ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Ἐποπτεία
ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ—ΣΤΕΡ. Ν. ΣΑΚΚΟΥ
Καθηγητῶν Πανεπιστημίου

∴

Ἐπιμέλεια
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑ—ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ν. ΖΗΣΗ
Διδακτόρων τῆς Θεολογίας

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΛΟΓΟΙ

ΤΟΜΟΣ 3

1. ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΩΝ, ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ
2. ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟΝ ΒΑΒΥΛΑΝ ΚΑΤΑ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ
(Α΄ Μέρος)

Εἰσαγωγή—Μετάφρασις—Σχόλια
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗ
Κείμενον **B. Montfaucon**

Γραμματεὺς Συντάξεως
Ἱερεὺς ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΔΙΩΤΗΣ, θεολόγος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ πραγματεία «Πρός τε Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας ἀπόδειξις, ὅτι ἐστὶ Θεὸς ὁ Χριστὸς ἐκ τῶν παρὰ τοῖς προφήταις πολλαχοῦ περὶ αὐτοῦ εἰρημένων», ὅπως φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ τίτλου, εἶναι ἔργον ἀπολογητικόν. Ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Ἐθνικοὺς ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ Χρυσοστόμου εἶναι ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα, ὁ συσχετισμός της δὲ πρὸς διατυπούμενα καὶ σήμερον ἐπιχειρήματα εἰς ἀπολογητικὰ ἐγχειρίδια καὶ μελέτας δεικνύει ὅτι παρέσχεν αὕτη ἀνεκτίμητον ὑλικὸν διὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς Χριστιανικῆς Ἀπολογητικῆς. Ἀπολογητικὸν χαρακτῆρα πλὴν αὐτῆς ἔχει καὶ ἑτέρα πραγματεία ὑπὸ τὸν τίτλον «Λόγος εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν καὶ κατὰ Ἰουλιανοῦ καὶ πρὸς Ἕλληνας», ἥτις καὶ συνεκδίδεται ἐν μεταφράσει εἰς τὸν παρόντα τόμον. Ἀμφοτέρων τῶν πραγματειῶν τὰ ἐπιχειρήματα εὑρίσκονται κατεσπαρμένα καὶ εἰς ἄλλα ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου, ἀναμφισβητήτου γνησιότητος, πρᾶγμα ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς γνησιότητος τῶν δύο πραγματειῶν, τὴν ὁποίαν ὀλίγοι μόνον ἐρευνηταὶ ἠμφεσβήτησαν.

Ρεαλιστὴς καὶ βαθύτατος ἀνατόμος τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ὁ Χρυσόστομος δὲν στηρίζεται εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὸ ὑπερφυσικὸν αὐτῆς στοιχεῖον διὰ νὰ ἀποδείξῃ εἰς τοὺς ἀπίστους τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ. Ὡς λέγει, ἐὰν ἀνεφέρετο εἰς τὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἐξιστορούμενα θαύματα καὶ δι' αὐτῶν τοὺς προέτρεπε νὰ πιστεύσουν, θὰ προεκάλει τὸν γέλωτα καὶ τὴν εἰρωνείαν των. Στηρίζεται εἰς γεγονότα τὰ ὁποῖα εἶναι καὶ ἀπὸ αὐτοὺς παραδεκτά, διότι ἡ ἀλήθειά των εἶναι ὀφθαλμοφανής. Ἀκόμη καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχον αἱ μαρτυρίαι τῶν εὐαγγελίων περὶ τῆς θείας δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ μόνον τὸ ἐπιτελεσθὲν ἐπὶ τῆς γῆς ἔργον του εἶναι ὑπεραρκετὸν νὰ ἀποδείξῃ τὴν θεότητά του. Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ ὅτι τὸ ἔργον του εἶναι μοναδικὸν ἐν αὐτῇ φαινόμενον, ἐκφεύγει τῶν ἀνθρωπίνων δυνατοτήτων καὶ μέτρων καὶ ἀκολουθεῖ διά-

φορον τῶν ἀνθρωπίνων θεσμῶν πορείαν, ἐπιτελεῖται ἐπομένως ὑπὸ ὑπερανθρωπίνου ὄντος, διαθέτοντος θείαν δύναμιν.

Ὅλοι δέχονται ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ πρόοδος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀσύνηθες ἐν τῇ ἱστορίᾳ φαινόμενον. Κατὰ τὰ συνήθως συμβαίνοντα, ἐν ὅσῳ ζῇ κανεὶς εὐδοκιμοῦν καὶ προκόπτουν ὅσα ἔχουν σχέσιν πρὸς αὐτόν, οἱ συγγενεῖς, ἡ περιουσία, τὰ ἔργα του. Ὅταν ὅμως ἀποθάνῃ, ἡ ἀπουσία τοῦ ἱδρυτοῦ καὶ ἰθύνοντος ἔχει δυσμενῆ ἐφ' ὅλων ἀντίκτυπον. Ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ συνέβη τὸ ἀντίθετον. Ὀλίγον πρὶν ἀποθάνῃ τὰ πάντα ἦσαν εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν. Κατεδιώχθη, περιεφρονήθη, ἐγκατελείφθη τὴν τελευταίαν στιγμὴν καὶ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, καὶ ἐνομίσθη ἔτσι ὅτι ὁ σταυρὸς ἦτο τὸ τέλος τῆς ὑποθέσεως «Χριστός». Μετὰ τὸν θάνατόν του ὅμως, καὶ ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, ἐπῆλθε μία ἀπότομος μεταβολὴ τῶν πραγμάτων. Ὁ Πέτρος ποὺ ἐφοβήθη τὴν ἀπειλὴν μιᾶς παιδίσκης καὶ ἠρνήθη τὸν διδάσκαλον καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι μαθηταὶ ποὺ εἶδαν νὰ σβήνουν εἰς τὸν σταυρὸν τὰ ὄνειρά των, ὑφίστανται μίαν ἀθρόαν ψυχικὴν μεταβολὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, γίνονται διαπρύσιοι κήρυκες τοῦ Χριστοῦ, περιέρχονται ὅλον τὸν κόσμον, ὑφίστανται βασανιστήρια, θανατώνονται πρὸς χάριν του. Ἡ Ἐκκλησία, ποὺ ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς ἕνδεκα μαθητὰς μόνον κατ' ἀρχήν, ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος κατέλαβε τὴν οἰκουμένην, ὁ σταυρός, ποὺ περιεφρονεῖτο ὡς σύμβολον κατάρας καὶ ταπεινώσεως, κατέστη τὸ κόσμημα καὶ τὸ καύχημα τῶν πιστῶν, ὁ ταπεινὸς υἱὸς τῆς Μαρίας προσκυνεῖται τώρα ἀπὸ βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας, ἡ ἄσημος Βηθλεὲμ γίνεται τόπος προσκυνήματος χιλιάδων ἀνθρώπων.

Οὐδέποτε ἰδεολογία ἐγνώρισε τέτοιαν καταπληκτικὴν διάδοσιν καὶ ἄνθησιν, ἔστω καὶ ἂν αἱ συνθῆκαι πρὸς τοῦτο ἦσαν εὐνοϊκαί. Ὁ Χριστιανισμὸς ἐνεφανίσθη καὶ ἐστερεώθη ὑπὸ τὰς πλέον δυσμενεῖς συνθήκας. Ἐν πρώτοις εἰσηγεῖτο ἕνα ἐντελῶς νέον τρόπον ζωῆς, ἀσυμβίβαστον πρὸς τὰς μέχρι τότε συνηθείας τῶν ἀνθρώπων καὶ δύσκολον. Εἶχε νὰ ἀντιπαλαίσῃ ἐπομένως πρὸς δύο φοβεροὺς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἀνθρώπων ἐνεδρεύοντας ἐχθρούς· τὴν συνήθειαν καὶ τὴν ἡδονήν. Δυσκόλως ἐγκαταλείπει κανεὶς τὴν παλαιάν του πίστιν, τὰ ἔθιμα, τὰς παραδόσεις, τὰ ἤθη, ποὺ ἐπὶ γενεὰς ὁλοκλήρους ἐκληρονομοῦντο ὡς ἱερὰ παρακαταθήκη, διὰ νὰ ἀ-

κολουθήσῃ ἕνα νέον τρόπον ζωῆς. Ἡ δυσκολία δὲ ἐπαυξάνεται, ὅταν ἡ συνήθεια ἔχῃ ὡς σύμμαχον τὴν ἡδονήν, ὅταν δηλαδὴ ἡ νέα πίστις ἔχει ἠθικήν, ἀπείρως αὐστηροτέραν τῆς παλαιᾶς, ποὺ ἀπαιτεῖ τὴν ἐκρίζωσιν τῶν παθῶν καὶ ἐλαττωμάτων. Αὐτοὶ ποὺ εἶχον ἀνατραφῇ ἐντὸς ἑνὸς κλίματος ἠθικῆς ἀσυδοσίας καὶ σήψεως, ἐκαλοῦντο νὰ βαδίσουν τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικῶς αἱ συνθῆκαι δὲν ἦσαν εὐνοϊκώτεραι. Τὰ πρόσωπα ποὺ ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὸ ἔργον αὐτὸ κάθε ἄλλο παρὰ αἰσίαν κατάληξιν αὐτοῦ προεδίκαζον. Ἕνδεκα ἄνθρωποι ἀγράμματοι, ἄσημοι, πτωχοί, ἄοπλοι, ἀνέλαβον νὰ ἀντιμετωπίσουν βασιλεῖς, ἄρχοντας, ρήτορας καὶ φιλοσόφους καὶ νὰ ἀλλάξουν τὴν μορφὴν τοῦ κόσμου. Τί ἠμποροῦσε νὰ ἐλπίζῃ κανεὶς ἀπ' αὐτούς; Ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ τὸ νέον κήρυγμα, εὐθὺς ὡς ἐνεφανίσθη, ἐδέχθη τοὺς πλέον φοβεροὺς διωγμοὺς ἐναντίον του. Αὐτοκράτορες καὶ ἡγεμόνες ἐδίωξαν μὲ λύσσαν τοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἔκαναν νὰ ρεύσουν ποταμοὶ αἵματος. Παρὰ ταῦτα, ἐνῷ ἔβλεπον οἱ ἄλλοι τὰ μαρτύρια τῶν Χριστιανῶν, ἑκουσίως προσήρχοντο εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ αὐτοί, γνωρίζοντες ὅτι τοὺς ἀνέμενεν ὁ θάνατος. Τόσην ἕλξιν καὶ γοητείαν, ἀνεπανάληπτον εἰς τὴν ἱστορίαν, ἤσκει τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ.

Πῶς λοιπὸν ἐξηγοῦνται ὅλα αὐτά; ἐρωτᾷ ὁ Χρυσόστομος. Διατί δὲν συνέβη καὶ ἄλλοτε κάτι παρόμοιον, ἀλλ' ὅλα τὰ κηρύγματα καὶ αἱ ἰδεολογίαι ὑπὸ εὐνοϊκωτάτας διὰ τὴν ἀνάπτυξίν των συνθήκας, ἀφοῦ ἀπέκτων μερικοὺς ὀπαδούς, ἐξηφανίζοντο ὡς διάττοντες ἀστέρες; Ἡ μόνη δυνατὴ ἐξήγησις εἶναι ἡ θεότης τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ θεία αὐτοῦ δύναμις, ἡ ὁποία κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ἀνθρώπινα μέτρα ἐνήργησε τὸ θαῦμα τῆς Ἐκκλησίας, τὸ θαῦμα τῆς μεταμορφώσεως τοῦ κόσμου, τῆς μεγαλυτέρας πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἐπαναστάσεως ποὺ συνέβη ποτὲ εἰς τὴν ἱστορίαν.

Τὴν ἐπιχειρηματολογίαν του ἐπεκτείνει κατόπιν εἰς τὰς προφητείας ὁ Χρυσόστομος. Ἀναφέρεται ἐν πρώτοις εἰς τὰς περὶ Χριστοῦ προφητείας παρέχων ἕνα καταπληκτικὸν ὄντως πανόραμα τῶν χριστολογικῶν προφητειῶν τῆς Π. Διαθήκης. Ὅ,τι συνέβη εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ὅ,τι ἔχει σχέσιν μὲ τὸ πρόσωπον, τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον του προεφητεύθη λεπτομερῶς εἰς τὴν Π. Διαθήκην. Εἶναι τὸ μοναδικὸν πρόσωπον εἰς τὸ ὁποῖον αἱ προφητεῖαι εὗρον τὴν πλήρη πραγματοποίησίν

των, καὶ ἑπομένως ὁ Μεσσίας, ὁ Λυτρωτής, ὁ Θεός ὅπως τὸν προαγγέλλουν ἐκεῖνοι. Ἔτσι τὰ ἴδια τὰ βιβλία τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τῶν Ἰουδαίων, διακηρύσσουν τὴν δύναμιν καὶ θεότητα τοῦ Χριστοῦ. Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρεται καὶ εἰς δύο προφητείας τοῦ Χριστοῦ, αἱ ὁποῖαι ἐξεπληρώθησαν μέχρι κεραίας. Μὲ τὸ νὰ εἴπῃ ὁ Ἰησοῦς «Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς» (Ματθ. 16, 18) προεῖδε τὸ λαμπρὸν μέλλον τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία παρὰ τοὺς ἐναντίον της διωγμοὺς παραμένει ἀσάλευτος. Καὶ ἐνῷ ἕνα τοῖχον ἁπλοῦν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κτίσῃ κανείς, ὅταν ἐμποδίζεται εἰς τοῦτο, ἡ Ἐκκλησία ἡ ὁποία, διὰ νὰ κτισθῇ, ἐχρειάζετο ὄχι ἀσβέστην καὶ λίθους, ἀλλ' ἀνθρώπους μὲ ἐλευθερίαν θουλήσεως, ὑλικὸν δύσκολον εἰς οἰκοδόμησιν, παρὰ τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰ ἐμπόδια, ἐκτίσθη διὰ τῆς θείας δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ, ἐπαληθεύσασα τὴν πρόρρησίν του. Ἡ ἑτέρα προφητεία ἀναφέρεται εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τοῦ ναοῦ, τὴν ὁποίαν προεῖδεν ὁ Χριστὸς εἰπών· «Οὐχ ὁρᾶτε ταῦτα πάντα; Ἀμὴν λέγω ὑμῖν οὐ μὴ μείνῃ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον» (Ματθ. 24, 2). Καὶ δὲν ἔμεινε πράγματι λίθος ἐπὶ λίθον, ὅταν ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Τίτος κατέλαβε τὴν πόλιν κατὰ τὸ ἔτος 70. Ἀπόπειρα τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὸν ναόν, ἐνισχύων οὕτω τοὺς ἐχθροὺς τῶν Χριστιανῶν Ἰουδαίους, ἀπέτυχε, διότι ἐξεπήδησε πῦρ ἐκ τῶν θεμελίων καὶ διέκοψε τὸ ἔργον. Ἔκτοτε οἱ κατὰ θείαν τιμωρίαν διεσκορπισμένοι εἰς ὅλον τὸν κόσμον Ἰουδαῖοι, ἐνῷ διαθέτουν ἄφθονον χρῆμα, ἐξυπνάδα καὶ τόλμην καὶ ἔκτισαν πολλὰς συναγωγάς, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνοικοδομήσουν τὸν ναὸν ποὺ εἶναι τὸ καύχημά των, διότι τοὺς ἐμποδίζει ἡ θεία δύναμις τοῦ προφητεύσαντος τὴν καταστροφὴν Ἰησοῦ.

Επισημαίνει ἀκόμη ὁ Χρυσόστομος βασικὸν σφάλμα τῶν ἀρνητῶν τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ, λέγων ὅτι, ἐνῷ προκειμένου περὶ τῆς ταπεινῆς καταγωγῆς τοῦ Χριστοῦ, τῶν παθῶν καὶ τοῦ σταυροῦ, τῶν φανερούντων τὴν ἀνθρωπότητά του θεωροῦν ἀξιοπίστους τὰς μαρτυρίας τῶν Εὐαγγελίων, προκειμένου περὶ τῶν θαυμάτων, τῶν φανερούντων τὴν θεότητά του, θεωροῦν τὰς πληροφορίας ἀναξιοπίστους. Ἂν ὅμως, λέγει, οἱ συγγραφεῖς ἀπὸ εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν διδάσκαλον ἤθελον νὰ ἐξιδανικεύσουν τὸ πρόσωπόν του, θὰ παρέλειπον ἢ θὰ ἐξιστοροῦσαν ἐν συντομίᾳ τὰ «σκυθρωπὰ» γεγονότα, καὶ

θὰ ἀνεφέροντο εἰς τὰ θαύματα ἐν λεπτομερείαις. Ἀποδεικνύοντες ὅμως τὸ ἀξιόπιστον αὐτῶν πράττουν τὸ ἀντίθετον. Διηγοῦνται μὲ λεπτομερείας τὰ πάθη καὶ ἐν συντομίᾳ τὰ θαύματα (παράγραφοι 13 καὶ 17, 5760, 582 C D).

Ἡ πραγματεία ἐγράφη περὶ τὸ 387 πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως τῶν ὀκτὼ λόγων Κατὰ Ἰουδαίων, τὴν ὁποίαν ἐξαγγέλλει ἐδῶ. Τὸ ὅτι δὲ ὁ Χρυσόστομος λέγει, «ἀλλὰ ταῦτα μέν, ἡνίκα, ἂν πρὸς Ἰουδαίους λέγωμεν, σαφέστερον καὶ εὐρύτερον ἀναπτύξομεν», δὲν σημαίνει ὅτι εἰς τὴν παροῦσαν πραγματείαν ἀπευθύνεται μόνον πρὸς Ἐθνικούς, ἀφήσας ἡμιτελῆ ἑπομένως τὴν πραγματείαν, ὡς δέχεται ὁ Quasten. Τὸ «σαφέστερον» καὶ «εὐρύτερον» σημαίνει ὅτι ἐδῶ ἀνεφέρθη εἰς τὰ ἰουδαϊκὰ «σαφῶς» καὶ «εὐρέως», ἀφήσας τὴν ἐνδελεχεστέραν ἀνάπτυξιν εἰς τοὺς 8 κατὰ Ἰουδαίων λόγους. Ἡ παράθεσις τόσων προφητειῶν ἐκ τῆς Π. Διαθήκης, ἡ σαφὴς ἐπίκλησις τοῦ Ἰουδαίου. «Ὅτι δὲ οὐ περὶ θηρίων ἐστὶ ταῦτα, εἰπέτω Ἰουδαῖος πότε τοῦτο γέγονε...» (παραγρ. 6, 566 D) καὶ ἄλλαι ἐνδείξεις, δεικνύουν ὅτι τὸ περιεχόμενον ἀνταποκρίνεται πλήρως εἰς τὸν τίτλον καὶ ἡ πραγματεία εἶναι ἑπομένως ὁλοκληρωμένη.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ν. ΖΗΣΗΣ
Δρ. Θεολογίας

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

1. ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

358 A Ἀπόδειξις ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Θεός, ἀπευθυνομένη καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ πρὸς τοὺς Ἐθνικοὺς καὶ στηριζομένη εἰς αὐτὰ ποὺ οἱ προφῆται ἔχουν εἴπει περὶ τοῦ Χριστοῦ εἰς πολλὰ σημεῖα.

1. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἀνθρώπων δὲν ἀνέχονται νὰ ἀκούουν μακροσκελεῖς λόγους, ἄλλοι μὲν ἐπειδὴ ἐκ φύσεως εἶνε ἀδιάφοροι, ἄλλοι δὲ ἐπειδὴ ἔχουν παραδοθῆ μὲ πολλὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὰς βιωτικὰς φροντίδας καὶ ἄλλοι ἐπειδὴ κατέχονται ἀπὸ πολλὴν ἀμάθειαν. Διὰ τοῦτο ἐθεώρησα ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ τοὺς ἀπαλλάξω ἀπὸ τὸν κόπον νὰ ἀκούσουν μίαν μεγάλην ὁμιλίαν, ὥστε μὲ τὴν συντομίαν τοῦ λόγου, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν νὰ ἀφαιρέσω τὸν κόπον ἀπὸ τοὺς ὀκνηρούς, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ νὰ πείσω αὐτούς, ποὺ μὲ πολλὴν δυσκολίαν διαβάζουν κάτι, νὰ ἀκούσουν B μὲ πολλὴν προθυμίαν τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ θέματος. Δι᾽ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον δὲν θὰ στολίσω τὴν ἑρμηνείαν μὲ καλλιλογικὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ θὰ χρησιμοποιήσω ἁπλᾶς λέξεις, ὥστε νὰ εἶναι εὐκολονόητος καὶ εἰς τὸν δοῦλον καὶ εἰς τὴν ὑπηρέτριαν καὶ εἰς τὴν χήραν γυναῖκα καὶ εἰς τὸν ἔμπορον καὶ εἰς τὸν ναύτην καὶ εἰς τὸν ἀγρότην. Δι᾽ ὅλων τῶν μέσων θὰ προσπαθήσω νὰ περιορίσω τὸ μῆκος, ὅσον εἶναι δυνατόν, καὶ νὰ διδάξω δι᾽ ὀλίγων, ὥστε μὲ αὐτὰ τὰ πλεονεκτήματα νὰ διεγείρω τὴν ὄρεξιν τῶν ἀδιαφόρων ἀκροατῶν, διὰ νὰ ἀκούσουν μὲ εὐκολίαν καὶ χωρὶς κούρασιν αὐτὰ ποὺ θὰ λεχθοῦν, νὰ τὰ συγκρατήσουν εἰς τὴν μνήμην των καὶ νὰ φύγουν ἔτσι κερδισμένοι. Θὰ ἀρχίσω δὲ τὸν ἀγῶνα ἀπευθυνόμενος πρῶτα εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας. Ἂν δηλαδὴ

ἐρωτᾷ ὁ εἰδωλολάτρης ἀπὸ ποῦ συνάγεται ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Θεὸς (εἶναι δὲ ἡ θεότης τοῦ Χριστοῦ προϋπόθεσις **C** ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξαρτῶνται ὅλα τὰ ἄλλα), δὲν θὰ ἀρχίσωμεν τὴν ἀπόδειξιν ἐκκινοῦντες ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ἢ ἀπὸ ἄλλα παρόμοια. Διότι, ἐὰν εἴπω πρὸς αὐτὸν ὅτι ἐδημιούργησε τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, δὲν θὰ τὸ ἀνεχθῇ. Ἂν εἴπω ὅτι ἀνέστησε νεκρούς, ἐθεράπευσε τυφλούς, ἐξεδίωξε δαίμονας, οὔτε αὐτὸ θὰ τὸ παραδεχθῇ. Ἂν εἴπω ὅτι ὑπεσχέθη τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθά, ἂν ὁμιλήσω περὶ ἀναστάσεως, ὄχι ἁπλῶς δὲν θὰ τὰ ἀνεχθῇ, ἀλλὰ καὶ θὰ γελάσῃ εἰρωνικῶς. Μὲ ποῖον λοιπὸν τρόπον θὰ τὸν προσελκύσωμεν, ἂν μάλιστα εἶναι ἰδιώτης; Μὲ τίποτε ἄλλο, παρὰ στηριζόμενοι εἰς αὐτὰ ποὺ καὶ ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιον εἶναι παραδεκτὰ καὶ ἀνεπίδεκτα ἀμφιβολίας. **D** Ἂν λοιπὸν θέσω ὡς βάσιν τὸ ὅτι ἐδημιούργησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἄλλα παρόμοια ποὺ ἀνέφερα, δὲν θὰ ἐδέχετο εὐκόλως νὰ πεισθῇ. Ποῖα λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνα ποὺ καὶ αὐτὸς δέχεται ὡς ἔργα τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τὰ ὁποῖα καμμίαν ἀντίρρησιν δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἔχῃ; Ὅτι αὐτὸς ἐφύτευσε τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν. Δὲν ἠμπορεῖ δηλαδὴ νὰ ἀρνηθῇ ὅτι αὐτὸς ἵδρυσε τὰς Ἐκκλησίας ποὺ ὑπάρχουν εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην. Μὲ αὐτὰ θὰ ἀποδείξωμεν τὴν δύναμιν καὶ τὴν θεότητά του. Θὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι ἀνθρωπίνως ἀδύνατον μία διδασκαλία νὰ ἐξαπλωθῇ ἐντὸς τόσον μικροῦ χρόνου εἰς τόσον πολλὰς χώρας, εἰς τὴν ξηρὰν καὶ τὰς νήσους, ὅταν μάλιστα καλῇ ἀνθρώπους, **559 A** ποὺ εἶναι προκατειλημμένοι ἀπὸ τὰς κακὰς συνηθείας των ἢ μᾶλλον κατέχονται ἀπὸ τόσον μεγάλην κακίαν, νὰ ἐφαρμόσουν τόσον δύσκολα πράγματα. Καὶ ὅμως κατώρθωσε νὰ ἐλευθερώσῃ ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ὄχι μόνον τοὺς Ρωμαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς Πέρσας καὶ γενικῶς ὅλα τὰ βάρβαρα ἔθνη. Κατώρθωσε δὲ ταῦτα χωρὶς χρῆσιν ὅπλων, χωρὶς δαπάνας χρημάτων, χωρὶς νὰ μετακινῇ στρατιάς, χωρὶς νὰ ὑποκινῇ πολέμους, ἀλλ' εἰς τὴν ἀρχὴν μὲ ἕνδεκα μόνον ἀνθρώπους, ἀσήμους, ἁπλοϊκούς, ἀγραμμάτους, ἰδιώτας, πτωχούς, κακοντυμένους, ἀόπλους, ἀνυποδήτους, ἔχοντας ἕνα μόνον χιτῶνα. Διατί ὅμως λέγω ἁπλῶς κατώρθωσε; Ἠδυνήθη νὰ πείσῃ πολλὰς φυλὰς ἀνθρώπων νὰ φιλοσοφοῦν ὄχι μόνον διὰ τὴν παροῦσαν ζωήν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν, νὰ καταργήσουν τοὺς νόμους τῶν πατέρων τους, **B** νὰ ξεριζώσουν παλαιὰς συνηθείας, ποὺ εἶχον ριζώσει καλῶς ἐπὶ τόσον χρόνον καὶ νὰ φυτεύσουν ἀντ' αὐτῶν ἄλλας. Ἀφοῦ δὲ τοὺς ἐπῆρε ἀπὸ τὰ εὔκολα, τοὺς ὡδήγησεν εἰς τὸν ἰδικόν του δύσκολον δρόμον. Ἔκανε δὲ ὅλα αὐτά, ἐνῷ ἐπολεμεῖτο ἀπὸ ὅλους καὶ ὑφίστατο, μέσα εἰς χλευασμούς, τὸν σταυρὸν καὶ

τὸν ἐπονείδιστον ἐκεῖνον θάνατον. Δὲν ἠμποροῦν νὰ τὰ ἀρνηθοῦν αὐτά, ὅτι δηλαδὴ ἐσταυρώθη ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ ὅτι ὑπέστη τόσα ὑπ' αὐτῶν καὶ ὅτι καθημερινῶς προκόπτει τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα. Εἶναι δὲ παράδοξον ὅτι τοῦτο εὑρίσκεται εἰς ἄνθησιν ὄχι μόνον ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Πέρσας, παρὰ τὸ ὅτι καταπολεμεῖται καὶ τώρα ἀκόμη ὑπ' αὐτῶν. Καὶ μολονότι ὑπάρχει ἤδη καὶ εἰς αὐτοὺς πλῆθος μαρτύρων, ἐν τούτοις αὐτοὶ ποὺ ἦσαν ἀγριώτεροι καὶ ἀπὸ τοὺς λύκους, ἀφοῦ ἐδέχθησαν τὸ κήρυγμα, ἔγιναν ἡμερώτεροι τῶν προβάτων, φιλοσοφοῦν δὲ τώρα περὶ **C** τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν.

2. Τὰ κατορθώματα δὲ αὐτὰ δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὰς πόλεις, ἀλλὰ συνέβησαν καὶ εἰς τὴν ἔρημον καὶ εἰς τὰ χωρία καὶ εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰ μικρὰ λιμάνια καὶ εἰς τὰ ἐπίνεια. Καὶ ὄχι μόνον ἰδιῶται, οὔτε ἁπλῶς ἄρχοντες, ἀλλὰ καὶ οἱ βασιλεῖς ἔχουν ὑποταγῆ μὲ πολλὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸν Ἐσταυρωμένον. Ὅτι δὲ αὐτὰ δὲν ἔγιναν τυχαίως ἀλλ' εἶχον προφητευθῆ πρὸ πολλοῦ χρόνου, θὰ προσπαθήσω τώρα νὰ τὸ ἀποδείξω. Ἢ μᾶλλον διὰ νὰ μὴ ἔχετε ὑποψίας διὰ τοὺς λόγους μου, θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ παρουσιάσω ἐδῶ εἰς τὸ μέσον **D** τὰ βιβλία τῶν Ἰουδαίων ποὺ τὸν ἐσταύρωσαν, καὶ νὰ ἐρευνήσω τὰς περὶ αὐτοῦ μαρτυρίας τῶν Γραφῶν, τὰς ὁποίας ἀκόμη καὶ τώρα τηροῦν, ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια αὐτῶν ποὺ δὲν πείθονται. Ὅτι λοιπὸν ὁ Θεὸς θὰ γίνῃ ἄνθρωπος, παραμένων Θεός, τὸ λέγει πρῶτος ὁ Ἱερεμίας· «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη» (Βαρ. 3, 36 - 38).[1] Εἶδες πῶς μέσα εἰς ὀλίγας λέξεις τὰ ἐφανέρωσεν ὅλα, ὅτι ἐνῷ ἦτο Θεὸς ἔγινεν ἄνθρωπος καὶ συνανεστράφη μὲ τοὺς ἀνθρώπους, **E** καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ νομοθέτης καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης; Διότι λέγει· «Ἐξεῦρε πᾶσαν

1. Περιέργως ἐνῷ χρησιμοποιεῖ κείμενον τοῦ Βαρούχ ὁ Χρυσόστομος, λέγει ὅτι αὐτὸ ἀνήκει εἰς τὸν Ἱερεμίαν. Δὲν πρόκειται περὶ λάθους τοῦ Χρυσοστόμου, διότι εἰς τὴν συνέχειαν τῆς ὁμιλίας τὸ ἴδιο χωρίον τὸ ἀποδίδει εἰς τὸν Βαρούχ· βλ. παράγραφον 4, **568 E** «Εὕρομεν δὲ καὶ τὸν Βαροὺχ περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ λέγοντα οὕτως ....». Τὸ αὐτὸ πράττουν καὶ ἄλλοι πατέρες· καὶ τοῦτο διότι κατὰ τὴν ἐποχήν των τὰ τρία βιβλία, Ἱερεμίας, Θρῆνοι καὶ Βαρούχ ἐφέροντο ὡς ἓν ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα «Ἱερεμίας». Φαίνεται λοιπὸν ὅτι εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ὁ Χρυσόστομος χρησιμοποιεῖ τὸ Ἱερεμίας ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς συλλογῆς, εἰς τὴν δευτέραν δὲ ἀναφέρεται εἰδικῶς εἰς τὸν συγγραφέα τοῦ ἔργου. Βλ. Στεργίου Ν. Σάκκου, ὁ Κατάλογος τοῦ Μουρατόρι. Θεσ/νίκη 1970, σ. 38.

ὁδὸν ἐπιστήμης καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ». Δεικνύει ἐδῶ ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεώς του αὐτὸς κατηύθυνε τὰ πάντα, καὶ ὅλα αὐτὸς τὰ ἔκαμε μὲ τὴν νομοθεσίαν, τὴν πρόνοιαν, τὴν κηδεμονίαν, τὰς εὐεργεσίας. Ἄκουσε ἐπίσης πῶς ἄλλος προφήτης λέγει, ὄχι μόνον ὅτι θὰ γίνῃ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅτι θὰ γεννηθῇ καὶ ἐκ παρθένου. «Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ» (Ἠσ. 7, 44). Τὸ ὄνομα αὐτὸ ἑρμηνευόμενον σημαίνει «Ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας». **560 A** Ἔπειτα δεικνύων ὅτι ἡ ἐνανθρώπησις δὲν ἦτο φανταστική, ἀλλ' ὅτι πράγματι ὁ Θεὸς ἔγινεν ἄνθρωπος προσέθεσε· «Διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν» (Ἠσ. 7, 16). Ὅτι δὲ δὲν θὰ ἐγίνετο ἄνθρωπος μόνον καὶ θὰ ἐγεννᾶτο ἐκ παρθένου, ἀλλ' ὅτι θὰ κατήγετο καὶ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Δαυΐδ, ἄκουσε πῶς καὶ αὐτὸ τὸ προφητεύει ἀπὸ παλαιὰ ὁ Ἠσαΐας, χρησιμοποιῶν βεβαίως ἀλληγορίας καὶ μεταφοράς, πάντως ὅμως τὸ προλέγει· «Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται, καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα Θεοῦ, **B** πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ ἐμπλήσει αὐτόν» (Ἠσ. 11, 1 - 3). Διότι αὐτὸς ὁ Ἰεσσαὶ ἦτο πατὴρ τοῦ Δαυΐδ. Φαίνεται δὲ ἀπ' αὐτὸ ὅτι κατήγετο καὶ ἀπὸ ἐκείνην τὴν φυλήν. Ὅτι δὲ θὰ προέλθῃ ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Ἰεσσαί, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν οἶκόν του, καὶ αὐτὸ τὸ προεφήτευσε, μὲ τὸ νὰ εἴπῃ «Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί», διότι δὲν ὁμιλεῖ ἁπλῶς περὶ ῥάβδου, ἀλλ' ἐννοεῖ αὐτὸν καὶ τὴν βασιλείαν του. Καὶ ὅτι δὲν ἐννοοῦσε ἁπλῶς τὴν ῥάβδον, τὸ ἐφανέρωσε διὰ τῶν ἑξῆς· ὅταν δηλαδὴ εἶπεν «ἐξελεύσεται ῥάβδος», προσέθεσε «καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν **C** πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως». Κανεὶς δὲ ὅσον ἀνόητος καὶ ἂν εἶναι, δὲν θὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἡ χάρις θὰ ἤρχετο εἰς τὸ ξύλον, ἀλλ' εἶναι φανερὸν ὅτι θὰ ἤρχετο εἰς τὸν ναὸν ἐκεῖνον τὸν ἅγιον. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν ἁπλῶς «ἥξει», ἀλλ' «ἐπαναπαύσεται», ἐπειδὴ ἀφοῦ ἦλθε, παρέμεινε μονίμως καὶ δὲν ἀπεχώρησε. Αὐτὸ δὲ ἐδήλωνε καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὅταν ἔλεγεν· «Ἐγὼ τεθέαμαι τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστεράν, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν» (Ἰω. 1, 32)[2]. Δὲν παρεσιώπησαν δὲ οὔτε τὴν γνώμην τῶν Ἰουδαίων, ποὺ τὴν ἐξέφρασαν εὐθὺς ὡς ἐγεννήθη. Καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος λέγει σχετικῶς·

2. Πρόκειται περὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Προδρόμου περὶ τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποίαν διασώζει ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης.

«Ἀκούσας δὲ Ἡρώδης ἐταράχθη, καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ» (Ματθ. 2, 3)· ὁ δὲ Ἠσαΐας ἄκουσε πῶς τὸ προεφήτευσε καὶ αὐτὸ ἐνωρίτερα μὲ τὸ νὰ λέγῃ «Θελήσουσιν **D** εἰ ἐγεννήθησαν πυρίκαυστοι· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος» (Ἠσ. 9, 5 - 6). Ὅτι δὲ αὐτὸ δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ εἴπῃ κανεὶς περὶ ἁπλοῦ ἀνθρώπου, εἶναι εὐνόητον καὶ εἰς αὐτοὺς ποὺ εἶναι σφοδροὶ ἀντιρρησίαι. Διότι κανεὶς ἐκ τῶν ἀνθρώπων εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας δὲν ὠνομάσθη Θεὸς ἰσχυρός, οὔτε ἄρχων τόσον ἀπείρου εἰρήνης· διότι λέγει πάλιν· «Τῆς γὰρ εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὅριον» (Αὐτόθι, στίχ. 7). Καὶ μαρτυροῦν τὰ ἴδια τὰ πράγματα ὅτι ἀπὸ τότε, ποὺ λίγο πρὶν ἀναληφθῇ εἶπεν εἰς τοὺς μαθητὰς **E** «Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσι, δίδωμι ὑμῖν» (Ἰω. 14, 27), ἡ εἰρήνη αὐτὴ κατέλαβεν ὁλόκληρον τὴν γῆν, ὅλην τὴν θάλασσαν, ὅλην τὴν οἰκουμένην, ὅλην τὴν ἔρημον, καὶ βουνὰ καὶ λαγκάδια καὶ λόφους. Διατί ὅμως ὡμίλησεν ἔτσι περὶ τῆς εἰρήνης ὁ Χριστός; Διότι ἡ μὲν εἰρήνη τῶν ἀνθρώπων εὐκόλως καταστρέφεται καὶ ἔχει πολλὰς μεταβολάς. Ἡ χορηγουμένη ὅμως ὑπ' αὐτοῦ εἶναι βεβαία, ἀμετάβλητος, παγία, μόνιμος, ἀθάνατος, δὲν ἔχει τέλος, ἂν καὶ ὀργανώνωνται ἐναντίον της ἀπὸ παντοῦ μυριάδες πολέμων, καὶ καθημερινῶς δημιουργοῦνται χιλιάδες κίνδυνοι ἐναντίον της. Ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ὅμως, ποὺ κατορθώνει τὰ πάντα, κατώρθωσε μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα καὶ αὐτό.

561 A 3. Δὲν προεφήτευσαν δὲ μόνον ὅτι θὰ γίνῃ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐνανθρωπήσεώς του. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ ἐμφανισθῇ χωρὶς νὰ ῥίψῃ ἀστραπὰς καὶ κεραυνοὺς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, νὰ σείσῃ τὴν γῆν, νὰ κλονίσῃ τὸν οὐρανόν, καὶ χωρὶς νὰ προξενήσῃ ἐκπληκτικὰ γεγονότα, ἀλλὰ νὰ γεννηθῇ ἀντιθέτως εἰς τὴν ἄσημον καὶ ταπεινὴν οἰκίαν ἑνὸς ξυλουργοῦ, χωρὶς θορύβους καὶ ἐν ἀγνοίᾳ πάντων, ἄκουσε πῶς οὔτε αὐτὸ τὸ παρεσιώπησεν ὁ Δαυΐδ, ἀλλ' εἶπε· «Καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον» (Ψαλμ. 71, 6), δηλώνων δι' αὐτῶν τὸ ἀτάραχον καὶ ἥσυχον τῆς ἐλεύσεώς του. Ὄχι δὲ μόνον αὐτό, ἀλλ' ἄλλος προφήτης παρουσιάζων καὶ τὴν συναναστροφήν του μὲ τοὺς ἀνθρώπους, κύτταξε τί λέγει. Ἐπειδὴ δηλαδή, ἂν καὶ ὑβρίζετο, ἐδέχετο ἐμπτυσμούς, λοιδορίας, ἠτιμάζετο, ἐμαστιγοῦτο, τέλος δὲ ὡδηγεῖτο εἰς τὸν σταυρόν, ἐν τούτοις ἐναντίον οὐδενὸς ἐξ αὐτῶν, ποὺ ἔπραττον ταῦτα δὲν ὑπερήσπισε τὸν ἑαυτόν του, **B** ἀλλ' ὑπέφερε τὰ πάντα μὲ καρτερικότητα καὶ ἠρεμίαν, τὰς ἀτιμίας, τὰς ἐπιβουλάς, τὴν μανίαν, τὸν θυμὸν τοῦ

λαοῦ τὸν ἀνάρμοστον, τὰς ἐπιθέσεις, ὑποδηλῶν λοιπὸν ὁ προφήτης ὅλα αὐτὰ ἔλεγε· «Κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει, ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νῖκος τὴν κρίσιν, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσιν» (Ἡσ. 42, 3). Ἄλλος δὲ φανερώνει καὶ τὸν τόπον ὅπου ἐπρόκειτο νὰ γεννηθῇ, λέγων τὰ ἑξῆς· «Καὶ σύ, Βηθλεέμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γάρ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, C ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ, καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος» (Μιχ. 5, 2). Αὐτὸς παρουσιάζει καὶ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀνθρωπότητα· διότι μὲ τὸ νὰ εἴπῃ, «Αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος», ἐδήλωσε τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν, μὲ τὸ νὰ εἴπῃ δέ, «Ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ», ἐδήλωσε τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν. Πρόσεξε πάλιν ὅτι ἐδῶ ὑπάρχει σαφῶς καὶ ἄλλη προφητεία. Διότι δὲν εἶπεν ἁπλῶς ὅτι θὰ γεννηθῇ, ἀλλ' ὅτι τὸ χωρίον εἰς τὸ ὁποῖον θὰ γεννηθῇ θὰ καταστῇ ἐπίσημος τόπος, μολονότι ἦτο μικρὸν καὶ ἄσημον. Διότι λέγει, «Οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα». Ὅλος ὁ κόσμος λοιπὸν τρέχει τώρα νὰ ἴδῃ τὴν Βηθλεέμ, ὅπου ἐγεννήθη, ὄχι διὰ κανένα ἄλλον λόγον, D ἀλλὰ μόνον δι' αὐτό. Ἄλλος προφήτης πάλιν ἐδήλωσε καὶ τὸν καιρὸν κατὰ τὸν ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ, λέγων τὰ ἑξῆς· «Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ, ᾧ ἀπόκειται. Καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν, δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ τῇ ἕλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ· πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ· χαροποιοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου, καὶ λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ἢ γάλα» (Γεν. 49, 10 - 12). Πρόσεξε πόσον διέπρεψε καὶ αὐτὴ ἡ προφητεία. Διότι ἦλθε τότε, ὅταν δὲν ὑπῆρχον πλέον Ἰουδαῖοι ἄρχοντες, ἀλλ' ἦσαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ρωμαίων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπληροῦτο καὶ ἡ προφητεία ποὺ λέγει ὅτι «Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, E οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται», ἐννοοῦσα τὸν Χριστόν. Διότι συγχρόνως μὲ τὴν γέννησίν του ἔγινε καὶ ἡ πρώτη ἐκείνη ἀπογραφή, μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν Ρωμαίων ἐπὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους καὶ τὴν ὑποταγήν του ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἐξουσίας των. Ἔπειτα ὑποδηλώνει καὶ κάτι ἄλλο μὲ τὸ «Καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν»· ὅτι δηλαδὴ ἀφοῦ ἐνηνθρώπησε προσείλκυσε ὅλους τοὺς Ἐθνικούς. Ἐπρόκειτο ὁ Ἡρώδης, ζητῶν νὰ μάθῃ ποῦ εἶχε τεχθῇ, νὰ φονεύσῃ τὰ παιδία. Οὔτε καὶ αὐτὸ τὸ παρεπώπησαν οἱ προφῆται, ἀλλὰ τὸ προεφήτευσαν πρὸ πολλῶν χρόνων μὲ τὸ νὰ εἴπουν· 562 A «Φωνὴ ἐν

Ραμᾶ ἠκούσθη, θρῆνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πολύς· Ραχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσίν» (Ἱερ. 31, 15). Ἐπρόκειτο νὰ ἐπανέλθῃ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον· καὶ αὐτὸ τὸ ἐδήλωσαν μὲ τὸ νὰ εἴπουν· «Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν Υἱόν μου» (Ὠσ. 11, 1). Ἀλλ' ἐπρόκειτο ἐπίσης εἰς ὡρισμένα μέρη νὰ διδάξῃ δημοσίως καὶ νὰ ἐπιτελέσῃ θαύματα· καὶ αὐτὸ ἐπροφητεύθη. Ἄκουσε τί λέγει ὁ Ἡσαΐας· «Χώρα Ζαβουλών, γῆ Νεφθαλείμ, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα, καὶ τοῖς καθημένοις ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς» (Ἡσ. 9, 1). Δι' αὐτῶν δηλώνει B τὴν ἐκεῖ παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐκ τῶν θαυμάτων καὶ τῆς διδασκαλίας ἐπίγνωσίν του. Κατόπιν διηγεῖται καὶ ἄλλα θαύματα καὶ δεικνύει πῶς ἐθεράπευσε χωλούς, ἔδωσε τὸ φῶς εἰς τυφλούς, τὴν ὁμιλίαν εἰς ἀλάλους· «Τότε ἀνοιχθήσονται, λέγει, ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται». Καὶ μετ' ὀλίγον· «Τότε ἁλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλός, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων» (Ἡσ. 35, 5 - 6), πρᾶγμα ποὺ ποτὲ ἄλλοτε δὲν συνέβη, παρὰ μόνον κατὰ τὸν καιρὸν τῆς παρουσίας του. Ὑπάρχει δὲ εἰς τοὺς προφήτας καὶ εἰδικὴ μνεία ὡρισμένων θαυμάτων. Εἰσῆλθε λοιπὸν κάποτε εἰς τὸν ναόν, καὶ τὰ παιδία ποὺ ἐθήλαζον καὶ δὲν ἠμποροῦσαν ἀκόμη νὰ ἀρθρώσουν λέξεις, ἔψαλλον δι' αὐτὸν ἱεροὺς ὕμνους, ὡς ἑξῆς· «Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις· C εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου» (Ματθ. 21, 9). Αὐτὸ τὸ εἶχε προφητεύσει ἀπὸ παλαιὰ ὁ προφήτης, λέγων τὰ ἑξῆς· «Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον, τοῦ καταλῦσαι ἐχθρὸν καὶ ἐκδικητήν» (Ψαλμ. 8, 3). Βλέπεις ὅτι ἡ φύσις παλεύει μὲ τὸν ἑαυτόν της, καὶ ἔτσι τὰ ἄκακα βρέφη ποὺ δὲν ἠμποροῦν ἀκόμη νὰ ἀρθρώσουν λέξιν κηρύττουν τὸν δημιουργὸν καὶ ἀναλαμβάνουν ἀποστολικὸν ἔργον;

4. Ἐπειδὴ δέ, ὅταν ὡμίλει πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, πολλάκις λόγῳ τῆς ἀγνωμοσύνης των τὰ περισσότερα τὰ ἔλεγε συγκεκαλυμμένα, ὡς αἰνίγματα καὶ παραβολάς, καὶ αὐτὸ προεφητεύθη· «Φθέγξομαι προβλήματα D ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπ' ἀρχῆς» (Ψαλμ. 77, 2). Ἀλλὰ καὶ τὴν σοφίαν τοῦ κηρύγματός του προφητεύων ὁ προφήτης λέγει· «Ἐξεχύθη ἡ χάρις ἐν χείλεσί σου» (Ψαλμ. 44, 3). Καὶ ἄλλος προφήτης λέγει πάλιν· «Ἰδοὺ συνήσει ὁ παῖς μου, καὶ ὑψωθήσεται καὶ δοξασθήσεται καὶ μετεωρισθήσεται σφόδρα» (Ἡσ. 52, 13). Διηγούμενος δὲ πάλιν ὁ ἴδιος προφήτης ἐν συντομίᾳ τὰ κατορθώματα τῆς παρουσίας του, ὅπως ἐφαίνοντο εἰς τὰ ἐπιτελούμενα θαύματα, ἔλεγε τὰ ἑξῆς· «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς

ἀπέστειλέ με, κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν» (Ἠσ. 61, 1). Ἐπειδὴ δὲ ἐπρόκειτο νὰ περιφρονήσουν χωρὶς λόγον αὐτὸν ποὺ τόσον τοὺς εὐηργέτησε, **E** χωρὶς οὐδεμίαν σοβαρὰν κατηγορίαν νὰ ἔχουν ἐναντίον του, καὶ αὐτὸ ἐπροφητεύθη. Ἄκουσε τὸν Δαυὶδ νὰ τὸ προφητεύῃ ὡς ἑξῆς μὲ τὸ νὰ λέγῃ· «Μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην ἤμην εἰρηνικός· ὅταν ἐλάλουν αὐτοῖς, ἐπολέμουν με δωρεάν» (Ψαλμ. 119, 7). Ἐπρόκειτο νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν ἐπιβαίνων ὄνου· καὶ τοῦτο ἐπροφητεύθη ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου, ὁ ὁποῖος λέγει τὰ ἑξῆς· «Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών, κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι πραΰς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον» (Ζαχ. 9, 9). Ἐξεδίωξεν ἐκ τοῦ ναοῦ τοὺς πωλοῦντας περιστερὰς καὶ τοὺς ἀνταλλάσσοντας τὰ νομίσματα. Ἔπραξε δὲ τοῦτο ἀπὸ ζῆλον πρὸς τὸν ναὸν **563 A** καὶ διὰ νὰ δείξῃ συγχρόνως ὅτι δὲν εἶναι ἀντίθετος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ συμφωνεῖ πρὸς τὸν Πατέρα. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπερήσπισε τὸν ναὸν ἀπὸ τὰς παρανόμους ἀγοραπωλησίας ποὺ ἐγίνοντο ἐντὸς αὐτοῦ. Οὔτε καὶ αὐτὸ ἔμεινεν ἀδήλωτον, ἀλλ' ὁ Δαυὶδ προφητικῶς καὶ τὸ γεγονὸς καὶ τὴν διάθεσιν μὲ τὴν ὁποίαν θὰ ὑπερήσπιζε τὸν ναὸν λέγει· «Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με» (Ψαλμ. 68, 10). Ὑπάρχει κάτι πιὸ ξεκάθαρον ἀπ' αὐτό; Ἐπρόκειτο νὰ παραδοθῇ, νὰ τὸν προδώσῃ δὲ αὐτὸς ποὺ προηγουμένως ἐκάθητο εἰς τὴν αὐτὴν τράπεζαν. Κύτταξε πῶς ὁ ἴδιος προφήτης προεφήτευσε καὶ αὐτὸ μὲ τὸ νὰ λέγῃ· «Ὁ ἐσθίων ἄρτους μου ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν» (Ψαλμ. 40, 10). Πρόσεξε δὲ ὅτι εἰς αὐτὸ συμφωνεῖ **B** καὶ ὁ εὐαγγελιστής· «Ὁ ἐμβάψας, λέγει, μετ' ἐμοῦ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ, οὗτός με παραδώσει» (Ματθ. 26, 23). Ἐπρόκειτο ὁ προδότης ὄχι ἁπλῶς νὰ τὸν παραδώσῃ, ἀλλὰ νὰ πωλήσῃ τὸ τίμιον αἷμά του καὶ νὰ λάβῃ χρήματα δι' αὐτό. Οὔτε αὐτὸ τὸ ἀπέκρυψεν ὁ προφήτης, ἀλλὰ παρουσιάζων καὶ τὰς ἀναισχύντους συμφωνίας καὶ τὴν μεταξύ των συζήτησιν λέγει, «Ὁ Θεὸς τὴν αἴνεσίν μου μὴ παρασιωπήσῃς, ὅτι στόμα ἁμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠνοίχθη» (Ψαλμ. 108, 1). Ὁ ἴδιος δὲ ὁ προδότης μετανοήσας κατόπιν δι' ὅσα ἐτόλμησε νὰ πράξῃ, καὶ τὰ χρήματα ἐπέταξε καὶ ἀπηγχονίσθη, καταλείψας ἔτσι χήραν τὴν γυναῖκα του, ὀρφανὰ τὰ τέκνα **C** καὶ ἔρημον τὴν οἰκίαν του. Πρόσεξε πῶς διεκτραγωδεῖ ὁ προφήτης αὐτὴν τὴν συμφορὰν λέγων τὰ ἑξῆς· «Γενηθήτωσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ὀρφανοί, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ χήρα, σαλευόμενοι μετανιστάσθωσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ ἐκβληθήτωσαν ἐκ τῶν οἰκοπέ-

δων αὐτῶν» (Ψαλμ. 108, 9-10).[3] Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν θέσιν ἐκείνου ἐτοποθετήθη κατόπιν ἄλλος ἀπόστολος, ὁ **Ματθίας**. **Καὶ** αὐτὸ τὸ προφητεύει ὁ ἴδιος λέγων· «Τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος» (Αὐτόθι, στίχ. 8). Ἀφοῦ δὲ ἐπροδόθη καὶ συνελήφθη ἑκουσίως, συνεκροτήθη παράνομον δικαστήριον ἐξ Ἰουδαίων καὶ Ἐθνικῶν· καὶ αὐτὸ τὸ προλέγει ὁ προφήτης· «Ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά» (Ψαλμ. 2, 1); Δὲν προεῖπον δὲ μόνον αὐτά, **D** ἀλλὰ καὶ τὴν σιγὴν ποὺ ἐτήρησεν ἱστάμενος ἄφωνος, ἐνῷ γύρω του ἐξεστομίζοντο πολλοὶ λόγοι καὶ κατηγορίαι ἐναντίον του, τὴν ἐδήλωσεν ὁ Ἠσαΐας λέγων· «Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ» (Ἠσ. 53, 7). Δεικνύων δὲ κατόπιν τὸ αἰσχρὸν τῆς ἀποφάσεως προσέθεσε· «Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη», δηλαδὴ οὐδεὶς ἔκρινε περὶ αὐτοῦ δικαίως. Ἔπειτα ἐξηγεῖ καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὅσα ἔπασχε δὲν τὰ ἔπασχε λόγῳ τῶν ἁμαρτιῶν του, διότι ὁ ἴδιος ἦτο ἀναμάρτητος καὶ ἀνεπίληπτος, **E** ἀλλὰ παρεδίδετο διὰ τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, πρόσεξε πῶς ὑπηνίχθη καὶ τὰ δύο μὲ τὸ νὰ εἴπῃ· «Ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ» (Ἠσ. 53, 9). Δι' αὐτοῦ ἐδήλωσε, διὰ ποῖον λόγον ἐφονεύθη. Κατόπιν προστίθεται καὶ ἄλλη αἰτία· «Ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν, λέγει, τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον» (Αὐτόθι, στίχ. 8). Ἐπειδὴ δὲ ἤθελε νὰ δείξῃ ὄχι μόνον τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ τὸ κέρδος ποὺ ἀπέρρευσεν ἀπὸ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον, πρόσεξε πῶς καὶ αὐτὸ τὸ προφητεύει λέγων· «Πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν· ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη. **564 A** Παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτῷ· τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν» (Αὐτόθι, στίχ. 6). Ἔπειτα ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ τιμωρηθοῦν οἱ Ἰουδαῖοι, δι' ὅσα ἐτόλμησαν, τὸ δηλώνει καὶ αὐτὸ ὁ ἴδιος ὁ προφήτης ἐκεῖ ποὺ λέγει· «Δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. καὶ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταράξει αὐτούς» (Ψαλμ. 2, 3-5). ἐν-ρίψωμεν τὸν ζυγὸν αὐτοῦ ἀφ' ἡμῶν» προσέθεσεν· «Ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτούς· τότε λαλήσει πρὸς αὐτοὺς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταράξει αὐτούς» (Ψαλμ. 2, 3-5), ἐννοῶν τὴν διασπορὰν τῶν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Αὐτὸ δὲ τὸ ἐδήλωσε καὶ ὁ Χριστὸς εἰς τὰ Εὐαγγέλια λέγων· «Τοὺς δὲ μὴ θελήσαντάς

3. Ὁ Χρυσόστομος ἐφαρμόζων ἐδῶ μέχρι τῶν λεπτομερειῶν τὴν περὶ τοῦ Ἰούδα προφητείαν ἀφήνει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐθεώρει τοῦτον ἔγγαμον. Σαφεῖς πάντως μαρτυρίαι περὶ τοῦ ἐὰν ἦτο ἔγγαμος ἢ ἄγαμος δὲν ὑπάρχουν.

με βασιλεῦσαι ἐπ' αὐτῶν ἀγάγετε ὧδε, **B** καὶ κατασφάξατε αὐτούς» (Λουκ. 19, 27). Ἔπειτα, ἀφοῦ ὡμίλησαν διὰ τὸν θάνατον, δὲν παρεσιώπησαν καὶ τὸν τρόπον τοῦ θανάτου, ἀλλ' ὁ Δαυΐδ ἐδήλωσε καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἑξῆς· «Ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου· ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου» (Ψαλμ. 21, 17 - 18). Δὲν παρεσιώπησεν ἐπίσης τὴν μετὰ τὴν σταύρωσιν παρανομίαν, διότι λέγει πάλιν· «Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον» (Ψαλμ. 21, 19).

5. Ἔπειτα ἐδήλωσε καὶ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ταφῇ μὲ τὸ νὰ εἴπῃ, «Ἔθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ ἐν σκοτεινοῖς καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου» (Ψαλμ. 87, 7). Καὶ ὅτι ἐπρόκειτο ν' ἀναστηθῇ, πρόσεξε ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ προεῖπε, ὅταν λέγῃ· «Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν» (Ψαλμ. 15, 10). Τὸ ἴδιον δηλώνει πάλιν ὁ Ἡσαΐας κατὰ διαφορετικὸν τρόπον· **C** «Καὶ Κύριος αὐτὸν βούλεται καθαρίσαι ἀπὸ τῆς πληγῆς, δεῖξαι αὐτῷ φῶς, δικαιῶσαι δίκαιον εὖ δουλεύοντα πολλοῖς» (Ἡσ. 53, 10 - 11). Ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν συγχώρησιν τῶν ἀνθρωπίνων ἁμαρτιῶν, καὶ αὐτὸ τὸ παρέστησε μὲ τὸ νὰ εἴπῃ· «Καὶ αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκεν» (Αὐτόθι, στίχ. 12). Ὅτι ἀπήλλαξε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοὺς δαίμονας καὶ αὐτὸ τὸ ἐδήλωσε· «Καὶ τοῦ ἰσχυροῦ, λέγει, μεριεῖται σκῦλα» (Αὐτόθι). Ὅτι αὐτὸ τὸ ἐπέτυχε διὰ τοῦ θανάτου δὲν τὸ παρεσιώπησε οὔτε αὐτό, ἀλλὰ λέγει· «Ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ» (Αὐτόθι). Ὅτι ἐπρόκειτο νὰ κυβερνήσῃ τὸν κόσμον καὶ αὐτὸ τὸ ἐδήλωσε μὲ τό· «Καὶ αὐτὸς κληρονομήσει πολλούς» **D** (Αὐτόθι). Ἔπειτα, ἐπειδὴ μὲ τὴν κάθοδόν του εἰς τὸν Ἅδην διετάραξε τὴν ἡσυχίαν του, καὶ ἐγέμισε τὰ πάντα μὲ θόρυβον καὶ ταραχήν, καὶ κατέστρεψε τὴν ἀκρόπολίν του, οὔτε αὐτὸ τὸ ἀποσιωποῦν, ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς ὁ Δαυΐδ κραυγάζει καὶ λέγει, «Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης» (Ψαλμ. 23, 7) ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Ἡσαΐας κατ' ἄλλον τρόπον λέγει, «Πύλας χαλκᾶς συνθλάσω, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συντρίψω, καὶ ἀνοίξω σοι θησαυροὺς σκοτεινούς, ἀποκρύφους, ἀοράτους ἀναδείξω σοι» (Ἡσ. 45, 2), ἀπευθυνόμενος δι' αὐτῶν πρὸς τὸν Ἅδην. Διότι ἂν καὶ ἦτο ᾅδης, ἐν τούτοις ἐκράτει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ἁγίας ψυχὰς καὶ σκεύη τίμια, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ. Διὰ τοῦτο καὶ εἶπε θησαυρούς, σκοτεινοὺς δὲ εἶπεν. **E** ἐπειδὴ ἐκεῖ δὲν εἶχε λάμψει ἀκόμη ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, οὔτε εἶχε κηρυχθῆ τὸ κήρυγμα τῆς ἀναστάσεως. Ὅτι δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασίν του, δὲν ἐπρόκειτο νὰ σταθῇ οὔτε μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους, οὔτε

μαζὶ μὲ τοὺς ἀρχαγγέλους, οὔτε μαζὶ μὲ κάποιαν ἄλλην ἀγγελικὴν δύναμιν, ἀλλὰ θὰ καθίσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν, πρόσεξε τί δι' αὐτὸ λέγει ὁ Δαυΐδ· «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου» (Ψαλμ. 109, 1). Ἔπειτα ἐπρόκειτο ν' ἀποστείλῃ τοὺς ἀποστόλους· καὶ αὐτὸ τὸ προεφήτευσεν ὁ Ἡσαΐας μὲ τὸ νὰ εἴπῃ· «Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, 565 **A** τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά» (Ἡσ. 52, 7). Καὶ κύτταξε ποῖον μέρος τοῦ σώματος ἐπαινεῖ, τοὺς πόδας, οἱ ὁποῖοι τοὺς μεταφέρουν πανταχοῦ. Ὁ Δαυΐδ ἐπίσης φανερώνει καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπικρατήσεως τῶν μαθητῶν, ὅταν λέγῃ· «Κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ» (Ψαλμ. 67, 12). Διότι δὲν ἐπεκράτησαν διὰ τῶν ὅπλων, οὔτε μὲ δαπάνας χρημάτων, οὔτε μὲ τὴν σωματικὴν ῥώμην, οὔτε μὲ τὸ πλῆθος τῶν στρατευμάτων ἢ μὲ κάτι τέτοιο, ἀλλὰ μόνον μὲ τὸν λόγον, μὲ λόγον ὅμως ποὺ ἔκρυβε πολλὴν δύναμιν, ἡ ὁποία ἀπεδεικνύετο εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν θαυμάτων. **B** Διὰ τοῦτο λέγει ὁ προφήτης, «Κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ» ἐννοῶν διὰ τῆς δυνάμεως τὰ θαύματα. Διότι ἀπεδείκνυε πράγματι ἀνέκφραστον δύναμιν τὸ ὅτι ὁ ἁλιεὺς καὶ ὁ τελώνης καὶ ὁ σκηνοποιὸς δι' ἁπλῆς προσταγῆς ἐνήργουν ἀναστάσεις νεκρῶν, ἐξεδίωκαν δαίμονας, ἀπεμάκρυναν τὸν θάνατον, ἀπεστόμωναν τοὺς φιλοσόφους, ἔκλειναν τὰ στόματα τῶν ῥητόρων, ἐνικοῦσαν βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας, βαρβάρους, Ἕλληνας, καὶ ὁποιοδήποτε ἔθνος. Καὶ καλῶς ὡμίλησεν ἔτσι ὁ προφήτης. Διότι ὅλα αὐτὰ τὰ ἔπραττον μὲ ἐκεῖνον τὸν λόγον, καὶ μὲ τὴν πολλὴν αὐτοῦ δύναμιν μετέφερον τοὺς νεκροὺς εἰς τὴν ζωήν, μετέβαλλον τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς δικαίους, **C** τοὺς τυφλοὺς εἰς βλέποντας, καὶ ἐθεράπευον συγχρόνως καὶ τὰς σωματικὰς καὶ τὰς ψυχικὰς ἀσθενείας. Ἀπὸ ποῦ ὅμως ἀντλοῦσαν αὐτὴν τὴν δύναμιν; Ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· αὐτὸ δὲ φαίνεται ἀπὸ τὸ λεγόμενον «Πνεύματος ἦσαν πεπληρωμένοι» (Πράξ. 2, 4). Προεφήτευαν δὲ καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, Γλῶσσαι δὲ ὑπὸ τὴν μορφὴν πυρὸς ἐκάθισαν ἐπάνω ἀπὸ τὸν κάθε ἀπόστολον. Καὶ αὐτὸ τὸ προεφήτευσεν ὁ Ἰωήλ, λέγων τὰ ἑξῆς· «Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται. **D** Καί γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου, καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐκχεῶ, πρὶν ἢ ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ» (Ἰωήλ 2, 28). Διὰ τοῦ «μεγάλη καὶ ἐπιφανὴς ἡμέρα» ἐννοεῖ καὶ αὐτὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπεφοίτησε τὸ Πνεῦμα καὶ αὐτὴν ποὺ θὰ ἔλθῃ εἰς τὸ μέλλον. Ὁ

ἴδιος δὲ ὁ προφήτης προφητεύων καὶ τὴν διὰ τῆς πίστεως σωτηρίαν (διότι οὔτε αὐτὸ παρεσιωπήθη) λέγει· «Καὶ ἔσται ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται» (Αὐτόθι, στίχ. 32).

6. Ἐλέχθη ἐπίσης ὅτι θὰ ἀποσταλῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον κήρυκας, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ κανεὶς ποὺ δὲν θὰ ἔχῃ ἀκούσει τὸ κήρυγμα· καὶ αὐτὸ ἐπροφητεύθη. Ἄκουσε τὸν Δαυῒδ νὰ τὸ λέγῃ καὶ νὰ τὸ προφητεύῃ· «Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης **E** τὰ ῥήματα αὐτῶν» (Ψαλμ. 18, 5). Ἔπειτα δεικνύων ὅτι ἐκήρυττον ὡς ἐξουσίαν ἔχοντες καὶ ὅτι ἦσαν ἰσχυρότεροι καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς βασιλεῖς, λέγει τὸ ἑξῆς ἄλλο ὁ ἴδιος πάλιν· «Καταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν» (Ψαλμ. 44, 17). Ὅτι δὲ ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος ἦσαν ἀνώτεροι τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἀρχόντων τὸ φανερώνουν τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Ἐνῷ συμβαίνει δηλαδή, ἐν ὅσῳ ζοῦν ἀκόμη οἱ βασιλεῖς, νὰ καταργηθοῦν οἱ νόμοι των, οἱ νόμοι ἐν τούτοις τῶν ἁλιέων ἐκείνων, ἂν καὶ αὐτοὶ ἔχουν ἀποθάνει, εἶναι τώρα θεμελιωμένοι καὶ παραμένουν ἀμετακίνητοι, καὶ μάλιστα μολονότι καὶ οἱ δαίμονες καὶ ἡ μακροχρόνιος συνήθεια καὶ ἡ κακία καὶ ἡ ἡδονὴ καὶ πολλὰ ἄλλα ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς καταστρέψουν. Φανερώνει ἐπίσης ὁ προφήτης ὅτι, καὶ ἀφοῦ γίνουν ἄρχοντες, θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ εἶναι ἀξιαγάπητοι καὶ ἐπιθυμητοί, μὲ τὴν προσθήκην ποὺ λέγει, «Διὰ τοῦτο λαοὶ ἐξομολογήσονταί σοι εἰς τὸν αἰῶνα» (Αὐτόθι, στίχ. 18) **386 A** ποὺ σημαίνει θὰ σὲ εὐχαριστοῦν καὶ θὰ σοῦ χρωστοῦν χάριν, διότι τοὺς ἔδωσες τέτοιους ἄρχοντες. Ὅτι δὲ καὶ τὸ κήρυγμα θὰ ἐξαπλωθῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ αὐτὸ ἐπροφητεύθη. Πρόσεξε πῶς σοῦ τὸ παρουσιάζει καὶ αὐτὸ ὁ Δαυῒδ μὲ ὅσα λέγει· «Αἴτησαι παρ' ἐμοῦ καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς» (Ψαλμ. 2, 8). Καὶ πάλιν ἄλλος προφήτης δηλώνει τὸ ἴδιον ἀλλοῦ λέγων· «Πλησθήσεται ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας» (Ἡσ. 11, 9). Πρόσεξε καὶ τὴν εὐκολίαν τῆς ἀποδοχῆς τοῦ κηρύγματος· «Οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ λέγων, **B** Γνῶθι τὸν Κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν» (Ἱερ. 31, 34). Τὸ ἀρραγὲς τῆς Ἐκκλησίας δηλοῦται διὰ τῶν ἑξῆς· «Ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ ἐπ' ἄκρον τῶν ὀρέων ὁ οἶκος Κυρίου, καὶ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ ἥξουσιν ἐπ' αὐτὸ λαοὶ πολλοὶ καὶ ἔθνη πολλά» (Ἡσ. 2, 2). Ἡ Ἐκκλησία θὰ εἶναι ἐπίσης ὄχι μόνον σταθερὰ καὶ ἀκίνητος καὶ ἀνικία, ἀλλὰ θὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ βασιλεύσῃ εἰς

τὸν κόσμον ἡ εἰρήνη, καὶ θὰ καταλυθοῦν μὲν εἰς τὰς πόλεις αἱ πολυαρχίαι καὶ αἱ μοναρχίαι, θὰ ἱδρυθῇ δὲ μία βασιλεία ποὺ θὰ περιλάβῃ ὅλους καὶ θὰ διάγῃ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν εἰρήνῃ καὶ ὄχι ὅπως προηγουμένως. Διότι παλαιότερα ὅλοι οἱ χειροτέχναι, ἀκόμη δὲ καὶ οἱ ῥήτορες, ἐκαλοῦντο εἰς τὰ ὅπλα καὶ ἦσαν ἕτοιμοι διὰ πόλεμον. **C** Μετὰ τὴν ἔλευσιν ὅμως τοῦ Χριστοῦ ὅλα ἐκεῖνα διελύθησαν καὶ ὁ πόλεμος περιωρίσθη εἰς ὡρισμένον μέρος. Καὶ αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἐδήλωσε κάποιος προφήτης λέγων· «Καὶ συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰ ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ λήψεται ἔθνος ἐπ' ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν» (Αὐτόθι, στίχ. 4). Προηγουμένως δηλ. ἐζοῦσαν ὅλοι μέσα εἰς τὸν πόλεμον, τώρα ὅμως ἐλησμόνησαν ἀκόμη καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην, μᾶλλον δὲ οἱ περισσότεροι οὔτε ἐγνώρισαν κἂν αὐτὴν τὴν τέχνην. Ἂν δὲ γίνονται καὶ τώρα πόλεμοι, εἶναι ἐν τούτοις ὀλίγοι καὶ ὄχι συνεχεῖς, ὅπως ἐγίνετο προηγουμένως ὁπότε εἰς κάθε ἔθνος ἐξεσποῦσαν μυριάδες ἐπαναστάσεων.[1] **D** Ἔπειτα προφητεύει, δεικνύων καὶ ἐκ ποίων θὰ ἀποτελεσθῇ ἡ Ἐκκλησία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ ἀποτελέσουν μίαν ἀγέλην ὄχι μόνον ἤπιοι εἰς τὸν χαρακτῆρα ἄνθρωποι, οὔτε μόνον ἥμεροι καὶ ἐνάρετοι, ἀλλὰ καὶ ἄγριοι καὶ ἀπάνθρωποι, καὶ τρόπον τινὰ λύκοι καὶ λέοντες καὶ ταῦροι εἰς τὸν χαρακτῆρα, καὶ ὅλοι αὐτοὶ νὰ γίνουν μία Ἐκκλησία, ἄκουσε πῶς ἐδήλωσε τὴν ποικιλίαν αὐτῆς τῆς ἀγέλης ὁ προφήτης μὲ τὸ νὰ εἴπῃ· «Τότε συμβοσκηθήσεται λύκος μετὰ ἀρνός» (Ἡσ. 11, 6), ὑποδηλῶν δι' αὐτῶν τὴν λιτότητα τῆς ζωῆς τῶν βασιλέων. Διὰ ν' ἀποδειχθῇ δὲ ὅτι αὐτὰ δὲν ἀναφέρονται εἰς τὰ ζῷα, ἂς μᾶς εἴπῃ ὁ Ἰουδαῖος, πότε συνέβη κάτι τέτοιο. **E** Διότι οὐδέποτε ἐβόσκησεν ὁ λύκος μαζὶ μὲ τὸ πρόβατον· καὶ ἂν ἀκόμη ἐπρόκειτο νὰ βοσκήσῃ, ποία ὠφέλεια θὰ προέκυπτε διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὥστε ν' ἀναφερθῇ εἰς αὐτὸ ὁ προφήτης; Δὲν ὁμιλεῖ ἐπομένως περὶ τῶν ζώων, ἀλλὰ περὶ τῶν ἀγρίων εἰς τὴν συμπεριφορὰν ἀνθρώπων, περὶ τῶν Σκυθῶν, τῶν Θρακῶν, τῶν Μαύρων, τῶν Ἰνδῶν, τῶν Σαυροματῶν, τῶν Περσῶν. Ὅτι δὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔθνη ὁδηγοῦνται τελικῶς κάτω ἀπὸ μίαν ἐξουσίαν, τὸ ἐδήλωσε καὶ ἄλλος προφήτης μὲ τὸ νὰ λέγῃ· «Καὶ δουλεύσουσιν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ» (Σοφ. 3, 9). Θὰ προσκυνήσουν αὐτόν, λέγει, ὄχι μόνον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλ' εἰς

1. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν Ρωμαίων ἐφ' ὁλοκλήρου σχεδὸν τοῦ κόσμου ἦτο φυσικὸν νὰ καταπαύσουν οἱ πόλεμοι καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ εἰρήνη, ἡ ἀποκληθεῖσα Pax Romana. Αὐτὸ ἔχει προφανῶς κατὰ νοῦν ἐδῶ ὁ Χρυσόστομος.

ὅλον τὸν κόσμον. Διότι δὲν διατάσσονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλ' ἐπιτελεῖ ὁ καθένας τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, μένων εἰς τὴν πατρίδα του.

547 A 7. Ὅτι ἐπίσης ἐπρόκειτο νὰ ἐκβληθοῦν τῆς ἐπαγγελίας οἱ Ἰουδαῖοι, οὔτε αὐτὸ παρεσιωπήθη. Καὶ κύτταξε πῶς τὸ προεῖπε καὶ αὐτὸ ὁ προφήτης· «Ἰδοὺ ἐν ὑμῖν συγκλεισθήσονται θύραι, καὶ οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν» (Μαλ. 1, 10). Ἐπροφητεύθη ἐπίσης καὶ ποῖοι πρόκειται νὰ τὸν λατρεύσουν· «Ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου, λέγει, μέχρι δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι». Καὶ πάλιν, «Ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεταί μοι καὶ θυσία καθαρά» (Αὐτόθι, στίχ. 11). Εἶδες πῶς ὑπεδήλωσε τὴν εὐγένειαν τῆς λατρείας; Ὅτι αὐτὴ θὰ ἔχῃ κάτι ἐξαίρετον καὶ διάφορον; Ὅτι ἡ προσκύνησις αὐτὴ δὲν θὰ προσδιορίζεται ἀπὸ τὸν τόπον, ἀλλ' ἀπὸ τὸν τρόπον, θὰ γίνεται δὲ ὄχι μὲ ὀσμὰς καὶ καπνοὺς ἐκ τῶν θυσιῶν, ἀλλὰ μὲ ἄλλον τρόπον λατρείας; B Πῶς ὅμως, διερωτᾶται κανείς, κατώρθωσαν καὶ τοὺς προσείλκυσαν ὅλους οἱ ἀπόστολοι; Αὐτὸς ποὺ ἐγνώριζε μίαν γλῶσσαν μόνον, τὴν ἰουδαϊκήν, πῶς ἔπεισε τὸν Σκύθην καὶ τὸν Ἰνδὸν καὶ τὸν Σαυρομάτην καὶ τὸν Θρᾶκα; Ἔλαβε τὸ χάρισμα τῆς πολυγλωσσίας διὰ δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ αὐτὸ μὲν προκειμένου περὶ τῶν Ἐθνικῶν· προκειμένου δὲ περὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἔλαβε τὸ χάρισμα τῆς γνώσεως τῶν διαλέκτων. Ὅτι ὅμως οὔτε αὐτὸ θὰ προσείλκυε τοὺς Ἰουδαίους, ἄκουσε πῶς τὸ παρουσιάζει ὁ προφήτης μὲ τὸ νὰ λέγῃ· «Ἐν ἑτερογλώσσοις γὰρ καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ' οὕτως εἰσακούσονταί μου, λέγει Κύριος» (Ἡσ. 28, 11). Ὑπάρχει κάτι σαφέστερον αὐτοῦ; Ἐπρόκειτο νὰ ἀπιστήσουν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ νὰ προσέλθουν οἱ Ἐθνικοί· καὶ αὐτὸ ἐπροφητεύθη. Ἄκουσε τὸν Ἡσαΐαν νὰ τὸ δηλώνῃ καὶ νὰ λέγῃ· «Εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν C ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν. Εἶπον, Ἰδού εἰμι, τῷ ἔθνει, οἳ οὐκ ἐκάλεσαν τὸ ὄνομά μου». Διὰ τὸν Ἰσραὴλ δὲ λέγει, «Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα» (Ἡσ. 65, 1 - 2). Καὶ πάλιν, «Ἀνηγγείλαμεν αὐτῷ ὡς παιδίον, ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ» (Αὐτόθι 53, 2). Καὶ πάλιν, «Κύριε τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη»; (Αὐτόθι, στίχ. 1). Δὲν εἶπε ποῖος ἐπίστευσεν εἰς τὴν διδασκαλίαν μας, ἀλλ' εἰς αὐτὰ ποὺ ἠκούσαμεν, δεικνύων δι' αὐτοῦ ὅτι δὲν ἔλεγον τίποτε ἰδικόν των, ἀλλ' ὅσα ἤκουσαν ἀπὸ τὸν Θεόν, αὐτὰ ἐκήρυττον. Ὅτι ἐπρόκειτο νὰ προτιμηθῇ ὁ Χριστιανισμὸς τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ νὰ γίνῃ πολὺ τιμιώτερος καὶ αὐτὸ τὸ ἐδήλωσεν ὁ Μωϋσῆς μὲ τὸ νὰ εἴπῃ· D «Παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑμᾶς» (Δευτ. 32, 21), ἐννοῶν τὴν προηγουμένην μηδαμινότητα τῶν Ἐθνικῶν μὲ τὸ «ἐπ' οὐκ ἔθνει». Διότι δὲν ὑπελογίζοντο κἂν ὡς ἔθνος διὰ τὴν πολλὴν εὐτέλειαν, διὰ τὴν μωρίαν, διὰ τὴν ἀνοησίαν. Λόγῳ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως ὅμως ἐπῆλθε τέτοια μεταβολή, ὥστε νὰ φανοῦν πολὺ τιμιώτεροι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐξετιμῶντο προηγουμένως. Ὅτι δὲ αὐτὸ θὰ ἔθιγε τοὺς Ἰουδαίους, καὶ θὰ ἐγίνοντο διὰ τοῦτο καλύτεροι, καὶ αὐτὸ φαίνεται ἐκ τῶν προφητικῶν λόγων. Διότι δὲν εἶπεν ἁπλῶς θὰ σᾶς προτιμήσω, ἀλλὰ καὶ τὴν προτίμησιν ἔδειξε καὶ τὴν διόρθωσιν ἡ ὁποία ἐπρόκειτο E νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν ζήλειαν. «Παραζηλώσω ὑμᾶς, λέγει, ἐπ' οὐκ ἔθνει». Ὡσὰν νὰ ἔλεγε δηλαδή· θὰ δώσω τόσον πολλὰ ἀγαθὰ εἰς αὐτοὺς ὥστε νὰ ζηλέψετε, νὰ πληγωθῆτε. Αὐτὸ λοιπὸν τοὺς ἔκαμε καλυτέρους. Αὐτοὶ δηλαδὴ ποὺ εἶδαν τὴν θάλασσαν νὰ σχίζεται, τὰς πέτρας νὰ σπάζουν, τὸν ἄνεμον νὰ ἀλλάσσῃ πορείαν καὶ τόσα ἄλλα θαυμαστά, ἢ μᾶλλον αὐτοὶ ποὺ ἐθυσίαζαν τὰ τέκνα των καὶ ἐλάτρευαν τὸν Βεελφεγώρ,[3] καὶ προσεκολλήθησαν εἰς πολλὰς μαγείας, αὐτοὶ λοιπὸν ἐπειδὴ εἰσήλθομεν ἡμεῖς εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἡ ἰδική μας πίστις ἔγινε κατὰ πολὺ προτιμοτέρα τῆς ἰδικῆς των, τόσον πολὺ ἐπληγώθησαν ἀπὸ τὴν ζηλοτυπίαν των καὶ ἔγιναν καλύτεροι καὶ συμμαζεμένοι, ὥστε ὅσα δὲν κατώρθωσαν νὰ κάμουν 548 A ἀκούοντες τοὺς προφήτας καὶ βλέποντες θαύματα, τὰ ἐπέτυχαν ἐξ αἰτίας τῆς ζηλοτυπίας των δι' ἡμᾶς. Διότι κανεὶς πλέον ἐξ αὐτῶν δὲν σφάζει τὰ τέκνα του, οὔτε τρέχει εἰς τὰ εἴδωλα, οὔτε προσκυνεῖ τὸν μόσχον. Τὸ ἀγαθὸν τῆς παρθενίας δὲν ὑπῆρχεν οὔτε κατ' ὄνομα εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπρόκειτο νὰ διαλάμψῃ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, πρόσεξε πῶς καὶ αὐτὸ τὸ προλέγει ὁ Δαυΐδ, λέγων τὰ ἑξῆς· «Ἀπενεχθήσονται τῷ βασιλεῖ παρθένοι ὀπίσω αὐτῆς, ἀχθήσονται εἰς ναὸν βασιλέως» (Ψαλμ. 44, 16). Οὔτε τὸ ὄνομα τῶν ἱερέων, ἢ τοῦ τῶν ἐπισκόπων, δὲν ἀπεσιώπησε, διότι λέγει· «Καταστήσω γὰρ τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ καὶ τοὺς ἐπισκόπους ἐν δικαιοσύνῃ» (Ἡσ. 60, 17).

B 8. Ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ ζητήσῃ εὐθύνας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Πρόσεξε πῶς καὶ αὐτὸ τὸ προλέγουν ὁ Δαυΐδ καὶ ὁ Μαλαχίας. Ὁ Μα-

---

3. Ὄνομα μωαβιτικῆς θεότητος, τὴν ὁποίαν ἐλάτρευσαν καὶ πολλοὶ Ἰσραηλῖται παρασυρθέντες ὑπὸ Μωαβιτίδων γυναικῶν καὶ τιμωρηθέντες διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἡ λέξις εἶναι σύνθετος ἐκ τοῦ Βάαλ καὶ Φεγὼρ ἢ Φογώρ, δηλοῦσα τὸν ἐπὶ τοῦ ὄρους Φογὼρ λατρευόμενον Βάαλ. Βλ. Ἀριθμ. 25 1—9. 31, 16 Δευτ. 4, 3. Ἰησ. Ναυ. 22, 17.

λαχίας λέγει τὰ ἑξῆς· «Καὶ εἰσῆλθεν ὡς χωνευτήριον, ὡς πόα πλυνόντων, καὶ διακαθαριεῖ τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον» (Μαλ. 3, 3), τὰ ὁποῖα εἶναι πολὺ συγγενῆ μὲ αὐτὰ ποὺ ὁ Παῦλος εἶπε γράφων ἔτσι· «Ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται» (Α' Κορ. 3, 13). Ὁ Δαυῒδ δὲ λέγει, «Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἥξει» (Ψαλμ. 49, 3) διακηρύττων δι' αὐτῶν τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν. Διότι ἡ μὲν πρώτη εἶχε πολλὴν ἐπιείκειαν, ἡ δευτέρα ὅμως δὲν θὰ εἶναι ἔτσι, ἀλλὰ γεμάτη ἀπὸ φρίκην καὶ τρόμον. Θὰ ἐξαπλωθῇ δὲ εἰς ὅλον τὸν κόσμον **C** μὲ ταχύτητα ἀστραπῆς διὰ τῶν ἀγγέλων ποὺ θὰ προηγοῦνται. Διότι λέγει, «Ὥσπερ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» (Ματθ 24, 27). Δι' αὐτῶν δὲ δηλώνει ὅτι αὐτὴ θὰ εἶναι ὁρατὴ ἀπὸ παντοῦ καὶ θὰ αὐτοαναγγελθῇ· δὲν ἔχει δηλαδὴ ἀνάγκην ἀπὸ κήρυκα, ἀλλ' ἡ ἰδία παρουσιάζει τὸν ἑαυτόν της. Αὐτὸ λοιπὸν δηλώνων ὁ Δαυῒδ λέγει· «Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἥξει» (Ψαλμ. 49, 3). Κατόπιν παριστῶν καὶ τὸ μελλοντικὸν δικαστήριον προσθέτει καὶ λέγει· «Πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ καυθήσεται, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ καταιγὶς σφοδρά» (Αὐτόθι). Ἀνεφέρθη εἰς τὰς τιμωρίας, ὁμιλεῖ τώρα καὶ διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ δικαστηρίου. «Προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω καὶ τὴν γῆν τοῦ διακρῖναι τὸν λαὸν αὐτοῦ» (Αὐτόθι, στίχ. 4) **D** ἐννοῶν ἐδῶ διὰ τοῦ «γῆ» τοὺς ἀνθρώπους. Κατόπιν μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους συγκαταλέγει καὶ τοὺς Ἰουδαίους (διότι πρὸς αὐτοὺς ἀπευθύνεται) καὶ προσθέτει· «Συναγάγετε αὐτῷ τοὺς ὁσίους αὐτοῦ, τοὺς διατιθεμένους τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἐπὶ θυσίαις· καὶ ἀναγγελοῦσιν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς κριτής ἐστιν» (Αὐτόθι, στίχ. 5). Ἐπρόκειτο μὲ τὴν ἔλευσίν του νὰ καταργήσῃ τὴν διὰ θυσιῶν λατρείαν, νὰ μὴ τὴν δέχεται πλέον, νὰ ἀποδέχεται δὲ μόνον τὴν ἰδικήν μας. Ἄκουσε πῶς καὶ αὐτὰ ἐπροφητεύθησαν· «Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι» (Ψαλμ. 39, 7). Αὐτὸ τὸ ἐδήλωσε καὶ ἀλλοῦ λέγων· «Λαός, ὃν οὐκ ἔγνων, ἐδούλευσέ μοι, **E** εἰς ἀκοὴν ὠτίου ὑπήκουσέ μου» (Ψαλμ. 17, 45). Δηλαδὴ ἐπίστευσε χωρὶς νὰ ἰδῇ τὴν θάλασσαν νὰ σχίζεται, οὔτε τὰς πέτρας νὰ ραγίζουν, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τὴν ἀκρόασιν τοῦ κηρύγματος τῶν ἀποστόλων μου. Καὶ ἐδῶ πάλιν λέγει· «Σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι». Ἀφοῦ δὲ εἶπεν αὐτό, προσθέτει καὶ ἄλλα καὶ λέγει· «Τότε εἶπον, Ἰδοὺ ἥκω· ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ» (Ψαλμ. 39, 10). Δύο πράγματα δηλοῦνται δι' αὐτῶν, ὅτι θὰ ἔλθῃ ἀφ' ἑνὸς καὶ ὅτι θὰ ἔλθῃ τότε ποὺ θὰ καταργηθοῦν αἱ θυσίαι ἀφ' ἑτέρου πρᾶγμα ποὺ ἔγινεν ὅταν ἡ Ἰουδαϊκὴ ἐξουσία ὑπετάγη εἰς τὴν Ρωμαϊκήν.

Εὕρομεν δὲ καὶ τὸν Βαροὺχ νὰ ὁμιλῇ ὡς ἑξῆς περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεώς του· «Ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη» (Βαρ. 3, 38). **569 A** Λέγει δὲ σχετικῶς καὶ ὁ Μωϋσῆς, «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθαι κατὰ πάντα. Καὶ ἔσται, πᾶσα ψυχή, ἥτις οὐκ ἀκούει τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς» (Δευτ. 18, 18). Ἐπρόσεξες ὅτι αὐτὸ δὲν συνέβη διὰ κανένα ἐκ τῶν προφητῶν, παρὰ μόνον διὰ τὸν Χριστόν. Πολλοὶ προφῆται δηλαδὴ ἐνεφανίσθησαν, καὶ ὅλους τοὺς παρήκουσαν, χωρὶς τίποτε νὰ πάθουν. Ἐπειδὴ ὅμως παρήκουσαν καὶ τὸν Χριστὸν οἱ Ἰουδαῖοι, περιέρχονται τώρα εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὡς ἀλῆται καὶ περιπλανώμενοι, φυγάδες καὶ μετανάσται. Ἀπεξενώθησαν ἀπὸ τὴν πατρίδα των, ἔχασαν τὰ πατρικά των ἤθη καὶ τοὺς νόμους, καὶ ζοῦν εἰς ἀτιμίαν, κόλασιν καὶ τιμωρίαν. Αὐτὰ δὲ ποὺ ἔχουν πάθει ἐπὶ τοῦ Βεσπασιανοῦ καὶ τοῦ Τίτου, οὔτε νὰ τὰ εἴπῃ κανεὶς εἶναι δυνατόν.[6] **B** Τόσον πολὺ ὑπερέβη κάθε συμφορὰν ἐκείνη ἡ τραγῳδία. Ἐπραγματοποιεῖτο δὲ δι' αὐτῶν τὸ προφητικὸν λόγιον, ὅτι «Πᾶς, ὃς ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται». Δι' αὐτὸ ἠρημώθησαν ὅλα τὰ ἰδικά των, ἐπειδὴ παρήκουσαν ἐκεῖνον τὸν προφήτην. Ὅτι θὰ ἀναστήσῃ ὅλους, καὶ αὐτὸ τὸ ἐδήλωσεν ὁ Ἠσαΐας μὲ τὸ νὰ εἴπῃ· «Ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις. Ἡ γὰρ δρόσος ἡ παρὰ σοῦ ἴαμα αὐτοῖς ἐστιν» (Ἠσ. 26, 19). Ὄχι δὲ μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ ὅτι μετὰ τὸν σταυρόν, μετὰ τὴν σφαγὴν θὰ γίνουν λαμπρότερα ὅσα ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν θὰ προκόψῃ περισσότερον τὸ κήρυγμα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐδέθη, ἐπροδόθη ἀπὸ μαθητήν, ἐδέχθη ἐμπτυσμούς, εἰρωνείας, μαστιγώσεις, ἐκαρφώθη εἰς τὸν σταυρόν, **C** δὲν ἠξιώθη, ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ ἐκείνους, νὰ ταφῇ εἰς τάφον, διεμοίρασαν οἱ στρατιῶται τὰ ἐνδύματά του, ἀπέθανε μὲ τὴν κατηγορίαν τοῦ ἐπαναστάτου, ὡς βλάσφημος, ὡς τύραννος, διότι λέγεται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον «Πᾶς γὰρ ὁ ποιῶν ἑαυτὸν βασιλέα, ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι» (Ἰω. 19, 12) καὶ πάλιν «Ἴδε, νῦν ἠκούσατε τὴν βλασφημίαν αὐτοῦ» (Ματθ. 26, 65). Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν ὅλα αὐτὰ διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὸν ἀκροατὴν καὶ νὰ προετοιμάσῃ τὸ θάρρος του «Μὴ φοβηθῇς», λέγει, ἐξ αἰτίας αὐτῶν». Διότι ὅλα ὅσα ἔχουν σχέσιν μὲ

6. Ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Τίτου καταστροφὴν τῆς Ἰερουσαλὴμ τὸ 70 μ.Χ. Ὁ Βεσπασιανὸς ἦτο αὐτοκράτωρ τῆς Ρώμης καὶ πατὴρ τοῦ Τίτου, ὅστις μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἰερουσαλὴμ ἀνεκηρύχθη συναυτοκράτωρ. Τὴν καταστροφὴν περιγράφει ὁ Ἰώσηπος εἰς τὸ ἕκτον καὶ ἕβδομον βιβλίον τοῦ ἔργου του «Ἰουδαϊκὸς Πόλεμος».

αὐτὸν ποὺ ἐσταυρώθη, ἐμαστιγώθη, ἔγινεν ἀντικείμενον εἰρωνείας ἀπὸ τοὺς λῃστάς, ἐφονεύθη μὲ τὴν κατηγορίαν τῆς βλασφημίας, θὰ εἶναι τόσον λαμπρὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὥστε κανεὶς δὲν θὰ ἀρνῆται, D ὅτι αὐτὰ ὅλα εἶναι γεμάτα ἀπὸ πολλὴν τιμήν. Συνέβη δὲ ἀκριβῶς αὐτό, ποὺ καὶ ὁ προφήτης τὸ εἶχε προείπει πολὺ ἐνωρίτερα· «Ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν· ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι, καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή» (Ἠσ. 11, 10). Ὡσὰν νὰ ἔλεγε δηλαδή, ὅτι ὁ τρόπος αὐτὸς τοῦ θανάτου εἶναι τιμιώτερος καὶ ἀπὸ τὸ βασιλικὸν στέμμα. Δι' αὐτὸ οἱ Χριστιανοὶ βασιλεῖς τοποθετοῦν εἰς τὰ στέμματα τὸν σταυρόν, τὸ σύμβολον τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὰ πορφυρᾶ ἐνδύματα τῶν βασιλέων ὁ σταυρός, εἰς τὰ στέμματα ὁ σταυρός, εἰς τὰς προσευχὰς ὁ σταυρός, εἰς τὰ ὅπλα ὁ σταυρός, εἰς τὴν ἱερὰν τράπεζαν ὁ σταυρός. E καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην λάμπει ὁ σταυρὸς περισσότερον ἀπὸ τὸν ἥλιον· «Καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή».

9. Τὰ ἀνθρώπινα ὅμως πράγματα δὲν γίνονται ἔτσι, ἀλλ' ἀντιθέτως. Ἐν ὅσῳ ζοῦν δηλαδὴ οἱ ἐπιτυχημένοι, εὑρίσκονται εἰς ἄνθησιν καὶ ὅσα ἔχουν σχέσιν μὲ αὐτούς. Ὅταν ὅμως ἀποθάνουν, καταστρέφονται μαζί τους καὶ ἐκεῖνα. Αὐτὸ δὲ ἠμπορεῖ νὰ τὸ ἴδῃ κανεὶς νὰ συμβαίνῃ ὄχι μόνον εἰς κάποιον πλούσιον καὶ εἰς ἄρχοντα ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἴδιον τὸν βασιλέα. Διότι καὶ οἱ νόμοι των καταργοῦνται, καὶ αἱ εἰκόνες των μουντζουρώνονται, καὶ ἡ ἀνάμνησίς των σβήνει, καὶ τὸ ὄνομά των λησμονεῖται. Περιφρονοῦνται ἀκόμη καὶ οἱ ἄνθρωποί των, ποὺ ἠμποροῦσαν προηγουμένως νὰ κινητοποιήσουν στρατεύματα καὶ δι' ἑνὸς νεύματος νὰ μεταφέρουν δήμους καὶ πόλεις, νὰ μεταβάλουν τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, 570 A νὰ φονεύσουν ἀκόμη καὶ νὰ ἀνακαλέσουν ἐκ τῆς ἐξορίας καταδίκους. Ἀλλ' ὅμως ὅλα καταστρέφονται, ἔστω καὶ ἂν προηγουμένως εὐδοκιμοῦσαν. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Χριστοῦ ὅμως συνέβη ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. Διότι πρὸ τοῦ σταυροῦ τὰ πράγματα ἐνέπνεον ἀπογοήτευσιν. Ὁ Ἰούδας ἐπρόδωσεν, ὁ Πέτρος τὸν ἠρνήθη, οἱ ὑπόλοιποι μαθηταὶ διεσκορπίσθησαν, ἀπέμεινε μόνος μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν, πολλοὶ ποὺ εἶχαν πιστεύσει ὀπισθοχώρησαν. Μετὰ τὴν σφαγὴν καὶ τὸν θάνατον ὅμως, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι δὲν ἦτο ἁπλοῦς ἄνθρωπος ὁ σταυρωθείς, ἡ ὅλη κατάστασις ἔγινε λαμπροτέρα, φαιδροτέρα ὑπερέχουσα κατὰ πολὺ τῆς προηγουμένης. Ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων, ὁ Πέτρος, πρὸ τοῦ σταυροῦ οὔτε εἰς τὴν ἀπειλὴν μιᾶς θυρωροῦ δὲν ἀντέξε, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ τόσην μυσταγωγίαν, ἰσχυρίσθη ὅτι δὲν τὸν γνωρίζει. Μετὰ τὸν σταυρὸν ὅμως περιέτρεξε ὅλην τὴν οἰκουμένην. B Δι' αὐτὸ ἄλλωστε ἐσφάγησαν

τόσα πλήθη μαρτύρων, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπροτίμησαν νὰ ἀποθάνουν παρὰ νὰ εἴπουν αὐτὸ ποὺ εἶπεν ὁ Πέτρος, φοβηθεὶς τὴν ἀπειλὴν μιᾶς θυρωροῦ. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς λοιπὸν τοῦ Πέτρου, ὅλαι αἱ χῶραι καὶ αἱ πόλεις, καὶ ἡ ἀκατοίκητος ἔρημος καὶ τὰ μέρη ποὺ κατοικοῦνται διακηρύττομεν τὴν πίστιν μας εἰς τὸν Ἐσταυρωμένον, ἀκόμη δὲ καὶ βασιλεῖς καὶ στρατηγοὶ καὶ ἄρχοντες καὶ ὕπατοι καὶ δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι, καὶ ἰδιῶται καὶ σοφοὶ καὶ ἄσοφοι καὶ βάρβαροι, καὶ ὅλαι αἱ φυλαὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ γενικῶς ὅλη ἡ ὑφήλιος. Εἰς ὅλην λοιπὸν τὴν οἰκουμένην διεδόθη τὸ ὄνομα καὶ ἡ λατρεία τοῦ Χριστοῦ διὰ νὰ μάθῃς τί σημαίνει τὸ C «Ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή». Ὁ δὲ τόπος ποὺ ἐδέχθη τὸ σῶμα τοῦ Ἐσταυρωμένου, ἐνῷ ἦτο μικρὸς καὶ ἄσημος, εἶναι τώρα σεμνότερος ἀπὸ πολλὰς βασιλικὰς αὐλάς, καὶ τιμιώτερος καὶ αὐτῶν τῶν βασιλέων ἀκόμη· «Καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή». Τὸ παράξενον δὲ εἶναι ὅτι αὐτὸ συνέβη ὄχι μόνον εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μαθητάς του. Αὐτοὶ δηλαδὴ ποὺ συνελαμβάνοντο καὶ ἐδιώκοντο, ποὺ κατεφρονοῦντο καὶ ἐφυλακίζοντο, ποὺ ὑφίσταντο ἀμέτρητα δεινά, μετὰ τὸν θάνατόν τους εἶναι τιμιώτεροι καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς βασιλεῖς. Πῶς δὲ συμβαίνει αὐτό, πρόσεξε. Εἰς τὴν βασίλισσαν τῶν πόλεων τὴν Ρώμην, D ὅλοι ἐγκαταλείπουν τὰ πάντα καὶ τρέχουν εἰς τοὺς τάφους τοῦ ἁλιέως καὶ τοῦ σκηνοποιοῦ, καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ὕπατοι καὶ οἱ στρατηγοί. Καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ βασιλεῖς ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ταφοῦν τὰ σώματά των ὄχι πλησίον τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ κοντὰ εἰς τὰ πρόθυρα τῶν ναῶν, καὶ ἔγιναν ἔτσι οἱ βασιλεῖς θυρωροὶ τῶν ἁλιέων.[7] Δι' αὐτήν των τὴν ταφὴν δὲ δὲν αἰσχύνονται, ἀλλὰ καυχῶνται, ὄχι μόνον αὐτοὶ ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόγονοί των. «Καὶ ἔσται, λέγει, ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή». Θὰ κατανοήσῃς δὲ τότε τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς, ὅταν μάθῃς ὅτι ὁ σταυρὸς ἦτο σύμβολον τοῦ πλέον κατηραμένου καὶ τοῦ αἰσχροτέρου θανάτου. Ἐξ ὅλων δηλαδὴ τῶν εἰδῶν τῆς θανατικῆς E ἐκτελέσεως μόνον ὁ σταυρικὸς θάνατος ἐθεωρεῖτο κατηραμένος. Ἐν-

7. Εἰς τοὺς πρωτοχριστιανικοὺς χρόνους ὅπου ὑπῆρχον τάφοι ἁγίων καὶ μαρτύρων ἐκτίζοντο ἐπ' αὐτῶν ναοὶ πρὸς τιμήν των καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομά των. Εἰς τὸ σημεῖον δὲ ἀκριβῶς ὅπου ἦτο ὁ τάφος ὑπελογίζετο νὰ συμπέσῃ κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν ἡ Ἁγία Τράπεζα. Διὰ τοῦτο ἐπεκράτησε ἐπὶ τῇ θεμελιώσει ναῶν νὰ τοποθετοῦνται κάτωθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης λείψανα ἁγίων. Κατὰ τὴν ἐδῶ λοιπὸν σκέψιν τοῦ Χρυσοστόμου ἐνῷ οἱ τάφοι τῶν ἀποστόλων ἦσαν εἰς τὸ κυριώτερον τμῆμα τοῦ ναοῦ, τὸ Ἅγιον Βῆμα, οἱ εὐσεβεῖς βασιλεῖς κατ' ἐπιθυμίαν των φυσικὰ καὶ διὰ νὰ τιμήσουν τοὺς ἀποστόλους ἐθάπτοντο εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ, εἰς τὰ πρόθυρα· καθίσταντο ἔτσι οἱ ἐπιφανεῖς βασιλεῖς θυρωροὶ τῶν ταπεινῶν ἁλιέων.

νοῦ δι' αὐτῶν τὸ ἑξῆς ἐξ αὐτῶν ποὺ διέπραττον παλαιότερα ἀδικήματα ἄλλοι ἐκαίγοντο, ἄλλοι ἐλιθοβολοῦντο καὶ ἄλλοι ἀπέθνῃσκον κατ' ἄλλον τρόπον. Αὐτὸς ὅμως ποὺ ἐκαρφώνετο καὶ ἐκρεμᾶτο ἐπὶ ξύλου δὲν ὑπέφερε μόνον δι' αὐτὸ τὸ κακόν, διὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐτιμωρεῖτο μὲ τόσον φοβερὰν καταδίκην, ἀλλὰ καὶ διότι ἐθεωρεῖτο κατηραμένος. Διότι ἡ Γραφὴ λέγει: «Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου» (Δευτ. 21. 23). Αὐτὸ λοιπὸν τὸ σύμβολον τῆς κατάρας καὶ τῆς ἐσχάτης τῶν ποινῶν ποὺ ὅλοι τὸ ἀπηύχοντο, τώρα ἔγινε ποθητὸν καὶ ἐπέραστον. Διότι οὔτε τὸ βασιλικὸν στεφάνι δὲν καλλωπίζει τὴν κεφαλὴν τόσον, ὅσον 571 A ὁ σταυρὸς ποὺ εἶναι τιμιώτερος ἀπὸ κάθε κόσμημα. Καὶ αὐτὸν ποὺ μὲ φρίκην ἀπέφευγον ὅλοι προηγουμένως, τώρα εἶναι τόσον περιζήτητον τὸ σχῆμά του, ὥστε εὑρίσκεται παντοῦ, εἰς τοὺς ἄρχοντας, εἰς τοὺς ὑπηκόους, εἰς τὰς γυναῖκας, εἰς τοὺς ἄνδρας, εἰς τὰς παρθένους, εἰς τὰς ἐγγάμους, εἰς τοὺς δούλους, εἰς τοὺς ἐλευθέρους. Διότι καθημερινῶς κάνουν ὅλοι τὸ σχῆμά του εἰς τὸ ἐπισημότερον μέρος τοῦ σώματος, καὶ τὸ περιφέρουν μαζί τους καθημερινῶς, ἀφοῦ τὸ σχηματίσουν ἐπὶ τοῦ μετώπου. Ὁ σταυρὸς ὑπάρχει εἰς τὴν ἱερὰν τράπεζαν, ὁ ἴδιος εἰς τὰς χειροτονίας τῶν ἱερέων, αὐτὸς διαλάμπει πάλιν εἰς τὴν θείαν εὐχαριστίαν B μαζὶ μὲ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸν βλέπει κανεὶς νὰ ὑπάρχῃ παντοῦ, εἰς τὰς οἰκίας, εἰς τὰς ἀγοράς, εἰς τὰς ἐρημίας, εἰς τὰς ὁδούς, εἰς τὰ ὄρη, εἰς τὰς κοιλάδας, εἰς τοὺς λόφους, εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰ πλοῖα καὶ τὰς νήσους, εἰς τὰς κλίνας, εἰς τὰ ἐνδύματα, εἰς τὰ ὅπλα, εἰς τοὺς γάμους, εἰς τὰ συμπόσια, εἰς τὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη, εἰς τὰ μαργαριτάρια, εἰς τὰς τοιχογραφίας, εἰς τὰ σώματα τῶν ἀρρώστων ζώων, εἰς τὰ σώματα τῶν δαιμονιζομένων, εἰς τὸν πόλεμον, εἰς τὴν εἰρήνην, κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα, εἰς τὰς ὁμάδας τῶν διασκεδαζόντων, εἰς τοὺς συλλόγους τῶν ἀθλητῶν. Τόσον περιζήτητον ἔγινεν ἀπ' ὅλους τὸ θαυμάσιον αὐτὸ δῶρον, ἡ ἀνέκφραστος αὐτὴ χάρις. C Κανεὶς δὲν αἰσχύνεται εἰς τὴν σκέψιν ὅτι εἶναι σύμβολον τοῦ πλέον κατηραμένου θανάτου, ἀλλ' ὅλοι καυχώμεθα δι' αὐτὸν περισσότερον ἀπ' ὅσον διὰ τοὺς στεφάνους καὶ τὰ στέμματα καὶ τὰς πολλὰς σειρὰς τῶν μαργαριταριῶν. Ἔτσι ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἀποκρουστικός, ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμητὸς καὶ ἀγαπητὸς καὶ περιζήτητος ἀπ' ὅλους, καὶ παντοῦ διαλάμπει καὶ εὑρίσκεται, εἰς τοὺς τοίχους τῶν οἰκιῶν, εἰς τὴν ὀροφήν, εἰς τὰ βιβλία, εἰς τὰς πόλεις, εἰς τὰ χωριά, εἰς κατοικημένα καὶ ἀκατοίκητα μέρη. Μὲ ἱκανοποίησιν λοιπὸν θὰ ἐρωτοῦσα νὰ μοῦ ἀπαντήσῃ ὁ εἰδωλολάτρης, πῶς συμβαίνει ὥστε ὁ σταυρός, τὸ σύμβολον τῆς καταδίκης καὶ τοῦ κα-

τηραμένου θανάτου, νὰ εἶναι εἰς ὅλους ποθητὸς καὶ περιζήτητος, D ἂν ἡ δύναμις αὐτοῦ ποὺ ἐσταυρώθη δὲν εἶναι μεγάλη.

10. Ἂν ὅμως σὺ νομίζῃς ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε καὶ ἐξακολουθῇς νὰ συμπεριφέρεσαι ἀκόμη ἀδιάντροπα, νὰ κλείνῃς τὰ μάτια ἐμπρὸς εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ εἶσαι ὡς τυφλὸς ἐμπρὸς εἰς τὸ φῶς, θὰ σοῦ δείξω τώρα ἀμέσως καὶ δι' ἄλλης ἀποδείξεως πόσον σπουδαῖον εἶναι αὐτό. Ποία εἶναι αὐτὴ ἡ ἀπόδειξις; Οἱ δικασταὶ ἐφαρμόζουν πολλὰ εἴδη βασανιστηρίων, τὸ ξύλον, τὰ μαστίγια, τοὺς μεταλλικοὺς ὄνυχας, τὰς μολυβδίδας, διὰ τῶν ὁποίων ξεσχίζουν τὰ σώματα, ξεχωρίζουν τὰ μέλη καὶ τὰ ἐξαρθρώνουν. Ποῖος λοιπὸν θὰ ἀπεφάσιζε τὰ βασανιστήρια αὐτὰ ὄργανα νὰ τὰ φέρῃ εἰς τὴν οἰκίαν του; Δὲν τὰ σιχαίνονται οἱ περισσότεροι, E μερικοὶ δὲ τὰ θεωροῦν ὡς ὄργανα μαντείας, καὶ οὔτε νὰ τὰ ἐγγίσουν οὔτε νὰ τὰ ἴδοῦν ἀνέχονται; Δὲν φεύγουν μακρυὰ ἀπ' αὐτά; Δὲν ἀποσύρουν τὸ βλέμμα των; Κάτι παρόμοιον ἦτο παλαιότερον καὶ ὁ σταυρός, ἢ μᾶλλον πολὺ χειρότερος ἀπ' αὐτά. Διότι, ὅπως εἶπα προηγουμένως ἦτο σύμβολον ὄχι ἁπλῶς τοῦ θανάτου, ἀλλὰ τοῦ πλέον ἐπονειδίστου θανάτου. Πῶς λοιπόν, πές μου, ἔγινε τώρα τόσον περιζήτητος ἀπ' ὅλους, τόσον ἀγαπητὸς εἰς ὅλους, προτιμότερος ὅλων; Αὐτὸ δηλαδὴ τὸ ξύλον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐτεντώθη τὸ ἅγιον σῶμα καὶ ἐκαρφώθη, πῶς εἶναι περιζήτητον ἀπ' ὅλους; Καὶ ἀφοῦ πάρουν οἱ πολλοὶ ἕνα μικρὸν τεμάχιον ἀπὸ ἐκεῖνο καὶ τὸ ἐπιχρυσώσουν, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες τὸ κρεμοῦν ἀπὸ τοὺς λαιμούς των, καὶ καλλωπίζονται μ' αὐτό. 572 A μολονότι αὐτὸ τὸ ξύλον ἦτο σύμβολον καταδίκης καὶ τιμωρίας; Αὐτὸς ὅμως ποὺ δημιουργεῖ τὰ πάντα καὶ τὰ μεταβάλλει συγχρόνως, ποὺ ἀπήλλαξε τὴν οἰκουμένην ἀπὸ τόσην κακίαν καὶ μετέβαλε τὴν γῆν εἰς οὐρανόν, αὐτὸς καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτό, ποὺ ἦτο ἐπονείδιστον καὶ ὄργανον τοῦ πλέον αἰσχροῦ θανάτου, τὸ ὕψωσε ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν προβλέπων ὁ προφήτης ἔλεγε· «Καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή». Διότι αὐτό, τὸ σύμβολον τοῦ θανάτου (καὶ δὲν θὰ παύσω ποτὲ νὰ τὸ επαναλαμβάνω) ἀπέβη μέσον πολλῆς εὐλογίας καὶ τεῖχος ποὺ προσφέρει ἀσφάλειαν πολλαπλῆν, πληγὴ τοῦ διαβόλου καιρία, χαλινὸς τῶν δαιμόνων, φίμωτρον τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ ἐθανάτωσε τὸν θάνατον. B αὐτὸ ἔσπασε τὰς σιδηρᾶς θύρας τοῦ ᾅδου, συνέτριψε τὰ ἐκ σιδήρου κλεῖθρα, κατέστρεψε τὴν ἀκρόπολιν τοῦ διαβόλου, ἔκοψε τὰ νεῦρα τῆς ἁμαρτίας, διέσωσεν ὅλον τὸν κόσμον ποὺ ἦτο καταδικασμένος, ἐσταμάτησε τὴν θείαν τιμωρίαν ποὺ κατηυθύνετο ἐναντίον τῆς ἀνθρωπότητος. Τί λέγω ὅμως; Αὐτὰ ποὺ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ κατορθώσουν ἡ συγχυσμένη θάλασσα, αἱ ραγιζό-

και πέτραι, ή μεταβολή της πορείας του ανέμου, και το μάννα πού διενέμετο επί σαράντα έτη είς τόσας χιλιάδας Ιουδαίων, και ο νόμος, και άλλα θαύματα πού συνέβησαν είς την έρημον και είς την Παλαιστίνην, αυτά τα κατώρθωσεν ο σταυρός, όχι είς έν μόνον έθνος, αλλ' είς όλον τον κόσμον, ο σταυρός, το κατηραμένον σύμβολον, πού όλοι το απέφευγον και όλοι απηύχοντο τον δι' αυτού θάνατον, ο σταυρός, **C** το έπονείδιστον σύμβολον, αυτός λοιπόν επέτυχε μετά τον θάνατον του σταυρωθέντος να γίνουν όλα με πολλήν ευκολίαν. Όχι δε μόνον αυτά, αλλά και όσα συνέβησαν κατόπιν αποδεικνύουν την δύναμίν του. Διότι ολόκληρον την οικουμένην, πού ήτο άγονος ως προς την αρετήν και ευρίσκετο είς κατάστασιν πνευματικής ερημώσεως και δεν περίμενε κανείς να παραγάγη κάτι καλόν, αμέσως την μετέβαλεν είς παράδεισον και είς πολύτεκνον μητέρα. Και αυτό το προείπεν ο προφήτης λέγων τα εξής· «Ευφράνθητι, στείρα, ή ού τίκτουσα· ρήξον και βόησον ή ούκ ωδίνουσα, ότι πολλά τα τέκνα της ερήμου μάλλον, ή της εχούσης τον άνδρα» (Ήσ. 54, 1). Το ότι δε αφού την έκαμε γόνιμον, **D** της έδωσε νόμον, πολύ καλύτερον από τον προηγούμενον ούτε αυτό το απεσιώπησαν οι προφήται. Και ιδού τι λέγουν είς τας προφητείας των· «Διαθήσομαι αυτοίς διαθήκην καινήν, ού κατά την διαθήκην ήν διεθέμην τοίς πατράσιν αυτών, έν ημέρα επιλαμβανομένου μου της χειρός αυτών εξαγαγείν αυτούς εκ γης Αιγύπτου· ότι αυτοί ούκ ενέμειναν έν τη διαθήκη μου, κάγώ ημέλησα αυτών, λέγει Κύριος. Ότι αύτη ή διαθήκη, ήν διαθήσομαι αυτοίς διδούς νόμους είς την διάνοιαν αυτών, και επί καρδίαν αυτών επιγράψω αυτούς» (Ίερ. 31, 32). Κατόπιν δε δηλώνων και την άμεσον μεταβολήν **E** και την ευκολίαν της αποδοχής του κηρύγματος έλεγε· «Και ού μη διδάξωσιν έκαστος τον πλησίον αυτού και έκαστος τον αδελφόν αυτού λέγων, Γνώθι τον Κύριον, ότι πάντες ειδήσουσί με από μικρού αυτών έως μεγάλου αυτών» (Ίερ. 31, 34). Ότι επρόκειτο να δώση είς όλους άφεσιν των αμαρτιών, μετά την έλευσίν του, και αυτό το προείπεν ο προφήτης λέγων τα εξής· «Αύτη αυτοίς ή παρ' εμού διαθήκη, όταν αφέλωμαι τας ανομίας αυτών και των αμαρτιών αυτών ού μη μνησθώ έτι» (Αυτόθι). Θα ημπορούσε να υπάρξη κάτι σαφέστερον αυτού; Διά των προφητειών δηλαδή αυτών ενεφάνισε την κλήσιν των εθνών, την υπεροχήν του νέου νόμου έναντι του παλαιού, την ευκολίαν της αποδοχής, την χάριν αυτών πού επίστευσαν, και την διά του βαπτίσματος γενομένην δωρεάν.

573 **A** 11. Ότι δε αυτός ενήργησε ταύτα, αυτός ο ίδιος θα

έλθη κατόπιν και ως Κριτής, πρόσεξε πώς και αυτό το προφητεύουν. Ούτε αυτό δηλαδή το παρέλειψαν, αλλ' άλλοι μας παρουσιάζουν το σχήμα με το οποίον πρόκειται να έλθη, άλλοι δε προφητεύουν αυτό διά λόγων. Ο Δανιήλ δηλαδή, ενώ έζησεν έν μέσω βαρβάρων, των Βαβυλωνίων, τον είδε να έρχεται επί των νεφελών· και άκουσε τα ίδια τα λόγια του προφήτου· «Εθεώρουν, λέγει, και ιδού ως υιός ανθρώπου ερχόμενος επί των νεφελών, και έφθασεν έως του Παλαιού των ημερών, και ενώπιον αυτού προσηνέχθη, και αυτώ εδόθη ή αρχή και ή βασιλεία, και πάντες οι λαοί, φυλαί, γλώσσαι αυτώ δουλεύσουσιν» (Δαν. 7, 13). **B** Παριστών δε και το δικαστήριον αυτού λέγει· «Εθεώρουν έως ότου θρόνοι ετέθησαν, και βίβλοι ανεώχθησαν· και ποταμός πυρός είλκεν έμπροσθεν αυτού· χίλιαι χιλιάδες ελειτούργουν αυτώ, και μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αυτώ». Συγχρόνως δε δεικνύει και την τιμήν, την οποίαν θα έχουν οι δίκαιοι και λέγει· «Και το κρίμα έδωκεν αγίοις Υψίστου, και την βασιλείαν κατέσχον οι άγιοι» Ο Μαλαχίας επίσης παριστά ότι το δικαστήριον εκείνο θα γίνη και διά πυρός λέγων· «Ιδού αυτός εισπορεύεται ως πύρ χωνευτηρίου, και ως πόα πλυνόντων» (Μαλ. 3, 2) Είδες με πόσην ακρίβειαν οι προφήται επρόφθασαν **C** και διεκήρυξαν αυτά πού επρόκειτο να συμβούν; Πώς λοιπόν τολμάς ακόμη να απιστής, ενώ έχεις τόσον μεγάλας αποδείξεις της δυνάμεώς του τας προφητείας, πού ελέχθησαν πρίν από τόσα έτη, και βλέπεις την πραγματοποίησιν αυτών χωρίς την παραμικράν παρέκκλισιν; Ότι δε αι προφητείαι δεν είναι ιδικά μας κατασκευάσματα, το μαρτυρούν αυτοί πού πρώτοι είχαν τα βιβλία των προφητών και τα έχουν ακόμη και σήμερον, και πού ενώ είναι εχθροί μας και απόγονοι των σταυρωτών, έχουν έν τούτοις τα βιβλία και τώρα και τα διατηρούν. Πώς όμως δεν πιστεύουν, ερωτούν, αφού έχουν τα προφητικά βιβλία; Όπως και τότε πού ενώ τον έβλεπαν να θαυματουργή δεν επίστευαν. Δι' αυτό όμως δεν ευθύνεται ο μη πιστευόμενος, αλλ' αυτοί πού ενώ είναι καταμεσήμερο δεν βλέπουν. Διότι και τον κόσμον τούτον τον παρουσίασεν ως αρμονικώτατον όργανον, **D** πού από παντού αφήνει τας φωνάς του πού διακηρύσσουν τον δημιουργόν. Και όμως υπάρχουν άνθρωποι, εκ των οποίων άλλοι μεν ισχυρίζονται ότι τα πάντα παρήχθησαν αυτομάτως, άλλοι ότι όσα βλέπομεν δεν έχουν δημιουργηθή, άλλοι αποδίδουν την δημιουργίαν αυτών και την πρόνοιαν είς τους δαίμονας και άλλοι είς την τύχην και την ειμαρμένην και είς τας περιφοράς των άστρων. Δι' αυτό όμως δεν πταίει ο δημιουργός, αλλ' ή κατηγορία βαρύνει αυτούς, οι οποίοι μετά από τόσα φαρμα-

κα κατάκεινται βαρύτατα ἀσθενεῖς. Ὅπως δηλαδὴ ὅταν μία ψυχὴ εἶναι εὐγνώμων γνωρίζει τί πρέπει νὰ πράξῃ, χωρὶς νὰ ἔχῃ πρὸς τοῦτο ἀνάγκην ἀπὸ πολλὰ ἐνισχυτικὰ μέσα, ἔτσι καὶ ὅταν εἶναι ἀγνώμων καὶ ἀναίσθητος, E ἀκόμη καὶ ἂν ἔχῃ πολυάριθμα βοηθητικὰ μέσα, μένει εἰς τὸ σκότος, ἐπειδὴ ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς ἔχει κυριευθῆ ἀπὸ τὰ πάθη. Πρόσεξε λοιπὸν ὅτι αὐτὸ συμβαίνει παντοῦ, ὄχι μόνον εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας. Πόσοι δηλαδή, ἐνῷ δὲν γνωρίζουν τοὺς νόμους, ζοῦν ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ νόμου; Ἐνῷ ἄλλοι ποὺ ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀκόμη καὶ μέχρι τοῦ γήρατος, ἀνετράφησαν μὲ τοὺς νόμους, τοὺς παραβαίνουν διαρκῶς. Αὐτὰ συνέβαιναν καὶ εἰς τὰ παλαιά. Οἱ Ἰουδαῖοι δηλαδή, ἐνῷ ἀπήλαυσαν πάμπολλα θαύματα καὶ ἄλλα σπουδαῖα γεγονότα, δὲν ἔγιναν καλύτεροι. Οἱ Νινευῖται ὅμως ἕνα μόνον κήρυγμα ἤκουσαν καὶ ἀμέσως 574 A μετεβλήθησαν καὶ ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὴν κακίαν. Αὐτὸ δὲ ἠμπορεῖ νὰ τὸ ἴδῃ κανεὶς νὰ συμβαίνῃ ὄχι μόνον εἰς διασήμους ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπλαϊκούς. Ὁ Ἰούδας, ἐνῷ ἐδιδάχθη τόσα, ἔγινε προδότης. Ὁ λῃστὴς χωρὶς καμμίαν προτροπήν, ὡμολόγησε τὸν Χριστὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ ἐκήρυξε τὴν βασιλείαν του. Μὴ κρίνῃς λοιπὸν τὰ πράγματα στηριζόμενος εἰς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν διεφθαρμένην γνώμην, ἀλλὰ νὰ ἐκφέρῃς τὴν ἁρμόζουσαν γνώμην ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων, συμφωνῶν πρὸς αὐτοὺς ποὺ ἐσκέφθησαν ὀρθῶς ἐπ' αὐτῶν. Δὲν ἐπίστευσαν οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπίστευσαν ὅμως οἱ Ἐθνικοί. Οὔτε καὶ αὐτὸ ἀπεσιωπήθη, ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ Δαυΐδ προφητεύων διακηρύσσει· «Υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό με, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐπαλαιώθησαν καὶ ἐχώλαναν ἀπὸ τῶν τρίβων αὐτῶν» (Ψαλμ. 17, 46)· ἀφ' ἑτέρου B δὲ ὁ Ἠσαΐας λέγει· «Κύριε τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν, καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη» (Ἠσ. 53, 1); Καὶ πάλιν· «Εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι» (Ἠσ. 65, 1). Ἐνῷ δὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παρουσίας του εἰς τὴν γῆν ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν δύο ξέναι γυναῖκες, ἡ Χαναναία καὶ ἡ Σαμαρεῖτις, οἱ ἱερεῖς καὶ ἄρχοντες ἀντιθέτως τὸν κατεπολέμουν καὶ τὸν κατεδίωκαν, συγχρόνως δὲ ἠμπόδιζαν καὶ τοὺς ἄλλους καὶ ἐξεδίωκαν ἀπὸ τὴν συναγωγὴν αὐτοὺς ποὺ ἐπίστευαν εἰς αὐτόν. Μὴ σὲ παραξενεύουν λοιπὸν αὐτά. Ἡ ζωή μας εἶναι γεμάτη ἀπὸ τέτοια παραδείγματα, ποὺ συνέβησαν καὶ εἰς τοὺς χρόνους μας καὶ παλαιότερα. Ἄλλωστε ἂν ὄχι ὅλοι, C πάντως πολλοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ἐπίστευσαν καὶ τότε καὶ τώρα. Τὸ ὅτι δὲν ἐπίστευσαν ὅλοι δὲν εἶναι κάτι καινοφανὲς οὔτε παράδοξον. Διότι ἔτσι ἐκδηλώνεται ἡ ἀγνωμοσύνη, ἡ ἀμυαλωσύ-

νη, ἡ ψυχὴ ποὺ εἶναι πολιορκημένη ἀπὸ πάθη. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀνεφέρθημεν εἰς τὰς προφητείας ποὺ ἐλέχθησαν ἀπὸ τοὺς προφήτας πρὶν ἀπὸ τόσα χρόνια, ἂς ἴδωμε τώρα καὶ αὐτὰς ποὺ ἐλέχθησαν ἀπὸ τὸν ἴδιον, ὅταν εὑρίσκετο εἰς τὴν γῆν καὶ συναναστρέφετο τοὺς ἀνθρώπους διὰ νὰ μάθῃς καὶ ἐξ αὐτῶν τὴν δύναμίν του. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἦλθεν εἰς τὴν γῆν, D διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτῶν ποὺ ἔζουσαν τότε καὶ αὐτῶν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀκολουθήσουν, ἐχρησιμοποίησε πρὸς τοῦτο διαφόρους τρόπους. Καὶ πρόσεξε τί κάνει. Ἐπιτελεῖ θαύματα καὶ συγχρόνως προλέγει γεγονότα ποὺ θὰ ἐκπληρωθοῦν μετὰ ἀπὸ πολὺν χρόνον. Καὶ διὰ μὲν τῶν θαυμάτων δίδει εἰς τοὺς ἀκροατὰς ἐγγύησιν αὐτῶν ποὺ θὰ συμβοῦν μετὰ ἀπὸ πολὺν χρόνον, εἰς αὐτοὺς δὲ ποὺ θὰ ζήσουν κατόπιν δεικνύει ὅτι εἶναι ἀξιόπιστα τὰ θαύματα ποὺ ἐπετελέσθησαν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του, διότι ὅσα ἐπροφητεύθησαν ἐπραγματοποιήθησαν. Διὰ τῆς διπλῆς δὲ αὐτῆς ἀποδείξεως κάνει πιστευτὰ καὶ τὰ περὶ τῆς βασιλείας.

12. Διότι καὶ αἱ προφητεῖαι του ἦσαν διπλαῖ, αὐταὶ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἐκπληρωθοῦν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν E καὶ αὐταὶ ποὺ θὰ ἐπραγματοποιοῦντο μετὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου. Καὶ διὰ τοῦ ἑνὸς εἴδους τῶν προφητειῶν ἐνίσχυε τὸ ἄλλο καὶ τὸ ἐπαρουσίαζεν ὡς παμφανὲς καὶ ἀληθές. Ἐννοῶ τὸ ἑξῆς· ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτὰ εἶναι ὀλίγον ἀσαφῆ, θὰ προσπαθήσω νὰ τὰ κάνω σαφέστερα. Οἱ μαθηταὶ ποὺ τὸν ἠκολούθουν τότε ἦσαν δώδεκα. Τὴν πραγματικότητα τῆς Ἐκκλησίας φυσικὰ κανεὶς δὲν ἠμποροῦσε νὰ σκεφθῇ τότε, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ ὄνομα· διότι ἡ Συναγωγὴ εὑρίσκετο ἀκόμη εἰς ἀκμήν. Τί εἶπε καὶ προεφήτευσε λοιπόν, ἐνῷ ὅλη σχεδὸν ἡ οἰκουμένη κατείχετο τότε ἀπὸ τὴν ἀσεβῆ εἰδωλολατρείαν; «Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς» (Ματθ. 16. 18). Ὅπως καὶ ἂν ἐξετάσῃς αὐτοὺς τοὺς λόγους, θὰ ἴδῃς νὰ διαλάμπῃ ἡ ἀλήθειά των. 575 A Διότι τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ δὲν εἶναι μόνον τὸ ὅτι ἔκτισε τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ ὅλης τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι τὴν κατέστησεν ἀπρόσβλητον, καὶ μάλιστα ἐν μέσῳ τόσων πολέμων ποὺ ξεσποῦν ἐναντίον της. Διότι διὰ τοῦ «Πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς» ἐννοοῦνται οἱ κίνδυνοι οἱ θανάσιμοι ποὺ ὁδηγοῦν εἰς τὸν ᾅδην. Βλέπεις τὴν ἀλήθειαν τῆς προφητείας; βλέπεις τὴν δύναμιν τῆς ἐκπληρώσεως; Βλέπεις λόγους ποὺ ὁλοποιοῦνται εἰς πραγματικότητα, καὶ ἰσχυρὰν δύναμιν ποὺ ἐνεργεῖ τὰ πάντα μὲ εὐκολίαν; Μὴ προσπεράσῃς λοιπὸν μὲ ἐπιπολαιότητα τὸ «Οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν», ἐπειδὴ εἶναι μικρὸν εἰς ἔκτασιν, ἀλλὰ ἀνάπτυξέ το εἰς τὸν

νοῦν σου καὶ θὰ ἀντιληφθῇς πόσον σπουδαῖον εἶναι τὸ νὰ γεμίσῃ τὴν Ἐκκλησίαν ποὺ εἶχεν ἐξαπλωθῆ ἐντὸς τόσον μικροῦ χρόνου εἰς τὴν ὑφήλιον ἀπὸ πιστούς, νὰ μεταβάλῃ τὴν πίστιν τόσων ἐθνῶν, **B** νὰ μεταπείσῃ λαούς, νὰ καταργήσῃ τὰ πατρῷα ἔθιμα, νὰ ἐκριζώσῃ ἐρριζωμένας συνηθείας, νὰ διαλύσῃ ὡς σκόνην τὴν τυραννίαν τῆς ἡδονῆς καὶ τὴν δύναμιν τῆς κακίας, νὰ ἐξαφανίσῃ ὡς καπνὸν τοὺς βωμοὺς καὶ τοὺς ναοὺς καὶ τὰ εἴδωλα καὶ τὰς τελετὰς καὶ τὰς βρωμερὰς ἑορτάς, καὶ τὰς ἀκαθάρτους εὐωδίας καὶ νὰ οἰκοδομήσῃ παντοῦ θυσιαστήρια, εἰς τὴν χώραν τῶν Ρωμαίων, τῶν Περσῶν, τῶν Σκυθῶν, τῶν Μαύρων, τῶν Ἰνδῶν, ἢ μᾶλλον πέραν ἀκόμη ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς οἰκουμενικῆς αὐτοκρατορίας μας.[8] Διότι καὶ αἱ βρεταννικαὶ νῆσοι, ποὺ εὑρίσκονται ἔξω ἀπ᾽ αὐτὴν τὴν θάλασσαν[9] εἰς τὸν Ὠκεανόν, ἔλαβον πεῖραν τῆς δυνάμεως ποὺ ἔχει αὐτὸς ὁ λόγος, ἀφοῦ καὶ ἐκεῖ ἔχουν ἱδρυθῆ Ἐκκλησίαι καὶ θυσιαστήρια. Ἐκεῖνος ὁ λόγος ποὺ ἐλέχθη τότε, **C** ἔχει φυτευθῆ τώρα εἰς τὰς ψυχὰς ὅλων καὶ λέγεται ἀπὸ τὰ στόματα ὅλων. Καὶ ὅλη, οὕτως εἰπεῖν, ἡ γῆ ἐκκαθαρίσθη ἀπὸ τὰ ἀγκάθια ποὺ τὴν ἐγέμιζαν, ἔγινε καθαρά, καλλιεργήσιμος γῆ καὶ ἐδέχθη τὸν σπόρον τῆς εὐσεβείας. Εἶναι λοιπὸν μεγάλο, πολὺ μεγάλο ἐπίτευγμα ὄντως, ἢ μᾶλλον ὑπερβολικὸν ἐπίτευγμα, ποὺ ἀποδεικνύει τὴν θείαν δύναμιν τὸ ὅτι ἠδυνήθησαν, ἀκόμη καὶ ἂν κανεὶς δὲν τοὺς ἠνώχλει, ἀλλ᾽ ἐπεκράτει εἰρήνη, καὶ ὑπῆρχαν πολλοὶ σύμμαχοι καὶ κανεὶς ἐχθρός, τόσον πολὺν κόσμον νὰ τὸν ἀπαλλάξουν ἀπὸ πονηρὰς συνηθείας ποὺ ἐπὶ τόσον χρόνον προηγουμένως τοὺς εἶχαν κυριεύσει, νὰ τοὺς μεταθέσουν δὲ εἰς ἄλλον τρόπον ζωῆς πολὺ δυσκολώτερον. Διὰ εἶχαν δηλαδὴ ὡς ἀντίπαλον μόνον τὴν συνήθειαν ἀλλὰ καὶ τὴν ἡδονήν, **D** δύο πράγματα τυραννικὰ ὄντως. Διότι αὐτὰ ποὺ οἱ ἀκροαταί των εἶχαν παραλάβει πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἀπὸ τοὺς πατέρας καὶ τοὺς πάππους καὶ τοὺς προπάππους καὶ ἀπὸ τοὺς πρὸ αὐτῶν ἀκόμη καὶ ἀπὸ φιλοσόφους καὶ ῥήτορας, αὐτὰ ἐπείθοντο τώρα νὰ ἀπαρνηθοῦν, ἂν καὶ ἦτο δυσκολώτατον νὰ δεχθοῦν ἕνα νέον τρόπον ζωῆς, καὶ μάλιστα τρόπον ζωῆς ποὺ ἦτο πολὺ ἐπίπονος.

8. Ἡ λέξις οἰκουμένη ἐσήμαινε κατ᾽ ἀρχὰς χῶρον κατοικούμενον, κατ᾽ ὀλίγον ὅμως ἐπεξετάθη ἡ σημασία της εἰς τὴν δήλωσιν ὁλοκλήρου τῆς γῆς. Ἐνίοτε ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς δήλωσιν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν βαρβαρικόν. Φαίνεται ὅτι καὶ εἰς τὸν Χρυσόστομον ἡ ἔκφρασις ἡ καθ᾽ ἡμᾶς οἰκουμένη χρησιμοποιεῖται ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς βαρβάρους χώρας καὶ εἰς δήλωσιν τοῦ χώρου τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Βλ. Παναγιώτου Κ. Χρήστου, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Περὶ ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ, Ἀθῆναι 1963, σ. 62, σημ. 2.

9. Ἐννοεῖ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν.

Ἦτο δὲ ἐπίπονος, διότι ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν τρυφὴν καὶ ὡδηγοῦσεν εἰς τὴν νηστείαν, ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν φιλοχρηματίαν καὶ ὡδηγοῦσεν εἰς τὴν ἀκτημοσύνην, ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν διαφθορὰν καὶ ὡδηγοῦσεν εἰς τὴν σωφροσύνην, ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὸν θυμὸν καὶ ὡδηγοῦσεν εἰς τὴν πραότητα, ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ ὡδηγοῦσεν εἰς τὴν ἀγάπην, **E** ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον ὁδὸν καὶ ὡδηγοῦσεν εἰς τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην καὶ ἀπόκρημνον, αὐτοὺς ποὺ εἶχαν μάλιστα ἀνατραφῆ διὰ νὰ βαδίσουν τὴν πλατεῖαν. Δὲν ἐπῆρε δηλαδὴ ἄλλους ἀνθρώπους, ποὺ εἶχαν γεννηθῆ ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ εἶχαν ἀνατραφῆ μὲ ἄλλας συνηθείας, ἀλλ᾽ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ποὺ εἶχαν κατασαπίσει ἀπὸ τὴν ἐμμονήν των εἰς αὐτὰς τὰς συνηθείας καὶ εἶχαν καταντήσει μαλακώτεροι καὶ ἀπὸ τὸν πηλόν, αὐτοὺς προέτρεπε καὶ ἔπειθε νὰ βαδίσουν τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδόν, τὴν τραχεῖαν καὶ σκληράν. Καὶ πόσους ἔπεισεν; Ὄχι δύο καὶ δέκα καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατόν, ἀλλ᾽ ὅλους σχεδὸν τοὺς κατοικοῦντας ὑπὸ τὸν ἥλιον. Καὶ ποίους ἐχρησιμοποίησε διὰ νὰ τοὺς πείσῃ; Ἕνδεκα ἀνθρώπους, ἀγραμμάτους, ἰδιώτας, μὴ γνωρίζοντας γλώσσας, ἀσήμους, πτωχούς, **576 A** ποὺ δὲν εἶχαν πατρίδας ἐπιφανεῖς, οὔτε ἀφθονίαν χρημάτων, οὔτε σωματικὴν δύναμιν, οὔτε ἔνδοξον παρελθόν, οὔτε ἐπιφανῆ καταγωγήν, οὔτε φυσικὴν ἱκανότητα εἰς τὸ λέγειν, οὔτε ἐπίκτητον ῥητορικὴν δεινότητα, οὔτε τὴν βεβαιότητα ποὺ προσφέρει ἡ μόρφωσις. Τίποτε ἀπ᾽ ὅλα αὐτὰ δὲν εἶχαν ἀλλ᾽ ἦσαν ἁπλοῖ ἁλιεῖς, σκηνοποιοί, ἀλλόγλωσσοι. Δὲν εἶχαν δηλαδὴ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν μὲ τοὺς ἀκροατάς, ἀλλ᾽ ὡμίλουν ξένην γλῶσσαν, ποὺ διέφερεν ἀπ᾽ ὅλας τὰς ἄλλας, τὴν ἑβραϊκὴν δηλαδή. Δι᾽ αὐτῶν λοιπὸν ἔκτισεν αὐτὴν τὴν Ἐκκλησίαν, ποὺ εἶναι ἐξηπλωμένη ἀπὸ τὸ ἕνα ἕως τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς γῆς.

13. Τὸ θαυμαστὸν δὲ δὲν εἶναι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι αὐτοὶ οἱ ἰδιῶται καὶ πτωχοὶ καὶ ἄσημοι καὶ ἀγράμματοι καὶ ταπεινοὶ καὶ ἀλλόγλωσσοι καὶ εὐκαταφρόνητοι, **B** ποὺ ἀνέλαβαν τὴν διόρθωσιν ὅλης τῆς οἰκουμένης καὶ ἐπῆραν τὴν ἐντολὴν νὰ τὴν ὁδηγήσουν εἰς δυσκολώτερον βίον, κατώρθωσαν ταῦτα ὄχι ἐν μέσῳ εἰρηνικῆς ἀτμοσφαίρας, ἀλλ᾽ ἐν μέσῳ μυριάδων πολέμων, ποὺ ἀπὸ παντοῦ ἐξεγείροντο ἐναντίον τους. Διότι εἰς κάθε ἔθνος καὶ πόλιν, ἢ μᾶλλον εἰς κάθε οἰκίαν ἐκηρύσσετο πόλεμος ἐναντίον τους. Διότι μὲ τὴν εἴσοδόν της ἡ διδασκαλία ἀπεχώριζε πολλάκις τὸ τέκνον ἀπὸ τὸν πατέρα, τὴν νύμφην ἀπὸ τὴν πενθεράν, τὸν ἀδελφὸν ἀπὸ τὸν ἀδελφόν, τὸν δοῦλον ἀπὸ τὸν δεσπότην, τὸν ὑπήκοον ἀπὸ τὸν ἄρχοντα, τὸν ἄνδρα ἀπὸ τὴν γυναῖκα ἢ τὴν γυναῖκα ἀπὸ τὸν ἄν-

δρα, τὸν πατέρα ἀπὸ τὰ τέκνα ποὺ φυσικὰ δὲν ἐπείθοντο ὅλα ἀμέσως, προκαλεῖ καθημερινὰς προστριβάς, συνεχεῖς πολέμους, ἐπροξένει ἀναριθμήτους θανάτους. C Συνετέλεσεν ἔτσι εἰς τὸ νὰ περιφρονοῦνται οἱ Χριστιανοὶ ὡς ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι ὅλων. Διότι ὅλοι τοὺς κατεδίωκον, βασιλεῖς, ἄρχοντες, ἰδιῶται, δοῦλοι, ἐλεύθεροι, λαοί, πόλεις. Καὶ ὄχι μόνον αὐτούς, ἀλλά, τὸ φοβερώτερον, καὶ αὐτοὺς ποὺ μόλις εἶχον εἰσαχθῆ εἰς τὴν πίστιν, αὐτοὺς ποὺ κατηχοῦντο ὑπ' αὐτῶν. Ἐκηρύχθη δηλαδὴ γενικὸς πόλεμος, καὶ ἐναντίον τῶν μαθητῶν καὶ ἐναντίον τῶν διδασκάλων, διότι ἡ διδασκαλία ἐνεφανίζετο ἀντίθετος καὶ εἰς τὰ βασιλικὰ διατάγματα καὶ εἰς τὰς συνηθείας καὶ εἰς τὰ πατρῷα ἔθιμα. Διότι προέτρεπον τοὺς ἀνθρώπους νὰ μὴ προσκυνοῦν τὰ εἴδωλα, νὰ καταφρονοῦν τοὺς βωμούς, ποὺ οἱ πατέρες καὶ ὅλοι οἱ πρόγονοί των ἐλάτρευσαν, νὰ ἀποδιώξουν τὴν δρομεράν διδασκαλίαν, νὰ περιφρονήσουν τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς τελετάς. D Αὐτὰ δὲ ἐφαίνοντο εἰς ἐκείνους εἰς τὸ ἔπακρον φοβερὰ καὶ φρικώδη, καὶ θὰ ἔδιδον διὰ τὴν πίστιν των καὶ τὴν ζωήν των ἀκόμη, παρὰ νὰ προτιμήσουν τοὺς λόγους τῶν μαθητῶν καὶ νὰ πιστεύσουν εἰς τὸν γεννηθέντα ὑπὸ τῆς Μαρίας, τὸν δικασθέντα ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων, τὸν ἐμπτυσθέντα, τὸν ὑποστάντα ἄπειρα δεινά, τὸν ὑπομείναντα κατηραμένον θάνατον, τὸν ταφέντα, τὸν ἀναστάντα. Τὸ περίεργον δὲ εἶναι ὅτι ἐνῶ τὰ σχετικὰ μὲ τὰ πάθη του ἦσαν εἰς ὅλους γνωστά, αἱ μάστιγες, τὰ κτυπήματα εἰς τὰ μάτια, ἡ ἐξύβρισις ποὺ ἔγινε διὰ τῶν ἐμπτυσμῶν εἰς τὸ πρόσωπον, τὰ ραπίσματα, ὁ σταυρός, τὰ χλευάσματα, ἡ διακωμώδησις, ἡ ταφὴ ποὺ ὡς χάρις ἐπετράπη, E ἀντιθέτως τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάστασιν δὲν ἦσαν καθόλου γνωστά. Διότι μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐνεφανίσθη μόνον εἰς τοὺς μαθητάς. Ἐν τούτοις καὶ ὅταν ἐκήρυττον τὴν ἀνάστασιν ἐγίνοντο πιστευτοὶ καὶ ἔκτιζαν ἔτσι τὴν Ἐκκλησίαν. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Μὲ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ὁ ὁποῖος κατώρθωσε ταῦτα· ἐπροπορεύετο δηλαδὴ αὐτὸς καὶ μετέβαλε τὰ δύσκολα εἰς εὔκολα. Διότι ἂν αὐτὰ δὲν ἐπετυγχάνοντο διὰ θείας δυνάμεως, οὔτε ἀρχὴν νὰ λάβουν ταῦτα θὰ ἦτο δυνατόν. Διότι πῶς θὰ ἐγίνετο ἡ ἀρχή; Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ εἶπε «Γεννηθήτω οὐρανὸς» καὶ ἐνεφανίσθη ἀμέσως τὸ ἔργον, καὶ «Θεμελιωθήτω ἡ γῆ» καὶ ἀμέσως παρήχθη ἡ ὕλη, καὶ «Λαμπέτω ἥλιος», καὶ ἀμέσως ἐπαρουσίασε τὸ ἄστρον, καὶ ποὺ ἐδημιούργησε τὰ πάντα διὰ τοῦ λόγου,
577 A αὐτὸς ἐφύτευσε καὶ αὐτὰς τὰς Ἐκκλησίας. Καὶ ἐκεῖνος ὁ λόγος «Οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν» ἔκαμε τὸ πᾶν. Διότι οἱ λόγοι τοῦ Θεοῦ ἔχουν τόσαν ἀκριβῶς δύναμιν, εἶναι δημιουργοὶ ἔργων, ἔργων θαυμαστῶν καὶ παραδόξων. Ὅπως δηλαδὴ εἶπε «βλα-

στησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου» (Γεν. 1, 11) καὶ ἀμέσως ὅλα μετεβλήθησαν εἰς παράδεισον καὶ εἰς λειβάδια, καὶ ἐγέμισεν ἀπὸ φυτὰ ἡ γῆ ποὺ ἐδέχθη τὴν ἐντολήν, ἔτσι καὶ τώρα εἶπε «Οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν», καὶ μὲ πολλὴν εὐκολίαν ἐγίνετο ἡ οἰκοδόμησις. Καὶ ἐνῷ ἐξεστράτευον ἐναντίον της τύραννοι, καὶ οἱ στρατιῶται μὲ τὸν ὁπλισμόν τους παρετάσσοντο εἰς μάχην, καὶ οἱ λαοὶ ἐμαίνοντο σφοδρότερον καὶ τοῦ πυρός, καὶ ἡ συνήθεια ἀντιπαρετάσσετο, καὶ ἐξεγείροντο B ρήτορες καὶ σοφισταὶ καὶ πλούσιοι καὶ ἰδιῶται καὶ ἄρχοντες, ἦλθεν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μὲ περισσοτέραν ἀπὸ τὸ πῦρ σφοδρότητα καὶ κατέκαυσε τὰ ἀγκάθια, ἐκαθάρισε τοὺς ἀγρούς, ἔσπειρε τὸν λόγον τοῦ κηρύγματος. Καὶ ἐνῶ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἐπίστευσαν ἄλλοι ἐρρίπτοντο εἰς τὰς φυλακάς, ἄλλοι ἐξωρίζοντο, ἄλλων ἐδημεύοντο αἱ περιουσίαι, ἄλλοι ἐφονεύοντο καὶ κατεσφάζοντο, ἄλλοι παρεδίδοντο εἰς τὸ πῦρ, ἄλλοι κατεποντίζοντο εἰς τὴν θάλασσαν, ὑφίσταντο ἀτιμίας, ἐδιώκοντο, ἐξεδιώκοντο ἀπὸ παντοῦ ὡς κοινοὶ ἐχθροί, ἐν τούτοις διαρκῶς προσήρχοντο περισσότεροι, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον δὲν ἐδείκνυον ἀπροθυμίαν εἰς τὸ νὰ πιστεύσουν, βλέποντες αὐτὰ ποὺ ἄλλοι ὑφίσταντο, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐγίνοντο προθυμότεροι καὶ εἰσήρχοντο πηδῶντες μέσα εἰς τὰ σωτήρια αὐτὰ δίκτυα. Καὶ ἔτσι ἡλιεύοντο C χωρὶς νὰ ἐξαναγκάζωνται οὔτε νὰ ἐκβιάζωνται, ἀλλὰ προσέτρεχον μόνοι καὶ ᾐσθάνοντο καὶ εὐγνωμοσύνην πρὸς αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι τοὺς ὡδηγοῦσαν εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Καὶ ἐνῷ ἔβλεπον χειμάρρους αἱμάτων νὰ ρέουν ἀπὸ τὰ μαρτύρια αὐτῶν ποὺ ἤδη ἐπίστευσαν, αὐτοὶ ἐγίνοντο θερμότεροι εἰς τὴν πίστιν καὶ περισσότερον θαρραλέοι. Καὶ ἐνῷ ὄχι μόνον οἱ μαθηταὶ ἀλλὰ καὶ οἱ διδάσκαλοι, ἄλλοι μὲν ἐφυλακίζοντο, ἄλλοι ἐδιώκοντο, ἄλλοι ἐμαστιγοῦντο, καὶ ἄλλοι ὑφίσταντο ἄπειρα δεινά, οἱ μαθηταὶ ἐν τούτοις ἐπληθύνοντο καὶ ἐγίνοντο μᾶλλον σπουδαιότεροι. Σχετικῶς μὲ αὐτὰ κραυγάζει ὁ Παῦλος καὶ λέγει· «Ὥστε τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν Κυρίῳ, πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν» (Φιλιπ. 1, 14). Καὶ ἀλλοῦ πάλιν· «Ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ D τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων, καὶ ἡμᾶς κωλυόντων τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι, ἵνα σωθῶσιν» (Α' Θεσ. 2, 14—15). Ἀπευθυνόμενος δὲ εἰς ἄλλους ἔλεγε τὰ ἑξῆς· «Ἀναμιμνήσκεσθε τὰς προτέρας ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων, γιγνώσκοντες ἑαυτοῖς κρείττονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς καὶ μένουσαν» (Ἑβρ. 10, 32 - - 34). Εἶδες τὴν ὑπερβολικὴν δύναμιν αὐτοῦ

πού ἐνήργησε ταῦτα; Διότι ὄχι μόνον δὲν ἔχαναν τὴν εὐθυμίαν των καὶ δὲν ἐθλίβοντο δι' αὐτὰ τὰ παθήματά των, ἀλλὰ καὶ ἔχαιρον καὶ ἐσκιρτοῦσαν καὶ ἐχόρευαν. **E** Καὶ δι' αὐτὰ μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος, λέγων ὅτι τὴν δήμευσιν τῆς περιουσίας την ἐδέχθησαν μὲ εὐχαρίστησιν (Αὐτόθι). Διὰ τοὺς διδασκάλους δὲ ὁ Λουκᾶς εἰς τὸ βιβλίον τῶν Πράξεων λέγει ὅτι ἐπέστρεφον ἀπὸ τὴν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου ἀνάκρισιν μὲ χαράν, διότι ἠξιώθησαν νὰ ἀτιμασθοῦν διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ (Πράξ. 5, 41). Διὰ τὸν ἑαυτόν του δὲ λέγει πάλιν ὁ Παῦλος· «Χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου» (Κολ. 1, 24). Διατί δὲ θαυμάζεις πού ἔχαιρε διὰ τὰ παθήματα, ἀφοῦ καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ὑποστῇ τὸν θάνατον ὄχι μόνον ἔχαιρεν, ἀλλὰ προσεκάλει καὶ τοὺς μαθητάς νὰ μετάσχουν τῆς εὐφροσύνης, 578 **A** πρᾶγμα πού δεικνύει ὑπερβαλλόντως εὐφραινομένην ψυχήν, λέγων τὰ ἑξῆς· «Χαίρω καὶ συγχαίρω πᾶσιν ὑμῖν, τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ὑμεῖς χαίρετε καὶ συγχαίρετέ μοι» (Φιλιπ. 2, 17—18). Τί συνέβη, πές μου, καὶ ἐπληρώθη ἀπὸ τόσην χαράν; «Ἐγώ, λέγει, ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκεν» (Β' Τιμ. 4, 6).

14. Ἔτσι ἔκτιζαν λοιπὸν τὴν πανταχοῦ ἐξηπλωμένην Ἐκκλησίαν. Ἐνῷ δέ, καὶ ὅταν ἀκόμη κτίζη κανεὶς μὲ λίθους καὶ ἄσβεστην, δὲν ἠμπορεῖ οὔτε ἕνα τοῖχον νὰ κτίσῃ, ἐφ' ὅσον καταδιώκεται καὶ ἐμποδίζεται, ἐν τούτοις αὐτοὶ ἔκτισαν τόσας Ἐκκλησίας εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἂν καὶ ἐπιέζοντο, ἐφυλακίζοντο, ἐδιώκοντο, ἐξωρίζοντο, ἐδημεύοντο, ἐμαστιγοῦντο, ἐσφαγιάζοντο, ἐκαίγοντο, **B** κατεποντίζοντο μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς των. Καὶ ἔκτισαν ὄχι μὲ λίθους, ἀλλὰ μὲ ψυχὰς καὶ ἐλευθέρας βουλήσεις, πρᾶγμα πού εἶναι πολὺ δυσκολώτερον ἀπὸ τὸ νὰ οἰκοδομῇ κανεὶς μὲ λίθους. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ κατασκευάσῃς τοῖχον μὲ τὸ νὰ πείσῃς νὰ ἀλλάξῃ τρόπον ζωῆς μία ψυχὴ πού εἶχε διαφθαρῆ ἐπὶ τόσα χρόνια ἀπὸ τοὺς δαίμονας, καὶ νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν μανίαν ἐκείνων, καὶ νὰ ὁδηγηθῇ εἰς τόσην μεγάλην σωφροσύνην. Τὸ κατώρθωσαν ὅμως οἱ γυμνοὶ καὶ ἀνυπόδητοι ἀπόστολοι, πού μὲ ἕνα χιτῶνα μόνον περιώδευσαν ὁλόκληρον τὸν κόσμον. Διότι εἶχον σύμμαχον καὶ βοηθὸν τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν αὐτοῦ πού εἶπε· «Ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς». Μέτρησε λοιπὸν πόσοι τύραννοι **C** ἀπὸ τότε ἐκήρυξαν πόλεμον ἐναντίον της, πόσοι ὑπεκίνησαν φοβερωτάτους διωγμούς καὶ σκέψου εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρίσκοντο ὅλα παλαιότερα, τότε πού μόλις εἶχε φυτευθῆ ἡ πίστις,

τότε πού ἦσαν ἁπαλώτεραι αἱ διάνοιαι τῶν ἀνθρώπων.

15. Ὑπῆρξαν τότε εἰδωλολάτραι βασιλεῖς, ὁ Αὔγουστος, ὁ Τιβέριος, ὁ Γάϊος, ὁ Νέρων, ὁ Βεσπασιανός, ὁ Τίτος καὶ ὅλοι οἱ μετέπειτα μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ μακαρίου βασιλέως Κωνσταντίνου. Καὶ ὅλοι αὐτοὶ κατεδίωκον τὴν Ἐκκλησίαν, ἄλλοι ὀλιγώτερον ἄλλοι περισσότερον, πάντως ὅλοι τὴν κατεδίωκον. Ἂν δὲ μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ἐφάνησαν ὅτι παραμένουν ἥσυχοι, τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ βασιλεῖς ἦσαν γνωστοὶ εἰς ὅλους διὰ τὴν ἀσέβειάν των ἦτο ἀφορμὴ διωγμῶν, διότι οἱ ἄλλοι τοὺς ἐκολάκευον καὶ τοὺς ὑπηρέτουν διὰ τοῦ ἐναντίον **D** τῆς Ἐκκλησίας πολέμου. Παρὰ ταῦτα ὅμως ὅλαι αὐταὶ αἱ ἐπιβουλαὶ καὶ αἱ ἐπιθέσεις κατεστράφησαν εὐκολώτερα καὶ ἀπὸ τοὺς ἱστοὺς τῆς ἀράχνης, διελύθησαν πιὸ γρήγορα καὶ ἀπὸ τὸν καπνόν, ἐπέρασαν ταχύτερα καὶ ἀπὸ τὴν σκόνην. Διότι μὲ αὐτὰ ἀκριβῶς πού διέπραξαν, μὲ τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐδημιούργησαν πλῆθος μαρτύρων καὶ ἄφησαν ἔτσι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀθανάτους θησαυροὺς καὶ στύλους καὶ πύργους, ἔγιναν πρόξενοι μεγάλης ὠφελείας διὰ τοὺς μετέπειτα ὄχι μόνον ὅταν ἔζουσαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατόν τους. Εἶδες τὴν δύναμιν τῆς προφητείας· «Καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς»; Ἀπὸ αὐτὰ πρέπει νὰ πιστεύῃς καὶ διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὅτι κανεὶς δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ τὴν νικήσῃ. Διότι ἂν δὲν κατώρθωσαν νὰ τὴν νικήσουν, ὅταν ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὀλίγους πιστούς, ὅταν ἡ ὅλη ὑπόθεσις ἐφαίνετο ὡς καινοτομία, ὅταν ἡ διδασκαλία μόλις εἶχε θεμελιωθῆ, **E** ὅταν τόσοι πολλοὶ πόλεμοι καὶ τόσον μεγάλαι μάχαι ἐξεγείροντο ἐναντίον της, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ τὴν νικήσουν τώρα πού κατέλαβεν αὐτὴ ὅλον τὸν κόσμον καὶ ὅλον τὸν τόπον, καὶ τὰ ὄρη, καὶ τὰ λαγκάδια, καὶ τοὺς λόφους. Ἐξηπλώθη ἀκόμη καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ κατέλαβεν ὅλα τὰ ὑπὸ τὸν ἥλιον ἔθνη, καὶ οἱ βωμοὶ καὶ οἱ ναοὶ καὶ τὰ εἴδωλα καὶ αἱ ἑορταὶ καὶ αἱ τελεταὶ καὶ ὁ καπνὸς καὶ ἡ ἐκ τῶν σφαγίων αὐτοδία καὶ αἱ αἰσχραὶ πανηγύρεις, ὅλα ἐξηφανίσθησαν, καὶ μόνον εἰς ὀλίγους διεδόθη ἡ εἰδωλολατρεία. Πῶς λοιπὸν μία τόσον σπουδαία καὶ μεγάλη ὄντως ὑπόθεσις ἀπέληξεν εἰς τόσον λαμπρὸν τέλος, μέσα ἀπὸ τόσα ἐμπόδια, 579 **A** καὶ εἶχεν ἔκβασιν πού ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀλήθειαν τῆς προφητείας, ἂν δὲν ὑπῆρχε κάποια θεία καὶ ἀκαταμάχητος δύναμις, ἡ δύναμις δηλαδὴ αὐτοῦ πού τὰ προεφήτευσε καὶ συγχρόνως τὰ ἐπραγματοποίησε; Κανεὶς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἔχῃ ἀντίρρησιν δι' αὐτά, ἐκτὸς ἂν εἶναι ὑπερβολικὰ μανιακὸς καὶ παράφρων, στερούμενος ἀκόμη καὶ τῆς φυσικῆς ἱκανότητος τοῦ σκέπτεσθαι. Ὄχι δὲ μόνον αὐταί, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι προφητεῖαι διακηρύσσουν τὴν ἀκαταμάχητον αὐτοῦ δύναμιν.

Διότι προεῖπε τὰ μέλλοντα μὲ ὅλην τὴν ἀλήθειαν καὶ τὰ ἐπραγματοποίησεν. Εἶναι δὲ ἀδύνατον νὰ μὴ πραγματοποιηθῇ κάτι ἀπ' αὐτά, ποὺ ἐκεῖνος εἶπεν, ἀλλ' εἶναι εὐκολώτερον νὰ καταστραφῇ ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανός, παρὰ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι κάτι ἀπὸ τοὺς λόγους του ἢ ἀπὸ τὰς προφητείας του ἐλέχθη ψευδῶς. **B** Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος δηλῶν τοῦτο, πρὶν ἀκόμη ἐκπληρωθοῦν αἱ προφητεῖαι του, ἀπεφάνθη μὲ πολλὴν σαφήνειαν διὰ τοὺς λόγους του λέγων· «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι» (Ματθ. 24, 35). Καὶ πολὺ εὐλόγως. Διότι δὲν εἶναι ἁπλοῖ λόγοι, ἀλλὰ λόγοι Θεοῦ, δημιουργοὶ ἔργων. Διὰ τοῦ λόγου του ἐδημιούργησε τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὸν ἥλιον, τὰ πλήθη τῶν ἀγγέλων, τὰς ἄλλας ἀοράτους δυνάμεις. Διασαφῶν δὲ αὐτὸ ὁ προφήτης ἔλεγεν· «Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγεννήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν» ἐννοῶν ὅλην τὴν κτίσιν, τὴν ἄνω, τὴν κάτω, τὴν αἰσθητήν, τὴν νοεράν, τὴν σωματικήν, τὴν ἀσώματον. **C** Ὅπως λοιπὸν πρὸ ὀλίγου εἶπα καὶ ἡ περὶ τῆς Ἐκκλησίας προφητεία ἀπέδειξε τὸν ὄγκον, τὴν ὑπερβολήν, τὸ μέγεθος τῆς ἀληθείας, τῆς προνοίας, τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς κηδεμονίας του.

16. Ἂς ἐρευνήσωμεν λοιπὸν τώρα καὶ ἄλλην προφητείαν, ἡ ὁποία λάμπει περισσότερον καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιον καὶ εἶναι πιὸ φανερὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀκτῖνα, καὶ εὑρίσκεται εἰς κοινὴν θέαν, καὶ ἐκτείνεται εἰς ὅλας τὰς γενεάς, ὅπως καὶ ἡ προηγουμένη. Ὅλαι αἱ προφητεῖαι του ἄλλωστε εἶναι παρόμοιαι. Δὲν τελειώνουν εἰς ὀλίγον χρόνον, οὔτε πραγματοποιοῦνται εἰς μίαν μόνον γενεάν, ἀλλ' ἐπεκτείνονται εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, **D** καὶ εἰς αὐτοὺς ποὺ ζοῦν, καὶ εἰς αὐτοὺς ποὺ θὰ ἀκολουθήσουν ἀμέσως, καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα, καὶ εἰς τοὺς μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς πάλιν, καὶ μέχρι τῆς συντελείας. Παρέχουν ἔτσι εἰς ὅλους τὴν δυνατότητα νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν δύναμιν τῆς ἀληθείας του, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ προηγουμένη. Διότι ἀπὸ τὴν ἡμέραν ποὺ ἐλέχθη, μέχρι τὸ τέλος τοῦ κόσμου, ἵσταται σταθερὰ καὶ ἀμετακίνητος, ἀνθισμένη, λαμπρά, καθημερινῶς ἀκμάζουσα, αὐξανομένη, προκόπτουσα εἰς μεγαλυτέραν δύναμιν, παρέχουσα τὴν δυνατότητα εἰς ὅλους, ἀπὸ τότε ποὺ ἐλέχθη μέχρι τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, νὰ καρπωθοῦν ἀπ' αὐτὴν ἀγαθὰ καὶ νὰ δρέψουν ἀνέκφραστον ὠφέλειαν. Καὶ οἱ πρόγονοί μας δηλαδή, καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν, **E** κατενόησαν τὴν δύναμίν της. Διότι ἐνῷ ἔβλεπον νὰ ὁρμοῦν ἐναντίον της οἱ πόλεμοι καὶ οἱ κίνδυνοι καὶ αἱ ταραχαὶ καὶ οἱ θόρυβοι καὶ τὰ κύματα καὶ οἱ χειμῶνες, παρετήρουν ὅτι αὐτὴ δὲν κατεποντίζετο, δὲν ἐνικᾶτο, δὲν ὑπετάσσετο, δὲν ἔσβηνε, ἀλλ' ἤνθιζε, ἐμεγάλωνε, ἀνέβαινε εἰς μεγαλύτερον

ὕψος. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ προφητεία ποὺ θὰ σᾶς εἴπω εἶναι πολὺ σπουδαία εἰς τὸ νὰ καταδείξῃ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων του. Ποία λοιπὸν εἶναι αὐτή; Ὅταν εἰσῆλθε κάποτε εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἰουδαίων, ὁ ὁποῖος εὑρίσκετο τότε εἰς ἀκμὴν καὶ ἐλαμποκοποῦσεν εἰς ὅλα τὰ σημεῖα ἀπὸ τὸν πολὺν χρυσὸν καὶ ἀπὸ τὴν ὀμορφιὰν καὶ τὸ μέγεθος τοῦ οἰκοδομήματος καὶ εἶχε καὶ ὅλην τὴν ἄλλην πολυτέλειαν **380 A** ἀπὸ τὴν τέχνην καὶ ἀπὸ τὰ ὑλικά, καὶ ἐνῷ οἱ μαθηταὶ τὰ ἐθαύμαζον ὅλα αὐτά, αὐτὸς εἶπε· «Οὐχ ὁρᾶτε ταῦτα πάντα; Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ μείνῃ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον» (Ματθ. 24, 2) ἐννοῶν τὴν καταστροφὴν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀκολουθήσῃ, τὴν πανωλεθρίαν, τὴν ἐρήμωσιν, τὰ ἐρείπια, ποὺ καὶ σήμερα ὑπάρχουν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ὅλα δηλαδὴ ἐκεῖνα τὰ λαμπρὰ καὶ φημισμένα οἰκοδομήματα μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια. Εἶδες πόσον μεγάλη καὶ ἀνέκφραστος εἶναι ἡ δύναμίς του καὶ εἰς τὰς δύο πλευράς, καὶ εἰς τὸ ὅτι οἰκοδομεῖ καὶ αὐξάνει τὸ σῶμα τῶν πιστῶν του, καὶ εἰς τὸ ὅτι ταπεινώνει καὶ καταστρέφει καὶ ξεριζώνει αὐτοὺς ποὺ ἀντιτίθενται εἰς αὐτόν; Πουθενὰ δὲν ὑπῆρχε τέτοιος ναός, τόσον φημισμένος καὶ ἀπολαμβάνων τόσης τιμῆς. **B** Διότι οἱ εἰς ὅλην τὴν γῆν διασκορπισμένοι Ἰουδαῖοι, καὶ εἰς τὰ πέρατα ἀκόμη τοῦ κόσμου, κατέφθανον ἐκεῖ παλαιότερα φέροντες δῶρα καὶ θυσίας καὶ προσφορὰς καὶ ἀπαρχὰς καὶ πολλὰ ἄλλα· ἐκαλλώπιζαν ἔτσι τὸν ναὸν μὲ τὰ πλούτη ὅλου τοῦ κόσμου. Ἀκόμη κι' οἱ προσηλυτισθέντες εἰς τὸν Ἰουδαϊσμὸν συνεκεντρώνοντο καὶ αὐτοὶ ἐκεῖ, ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, καὶ ἔτσι ὁ τόπος ἔγινεν ὀνομαστός, καὶ ἡ φήμη του ἔφθανε μέχρι τὰ ἔσχατα σημεῖα τοῦ κόσμου. Ἕνας λόγος ὅμως τοῦ Χριστοῦ τὰ κατέστρεψε καὶ τὰ ἐξηφάνισε ὅλα, καὶ ἔκανε νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν μέσην σὰν σκόνη. Καὶ ἐκεῖ ποὺ δὲν ἐπετρέπετο εἰς ὅλους τοὺς Ἰουδαίους, ἢ μᾶλλον οὔτε εἰς τοὺς ἱερεῖς, νὰ εἰσέρχωνται, παρὰ μόνον εἰς τὸν ἀρχιερέα, **C** καὶ εἰς αὐτὸν μίαν μόνον φορὰν τὸ ἔτος, μὲ στολὴν καὶ στεφάνους καὶ μίτραν καὶ μὲ ὅλην τὴν ἄλλην ἱερὰν ἀμφίεσιν, τώρα ἠμποροῦν νὰ διέρχωνται καὶ πόρναι καὶ αἰσχροὶ καὶ διεφθαρμένοι, χωρὶς κανεὶς νὰ τοὺς ἐμποδίζῃ. Διότι ἦλθεν ἐκεῖνος ὁ λόγος καὶ κατέστρεψε καὶ ἐξηφάνισε τὰ πάντα. Μένει δὲ ἀπὸ τὸν ναὸν τόσον μόνον μέρος, ὅσον εἶναι ἀρκετὸν διὰ νὰ δεικνύῃ ποῦ ἦτο ὁ ναὸς παλαιότερα. Πρόσεξε ἀκόμη καὶ αὐτὸ ποὺ θὰ εἴπω πόσην δύναμιν ἀποδεικνύει. Αὐτοὶ δηλαδὴ ποὺ κατώρθωσαν τότε πράγματα, καὶ ἐνίκησαν ἔθνη καὶ βασιλεῖς καὶ ἐπεκράτησαν εἰς πολλὰς περιπτώσεις, χωρὶς νὰ χυθῇ αἷμα, καὶ ἐπέτυχον ἀπείρους νίκας καινοφανεῖς καὶ θαυμαστάς, αὐτοὶ δὲν ἠμπόρεσαν ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα νὰ οἰκοδομήσουν ἕνα ναόν. Αὐτὸ δὲ

συνέβη, μολονότι ὑπῆρξαν D πολλοὶ βασιλεῖς ποὺ τοὺς ὑπεστήριξαν, καὶ εἶναι αὐτοὶ πολυπληθὲς ἔθνος, διασκορπισμένον εἰς ὅλην τὴν γῆν, καὶ ἔχουν πλῆθος χρημάτων. Εἶδες πῶς αὐτὰ ποὺ ἔκτισε κανεὶς δὲν τὰ ἐκρήμνισε καὶ αὐτὰ ποὺ ἐκρήμνισε κανεὶς δὲν τὰ ἔκτισε; Ἔκτισε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὴν κρημνίσῃ· κατέστρεψε τὸν ναὸν καὶ κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸν ἀνεγείρῃ ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια. Ἐπεχείρησαν νὰ καταστρέψουν τὴν Ἐκκλησίαν, χωρὶς νὰ τὸ ἐπιτύχουν· ἐφρόντισαν ἐπίσης νὰ ἀνεγείρουν τὸν ναόν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Ἐπετράπη δὲ καὶ τοῦτο, E ὥστε νὰ μὴν ἠμπορῇ κανεὶς νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι ἐὰν ἐπεχείρουν, θὰ τὸ κατώρθωναν. Νὰ λοιπὸν ποὺ ἐπεχείρησαν καὶ ἀπέτυχαν. Ἐπὶ τῆς ἰδικῆς μας δηλαδὴ γενεᾶς ὁ βασιλεὺς ποὺ ὑπερέβη ὅλους τοὺς ἄλλους εἰς ἀσέβειαν[10] ἐπέτρεψε τὴν ἀνέγερσιν καὶ ἐνίσχυσε τὸ ἔργον, ἐνῷ δὲ εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἐργάζωνται δὲν ἠμπόρεσαν νὰ προχωρήσουν καθόλου, διότι ἐξεπήδησε πῦρ ἀπὸ τὰ θεμέλια καὶ τοὺς ἐξεδίωξεν ὅλους. Τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν τῆς ἀνοικοδομήσεως, τὴν μαρτυρεῖ μέχρι σήμερα ἀκόμη τὸ ὅτι τὰ θεμέλια εἶναι ἀπογυμνωμένα, διὰ νὰ ἀντιληφθῇς ὅτι ἐπεχείρησαν μὲν νὰ τὰ ἐκσκάψουν, δὲν ἠμπόρεσαν ὅμως νὰ κτίσουν, διότι τοὺς ἠμπόδιζεν ἡ ἀπόφασις τοῦ Θεοῦ. Ὁ ναὸς αὐτὸς εἶχε καταστραφῆ καὶ ἐνωρίτερα, ἀφοῦ ὅμως ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν μετὰ ἀπὸ ἑβδομήντα χρόνια, ἀνηγέρθη ἀμέσως καὶ ἔγινε λαμπρότερος τοῦ πρώτου· 561 A αὐτὸ τὸ εἶπαν, καὶ τὸ προεφήτευσαν οἱ προφῆται, πρὶν ἀκόμη συμβῇ. Τώρα ὅμως ἔχουν περάσει περισσότερα ἀπὸ τετρακόσια χρόνια, καὶ οὔτε σκέπτεται κανεὶς οὔτε περιμένει οὔτε ἐλπίζει ὅτι θὰ ἀνοικοδομηθῇ καὶ πάλιν ὁ ναός. Τί ἄλλο λοιπὸν θὰ ἠμποροῦσε νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ, παρὰ μόνον ἡ θεία δύναμις ποὺ ἀντετίθετο; Δὲν ἔχουν μήπως πάμπολλα χρήματα οἱ Ἰουδαῖοι; Δὲν ἔχει ἀμετρήτους θησαυροὺς ὁ πατριάρχης των ἀπὸ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων εἰς τοὺς ὁποίους ὑπόκεινται ὅλοι εἰς ὅλα τὰ μέρη; Μήπως δὲν εἶναι γνωστὸν τὸ ἔθνος τῶν Ἑβραίων διὰ τὴν τόλμην, τὴν ἀναισχυντίαν, τὴν ἐριστικότητα, τὴν αὐθάδειαν, τὴν ὑποκίνησιν πολέμων; Δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ Ἰουδαῖοι εἰς τὴν Παλαιστίνην, εἰς τὴν Φοινίκην, εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου; B Πῶς λοιπὸν δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀνοικοδομήσουν ἕνα ναόν, ἀφοῦ μάλιστα ἔβλεπαν ὅτι λόγῳ τῆς ἐλλείψεως ναοῦ ἡ λατρεία των ἦτο δεσμευμένη, καὶ αἱ θυσίαι καὶ αἱ προσφοραί, καὶ ὅτι ὅλα τὰ σχετικὰ πρὸς αὐτὴν εἶχον καταργηθῆ

10. Ἐννοεῖ τὸν Ἰουλιανὸν τὸν Παραβάτην, ὁ ὁποῖος ὑπεκίνησε τοὺς Ἰουδαίους τὸν χειμῶνα τῶν ἐτῶν 362 – 363 νὰ ἀνοικοδομήσουν τὸν ναὸν τῶν Ἱεροσολύμων ἐνισχύσας καὶ οἰκονομικῶς τὸ ἔργον.

καὶ σταματήσει; Διότι ἔξω ἀπὸ τὰ πρόθυρα τοῦ ναοῦ δὲν ἐπετρέπετο οὔτε βωμὸν νὰ στήσουν, οὔτε νὰ προσφέρουν θυσίαν, οὔτε σπονδάς, οὔτε νὰ τοποθετήσουν πρόβατον πρὸς θυσίαν, οὔτε θυμίαμα, οὔτε νὰ ἀναγνώσουν τὸν νόμον, οὔτε νὰ ἐπιτελέσουν ἑορτήν, οὔτε νὰ κάμουν ὁτιδήποτε παρόμοιον.

17. Ὅταν δὲ κάποτε ὡδηγήθησαν αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Βαβυλῶνα, καὶ ἐνῷ ἠναγκάζοντο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν νὰ ψάλλουν, δὲν ὑπεχώρησαν οὔτε ὑπήκουσαν, ἂν καὶ ἦσαν C αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι εἰς δεσπότας οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐκακοποίουν. Ἐνῷ δὲ εἶχον χάσει τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν των, καὶ διεκινδύνευον ἀκόμη καὶ τὴν ζωήν των, καὶ ἦσαν ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὰ χέρια τῶν κατακτητῶν, ὡσὰν μέσα εἰς παγίδας, ὅταν διετάσσοντο νὰ ψάλλουν διὰ τῶν ὀργάνων τὴν γνωστὴν ἐκείνην ᾠδήν, ἔλεγαν τὰ ἑξῆς· «Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν, καὶ ἐκλαύσαμεν, ὅτι ἐπηρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμᾶς λόγους ᾠδῶν. Πῶς ᾄσομεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας»; (Ψαλμ. 136, 1 - 4). Καὶ φυσικὰ δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι τὸ ἔκαμαν αὐτό, ἐπειδὴ δὲν εἶχον μουσικὰ ὄργανα, διότι οἱ ἴδιοι ἐδήλωσαν τὴν αἰτίαν μὲ τὸ νὰ εἴπουν· «Πῶς ᾄσομεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου D ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας;». Ἄλλωστε τὰ μουσικὰ ὄργανα, τὰ εἶχον μαζί τους, διότι λέγει ὁ ψαλμῳδός· «Ἐν γὰρ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν» (Αὐτόθι). Οὔτε νὰ νηστεύσουν ἀκόμη ἐπετρέπετο. Καὶ αὐτὸ τὸ δηλώνει ὁ προφήτης καὶ λέγει· «Μὴ νηστείαν νενηστεύκατέ μοι ἔτη ἑβδομήκοντα, λέγει Κύριος»; (Ζαχ. 7, 5). Διὰ τὸ ὅτι δὲ δὲν ἠμποροῦσαν οὔτε νὰ θυσιάσουν οὔτε νὰ κάμουν σπονδὰς ἄκουσε τοὺς τρεῖς παῖδας ποὺ λέγουν· «Οὐκ ἔστιν ἄρχων, οὐδὲ προφήτης, οὐδὲ τόπος τοῦ καρπῶσαι ἐνώπιόν σου καὶ εὑρεῖν ἔλεος» (Δαν. 3, 38). Δὲν εἶπεν «Οὐκ ἔστιν ἱερεύς», διότι ἦσαν παρόντες οἱ ἱερεῖς. Διὰ νὰ μάθῃς δὲ ὅτι τὸ πᾶν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸν τόπον, καὶ ὅτι ὅλη ἡ περὶ λατρείας νομοθεσία ἦτο συνδεδεμένη μὲ τὸν τόπον, εἶπεν «Οὐκ ἔστι τόπος». Διατί ὅμως ἀναφέρομαι εἰς τὰς θυσίας καὶ τὰς σπονδάς; E Οὔτε τὸν νόμον νὰ ἀναγνώσουν δὲν ἐπετρέπετο. Καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ τοὺς κατηγορεῖ ἄλλος προφήτης καὶ λέγει· «Καὶ ἀνέγνωσαν ἔξω νόμον, καὶ ἐπεκαλέσαντο ὁμολογίαν» (Ἀμ. 4, 5). Δὲν ἐπετρέπετο ἐπίσης νὰ ἑορτάσουν οὔτε τὸ πάσχα οὔτε τὴν πεντηκοστήν, οὔτε τὴν σκηνοπηγίαν, οὔτε ἄλλην παρομοίαν ἑορτήν. Ἀλλ᾽ ὅμως ἐνῷ ἐγνώριζαν ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ἀπέκλειεν ἡ ἐρήμωσις τοῦ ναοῦ, ἂν δὲ ἐπεχείρουν 562 A νὰ κάμουν κάτι τὸ ἔκαναν παρανόμως καὶ ἐτιμωροῦντο δι᾽ αὐτό, ἐν τούτοις δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἀνοικοδομήσουν τὸν ναόν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐπιτρέπεται νὰ ἐπιτελοῦν τὰ πάντα νομίμως. Διότι ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ ποὺ ἔκτισε τὴν Ἐκκλησίαν, αὐτὴ κατέστρεψε καὶ τὸν ναόν. Καὶ τὸ προεῖπε καὶ αὐτὸ

ἀκόμη ὁ προφήτης, ὅτι δηλαδὴ καὶ θὰ ἔλθῃ ὁ Χριστὸς καὶ θὰ καταστρέψῃ τὴν ἰουδαϊκὴν λατρείαν, ἂν καὶ ἔζησε μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἄκουσε τί λέγει· «Καὶ ἐν ὑμῖν συγκλεισθήσονται θύραι, καὶ οὐκ ἀνάψεται τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν. Οὐκ ἔστι μοι θέλημα ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, **B** καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμά μοι προσάγεται καὶ θυσία καθαρά» (Μαλ. 1, 10 - 11). Εἶδες μὲ πόσην σαφήνειαν ἐξήρασε τῆς ἐπαγγελίας τὸν Ἰουδαϊσμὸν καὶ παρουσίασε τὸν Χριστιανισμὸν νὰ διαλάμπῃ καὶ νὰ ἐπεκτείνεται εἰς ὅλην τὴν γῆν; Ἄλλος προφήτης ἐπίσης ἐδήλωσε καὶ τὸν τρόπον τῆς λατρείας· «Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ δουλεύσουσιν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα» (Σοφ. 3, 10). Καὶ ἄλλος πάλιν· «Παρθένος τοῦ Ἰσραὴλ ἔσφαλλεν· οὐ μὴ ἀναστῇ ἔτι» (Ἀμ. 5, 2). Ὁ Δανιὴλ ἐπίσης διηγεῖται ὅλα αὐτὰ μὲ σαφήνειαν, ὅτι ὅλα θὰ καταργηθοῦν, καὶ αἱ θυσίαι καὶ αἱ σπονδαὶ καὶ τὸ χρίσμα καὶ αἱ σχετικαὶ ἐντολαί. Αὐτὰ ὅμως ὅταν ὁμιλήσωμεν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, θὰ τὰ ἀναπτύξωμεν σαφέστερον καὶ ἐν ἐκτάσει. **C** Τώρα ὅμως ἂς ἀκολουθήσωμεν τὸν δρόμον ποὺ ἠρχίσαμεν, διορθώνοντες τὴν ἐριστικότητα τῶν ἀνοήτων εἰδωλολατρῶν. Δὲν σοῦ ἀνέφερα οὔτε τὰς ἀναστάσεις τῶν νεκρῶν, οὔτε τὰς θεραπείας τῶν λεπρῶν διὰ νὰ μὴ εἴπῃς· «Ὅλα αὐτὰ εἶναι ψέμματα, μῦθος καὶ κομπασμοί. Ποῖος τὰ εἶδε; Ποῖος τὰ ἤκουσεν; Αὐτοὶ ποὺ εἶπον ὅτι ἐσταυρώθη, ὅτι ἐκτυπήθη εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι εἶπον καὶ ταῦτα. Πῶς λοιπὸν ἐνῷ δι' ἐκεῖνα τοὺς θεωρεῖς ἀξιοπίστους μάρτυρας, εἰς αὐτὰ ἐκλαμβάνεις τὰ ἐξιστορούμενα, ὡς μὴ συμβάντα; Ἂν τὰ ἔγραφον ὅλα αὐτὰ οἱ ἀπόστολοι πρὸς χάριν τοῦ διδασκάλου καὶ ὑπερηφανεύοντο χωρὶς λόγον καὶ εἰς μάτην, θὰ ἀπεσιώπουν τὰ θλιβερὰ γεγονότα καὶ ὅσα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς θεωροῦνται ἐπονείδιστα. Τώρα ὅμως, ἀποδεικνύοντες τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν γραφομένων, ἀνεφέρθησαν **D** ἐν ἐκτάσει εἰς ἐκεῖνα καὶ τὰ διηγήθησαν ὅλα μὲ λεπτομερείας καὶ μὲ ἀκρίβειαν, χωρὶς νὰ παραλείψουν τίποτε οὔτε σημαντικὸν οὔτε ἀσήμαντο. Ἐνῷ δὲ εἰς τὰς διηγήσεις τῶν σημαντικῶν γεγονότων καὶ τῶν θαυμάτων παρέλειψαν τὰ περισσότερα, εἰς τὰς διηγήσεις τῶν παθημάτων, καὶ αὐτῶν ἀκόμη ποὺ ἐθεωροῦντο ἐπονείδιστα, ἐπέμειναν καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας, καὶ ὅλα, ὅλοι οἱ εὐαγγελισταὶ τὰ διηγοῦνται μὲ ἀκρίβειαν. Ἐγὼ δὲ ἀπὸ τὰ σημαδιακὰ γεγονότα καὶ τὰ θαύματα τίποτε δὲν σοῦ ἀνέφερα, ἀλλά, διὰ νὰ σταματήσω ὁριστικῶς κάθε ἀδιάντροπον γλῶσσαν, ἐπαρουσίασα μόνον αὐτὰ ποὺ τώρα φαίνονται, αὐτὰ ποὺ τώρα εἶναι ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια μας, ποὺ εἶναι **E** πιὸ φανερὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιον, ποὺ εἶναι διεσπαρμένα εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, ποὺ ἐκυρίευσαν ὁλόκληρον τὸν κόσμον καὶ ὡς κατορθώματα ὑπερβαίνουν τὰς ἀνθρωπίνους δυνα-

τότητας καὶ ἀνήκουν μόνον εἰς τὸν Θεόν. Ἰσχυρίζεσαι ὅτι δὲν ἀνέστησε τοὺς νεκρούς; Ἠμπορεῖς ὅμως νὰ ἰσχυρισθῇς ὅτι δὲν ἔχουν ἱδρυθῆ Ἐκκλησίαι εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, ὅτι δὲν ἐδιώχθησαν, ὅτι κυριαρχοῦν καὶ ἐξέρχονται νικήτριαι; Ὅπως ὅμως δὲν ἠμπορεῖς νὰ ἀρνηθῇς ὅτι ὑπάρχει ἥλιος, ἔτσι δὲν ἠμπορεῖς νὰ τὰ ἀρνηθῇς καὶ αὐτά. Διατί δὲ δὲν βλέπεις καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἰουδαϊκοῦ ναοῦ, ποὺ κεῖται εἰς κοινὴν θέαν ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος; Ἂν δὲν ἦτο Θεός, καὶ μάλιστα Θεὸς ἰσχυρός, πῶς συνέβη, ὥστε αὐτοὶ μὲν ποὺ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν ηὐξήθησαν τόσον παρὰ τὰς ἐνοχλήσεις, ἐνῷ οἱ σταυρωταί του καὶ οἱ ἐναντιωθέντες εἰς αὐτὸν ἐταπεινώθησαν τόσον, ὥστε νὰ **583 A** χάσουν τὴν πατρίδα των καὶ νὰ περιφέρωνται ὡς ἀλῆται καὶ φυγάδες καὶ πλανόδιοι, χωρὶς τίποτε καὶ ἀπὸ τὰ δύο νὰ ἀλλάξῃ ὁ χρόνος; Εἶχον δὲ τόσην δύναμιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὥστε ὠργάνωσαν καὶ πόλεμον ἐναντίον τῶν Ρωμαίων, καὶ ἐξεστράτευσαν, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον διετήρησαν τὴν πολεμικὴν ἑτοιμότητα, μάλιστα δὲ ἐπὶ ἕνα διάστημα ἐπεκράτησαν, καὶ ἐδημιούργησαν διὰ τοὺς τότε αὐγούστους πολλὰ προβλήματα. Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ ἐπολέμησαν ἐναντίον τόσων βασιλέων καὶ ἐξεστράτευσαν καὶ διέθετον τόσην δύναμιν εἰς χρήματα καὶ εἰς ὅπλα καὶ εἰς στρατιώτας καὶ ἐξεδίωξαν καὶ στρατηγοὺς καὶ τόσους ἄλλους, δὲν κατώρθωσαν ἕνα ναὸν νὰ ἀνοικοδομήσουν. Καὶ ἐνῷ εἶχον συναγωγὰς εἰς πολλὰς πόλεις, τὸν ναὸν ποὺ ἔδιδεν εἰς τὸ κράτος τους τὸ κῦρος καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐσυνήθιζον νὰ τελοῦν, ὅλα ὅσα συγκροτοῦν τὸν Ἰουδαϊσμόν, αὐτὸν μόνον δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀνοικοδομήσουν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ Χρυσόστομος ἔχει ἐκφωνήσει δύο λόγους εἰς τὸν ἱερομάρτυρα Βαβύλαν. Ἐξ αὐτῶν ὁ δεύτερος ἐπιγραφόμενος «Εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν καὶ κατὰ Ἰουλιανοῦ καὶ πρὸς Ἕλληνας» εἶναι ἐκτενὴς ἀπολογητικὴ πραγματεία, καὶ διὰ τοῦτο συνεκδίδεται ἐνταῦθα μὲ τὴν ἑτέραν περὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ πρῶτος λόγος θὰ ἐκδοθῇ μαζὶ μὲ τοὺς ὑπολοίπους λόγους τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τοὺς ἁγίους μάρτυρας.

Ὁ Χρυσόστομος λαμβάνει ἀφορμὴν ἐκ τῆς ζωῆς καὶ τῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἱερομάρτυρος θαυμάτων, διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς εἰδωλολάτρας, κυρίως δὲ τὸν ἐπιδιώκοντα τὴν ἐπαναβίωσιν τῆς εἰδωλολατρείας αὐτοκράτορα Ἰουλιανὸν τὸν Παραβάτην. Ὁ Βαβύλας διετέλεσεν ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας (240 - 250), διαδεχθεὶς τὸν Ζεβῖνον. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἐποίμαινε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας, συνέβη τὸ ἑξῆς: Ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων συνῆψε συνθήκην μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν περὶ διακοπῆς τῶν ἐχθροπραξιῶν. Πρὸς κατοχύρωσιν δὲ τῆς συνθήκης ὁ Πέρσης βασιλεὺς παρέδωσεν ὡς ἐνέχυρον τὸν υἱόν του, παιδίον ἀκόμη εἰς τὴν ἡλικίαν. Ὁ ἄγριος τὸν χαρακτῆρα αὐτοκράτωρ κατεπάτησε τὰς συνθήκας καὶ κατέσφαξε τὸ ἀνήλικον καὶ μὴ δυνάμενον νὰ ἀμυνθῇ παιδίον. Μετὰ τὴν διάπραξιν δὲ τοῦ φρικτοῦ αὐτοῦ κακουργήματος, χωρὶς οὐδεμίαν τύψιν συνειδήσεως, ἐτόλμησε μεθ' ὅλης τῆς βασιλικῆς συνοδείας νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν ναόν. Ὁ Βαβύλας ὅμως δὲν ὑπελόγισεν οὔτε τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας τοῦ κοσμοκράτορος βασιλέως, οὔτε τὸν βάναυσον χαρακτῆρα του, οὔτε τὴν συνοδείαν, ἀλλὰ μὲ ἠρεμίαν καὶ θάρρος τὸν ἐξεδίωξεν ἐκ τοῦ ναοῦ, μὲ συνέπειαν νὰ φυλακισθῇ καὶ νὰ θανατωθῇ ἐν συνεχείᾳ.

Τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου μετέφερεν ἐκ τῆς Ἀντιοχείας εἰς ναὸν ἀνεγερθέντα εἰς τὸ προάστειον Δάφνη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ, καῖσαρ Γάλλος, τὸ 351. Ὅταν ὅμως ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ Ἰουλιανὸς ἐνίσχυσε τὴν εἰδωλολατρείαν διὰ ποικίλων μέτρων, ἰδίως δὲ διὰ τῆς διοργανώσεως θυσιῶν εἰς τὸ ἐν Δάφνῃ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Κατὰ μίαν πανήγυριν λοιπὸν τὸ 362, ἀπαιτήσας ὁ Ἰουλιανὸς χρησμὸν ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἔλαβε τὴν ἀπάντησιν ὅτι ἐμποδίζεται ἡ χρησμοδοσία λόγῳ τῆς ὑπάρξεως λειψάνων πλησίον τοῦ ναοῦ. Διέταξεν ἀμέσως ὁ Ἰουλιανὸς τὴν μεταφορὰν τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν νύκτα «θεήλατος» κεραυνὸς κατέπεσεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὸν κατέκαυσε.

Μὲ ἀφορμὴν λοιπὸν τὰ ἐπεισόδια ἐκ τῆς ζωῆς καὶ τὰ μετὰ τὸν θάνατον θαύματα τοῦ Βαβύλα, παραλληλίζει ὁ Χρυσόστομος τὴν ἐν τῷ Χριστιανισμῷ ἐγκειμένην δύναμιν πρὸς τὰς ἀπάτας τῆς εἰδωλολατρείας, τὴν πανουργίαν τῶν ἱερέων τῶν εἰδώλων, καὶ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν τελικῶς ἀδυναμίαν τοῦ Ἰουλιανοῦ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ. Αὕτη καθίστατο αἰσθητὴ ἐν τῇ παρρησίᾳ, ἣν ἐπεδείκνυον οἱ ἅγιοι ζῶντες, καὶ ἐν τοῖς θαύμασι τὰ ὁποῖα ἐτέλουν μετὰ τὸν θάνατόν των. Ἡ πραγματεία πλουτίζει καὶ ἐπεκτείνει τὴν ἐν τῇ περὶ θεότητος τοῦ Χριστοῦ πραγματείᾳ ὑπάρχουσαν ἀπολογητικὴν ἐπιχειρηματολογίαν.

Ἐξεφωνήθη τὸ ἔτος 382. Προβληματικὸς εἶναι ὁ προσδιορισμὸς τοῦ αὐτοκράτορος, τὸν ὁποῖον ἐξεδίωξεν ὁ ἅγιος Βαβύλας ἐκ τοῦ ναοῦ. Ἴσως πρόκειται περὶ Φιλίππου τοῦ Ἄραβος (244 - 249). Ὁ Εὐσέβιος παραδίδει ὅτι ὁ Φίλιππος ἦτο Χριστιανὸς καὶ ὅτι, ὅταν ἐπεσκέφθη κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ προσευχηθῇ, ἠμποδίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. Ἠναγκάσθη νὰ ἐξομολογηθῇ προηγουμένως, ὡς εἶχε ζητήσει ὁ ἐπίσκοπος, ὅπερ ἔπραξεν εὐχαρίστως, καὶ κατόπιν εἰσῆλθε (Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία 6, 34). Ταῦτα δὲν συμφωνοῦν πρὸς ὅσα περὶ ἐμμόνου ἀντιδράσεως τοῦ βασιλέως λέγει ὁ Χρυσόστομος καὶ περὶ θανατώσεως κατόπιν, κατ' ἐντολήν του, τοῦ Βαβύλα. Θὰ ἠδύνατο διὰ τοῦτο νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ διαδεχθέντος τὸν Φίλιππον Δεκίου, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου ἄλλωστε φέρεται μαρτυρήσας ὁ Βαβύλας (Εὐσεβίου, Αὐτόθι 6, 39). Δυσκολίαν ὅμως ἐνταῦθα ἐγείρει τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Δέκιος ἦτο ἐξ ἀρχῆς ὁ φοβερώτερος διώκτης τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἡ προσέλευσίς του εἰς τὸν ναὸν εἶναι ἑπομένως ἀδικαιολόγητος. Ἄλλωστε κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Χρυσοστόμου ἀνῆκεν ὁ ἐκδιωχθεὶς βασιλεὺς εἰς τὴν ὑπὸ τὸν Βαβύλαν ποίμνην, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξεβλήθη διὰ νὰ μὴ μεταδώσῃ τὴν πνευματικήν του ἀσθένειαν εἰς τοὺς ἄλλους. Ὁ Συναξαριστὴς διηγούμενος τὰ κατορθώματα τοῦ ἁγίου Βαβύλα, ἑορτάζοντος τὴν 4ην Σεπτεμβρίου, ὀνομάζει τὸν βασιλέα Νουμεριανόν. Ὑπὸ τὸ ὄνομα ὅμως αὐτὸ δὲν ἔχομεν αὐτοκράτορα κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον. Ἴσως τὸ ἐνθυμίζον ἀριθμὸν (numerus) ὄνομα τοῦ Δεκίου νὰ μετεποιήθη κατὰ τὴν ἐπὶ γενεὰς διήγησιν τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου εἰς Νουμεριανόν.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ν. ΖΗΣΗΣ
Δρ. Θεολογίας

2. ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟΝ ΒΑΒΥΛΑΝ ΚΑΤΑ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ

536 B Λόγος εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν καὶ ἐναντίον τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν.

1. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅταν ἐπρόκειτο πλέον νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ πάθος καὶ νὰ ἀποθάνῃ τὸν ζωοποιὸν θάνατον, κατ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν τελευταίαν νύκτα ἐκάλεσε κατ' ἰδίαν τοὺς μαθητάς, συνεζήτησε περὶ πολλῶν θεμάτων καὶ τοὺς συνεβούλευσε. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων εἶπεν εἰς αὐτοὺς καὶ τὸ ἑξῆς· «Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, C τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, κἀκεῖνος ποιήσει καὶ μείζονα τούτων ποιήσει» (Ἰω. 14, 12). Μολονότι δὲ ὑπῆρξαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι διδάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι καὶ μαθητὰς εἶχαν καὶ θαύματα ἐπέδειξαν, ὅπως καυχῶνται οἱ εἰδωλολάτραι, ὅμως κανεὶς ποτὲ ἀπ' αὐτοὺς οὔτε διενοήθη κάτι τέτοιο, οὔτε ἐτόλμησε νὰ τὸ εἴπῃ. Κανεὶς εἰδωλολάτρης δὲν θὰ ἠδύνατο, ἀκόμη καὶ ἂν ἔχανε κάθε ἴχνος ἐντροπῆς, νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ὑπάρχει εἰς αὐτοὺς παρομοία προφητεία ἢ ἀνάλογοι λόγοι. Ἠμπορεῖ βεβαίως νὰ ἰσχυρίζωνται ὅτι πολλοὶ θαυματοποιοί των ἐπαρουσίασαν φαντάσματα τῶν ἀπελθόντων καὶ μορφὰς νεκρῶν, καὶ νὰ λέγουν ὅτι ἠκούσθησαν ἀπὸ ὡρισμένους φωναὶ προερχόμεναι ἀπὸ τὰ μνήματα, D κανεὶς ὅμως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι κάποιος ἐκ τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν καὶ ἐθαυμάσθησαν ἀπ' αὐτοὺς ἢ ποὺ μετὰ τὸν θάνατόν των ἐθεωρήθησαν θεοί, εἶπε κάτι τέτοιο εἰς τοὺς μαθητάς του. Ἂν θέλετε δὲ ἠμπορῶ νὰ σᾶς ἐξηγήσω τὸν λόγον διατί, ἐνῷ δι' ὅλα τὰ ἄλλα ψεύδονται, χωρὶς νὰ κοκκινίζουν καὶ νὰ σκεπάζουν τὸ πρόσωπόν των ἀπὸ ἐντροπήν, κάτι παρόμοιον οὐδέποτε ἐτόλμησαν νὰ πλάσουν. Διότι θὰ ὑπῆρχεν ὁπωσδήποτε λόγος, ὁ ὁποῖος τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἀποφύγουν αὐτὴν τὴν πλεκτάνην. Ἀντελήφθησαν δηλαδὴ μὲ πανουργίαν οἱ διαφθορεῖς ἐκεῖνοι ὅτι αὐτὸς ποὺ σκοπεύει νὰ ἐξαπατήσῃ, πρέπει να παρουσιάζῃ τὰ πράγματα μὲ ἀληθοφάνειαν κα' κρυφὸν τρόπον· διὰ νὰ μὴ ἀποκαλυφθῇ δὲ νὰ τὰ καθιστᾷ

καὶ δυσνόητα. Ἄλλωστε **E** καὶ οἱ ἔμπειροι κυνηγοὶ καὶ ἁλιεῖς συνηθίζουν νὰ μὴν ἀφήνουν ἀκαλύπτους τὰς παγίδας· τὰς περιτυλίγουν σχολαστικῶς μὲ τὰ δολώματα καὶ μόνον ἔτσι κατορθώνουν νὰ ἐπιτύχουν εἰς τὴν θήραν καὶ τὴν ἁλιείαν. Ἂν ὅμως ἀπεκάλυπτον τὰς παγίδας καὶ ἔδιδον ἔτσι τὴν δυνατότητα εἰς τὰ θηράματα νὰ τὰς ἀντιληφθοῦν, τότε οὔτε ἰχθῦς οὔτε πτηνὰ θὰ εἰσήρχοντο ἐντὸς τῶν παγίδων· **537 A** μᾶλλον δέ, οὔτε θὰ τὰς ἐπλησίαζον διόλου, καὶ θὰ ἐπέστρεφον ἔτσι μὲ ἄδεια τὰ χέρια καὶ ὁ κυνηγὸς καὶ ὁ ἁλιεύς. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ αὐτοὶ ἐπρόκειτο νὰ ἁλιεύσουν ἀνθρώπους, δὲν ἔρριψαν ἀκάλυπτον τὸ ἀπατηλόν των δίκτυον εἰς τὸ πέλαγος τῆς ζωῆς, ἀλλὰ διεμόρφωσαν καὶ συνέθεσαν καταλλήλως αὐτὰ τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ παίσουν τοὺς ἀλογωτέρους ἐκ τῶν ἀνθρώπων. Ἐδίστασαν ὅμως νὰ προχωρήσουν περισσότερον, διότι ἐφοβήθησαν τὴν ὑπερβολήν, μήπως δηλαδὴ μὲ τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἀμετρίαν τῶν δευτέρων ἀποκαλύψουν καὶ τὸ ψεῦδος τῶν πρώτων. Ἐὰν ἔλεγον δηλαδὴ ὅτι κάποιος ἰδικός των εἶπε κάτι παρόμοιον μὲ αὐτὸ ποὺ εἶπεν εἰς τοὺς μαθητάς του ὁ ἰδικός μας Σωτήρ, ἀκόμη καὶ **B** οἱ ἐξαπατηθέντες ἀπ' αὐτοὺς θὰ τοὺς εἰρωνεύοντο, ἀφοῦ οὔτε μὲ κάποιαν ἀληθοφάνειαν ἠδυνήθησαν νὰ εἴπουν ψέμματα. Διότι ἡ προφητεία καὶ ἡ ἀληθινὴ ἐκπλήρωσις τοιούτων πραγμάτων εἶναι γνώρισμα μόνον τῆς μακαρίας δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ. Ἂν δὲ κάποτε κατώρθωσαν καὶ οἱ θεοί των νὰ γίνουν ὀλίγον πιστευτοὶ εἰς τοὺς ἀπατηθέντας, αὐτὸ συνέβη τότε ποὺ ἡ πηγὴ τοῦ φωτὸς δὲν ἦτο ἀκόμη γνωστὴ εἰς τοὺς πολλούς. Ἀπὸ τὰ ἴδια δὲ τὰ πράγματα ἐφαίνετο καὶ τότε ὅτι αὐτὰ ποὺ ἐτελοῦντο ἦσαν ἔργα τῶν δαιμόνων, καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλας ἀπάτας καὶ ἀπ' αὐτὰς ἀκόμη τὰς θυσίας. Διότι τὸ νὰ προστάσσουν οἱ θεοί των νὰ βάφωνται οἱ βωμοί των μὲ ἀνθρώπινον αἷμα, καὶ νὰ προσφέρουν εἰς αὐτοὺς οἱ ἴδιοι οἱ γονεῖς τὰ τέκνα των ὡς ἱερὰν θυσίαν, δὲν φανερώνει ὑπερβολικὴν μανίαν; **C** Αὐτοὶ ποὺ ποτὲ δὲν χορταίνουν ἀπὸ τὰς συμφοράς μας καὶ δὲν γνωρίζουν ὅριον καὶ τέλος εἰς τὸν ἐναντίον μας πόλεμον, ἀλλὰ λυσσομανοῦν αἰωνίως, ὥσαν νὰ μὴ ἔφθανε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν θυμόν των τὸ ὅτι κατεσφάζοντο ἐπάνω εἰς τοὺς βωμούς των ἀντὶ προβάτων καὶ βοῶν γυναῖκες καὶ παιδία, ἐπενόησαν περίεργον νόμον ἀνθρωποκτονίας καὶ ἐφεῦρον νέον τρόπον συμφορᾶς. Ἔπεισαν δηλαδὴ αὐτοὺς ποὺ ἔπρεπε νὰ πενθοῦν τοὺς σφαγιαζομένους, νὰ ἐκτελοῦν οἱ ἴδιοι τὸ ἄθλιον καὶ αἰσχρὸν αὐτὸ εἶδος φόνου. Ἔτσι κατώρθωσαν ὄχι μόνον νὰ ἀτιμάσουν τοὺς θετοὺς ἀνθρωπίνους νόμους, **D** ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκριζώσουν θεσμούς, οἱ ὁποῖοι ἐτέθησαν ἀπὸ τὴν φύσιν, μὲ τὸ νὰ ἐξεγείρουν τὴν φύσιν ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ της καὶ νὰ εἰσαγάγουν ἔτσι εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον τὸ πλέον βδελυρὸν εἶδος φόνου. Εἰς τὸ ἑξῆς οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐφοβοῦντο τόσον τοὺς ἐχθρούς των, ὅσον

τοὺς γονεῖς των, καὶ αὐτοὺς ποὺ ἔπρεπε περισσότερον ὅλων νὰ ἐμπιστεύωνται, αὐτοὺς περισσότερον ὅλων ὑπωπτεύοντο καὶ ἀπεστρέφοντο. Ἐπέτυχον λοιπὸν οἱ ἄθλιοι δαίμονες, ὥστε δι' αὐτῶν ποὺ ὁ Θεὸς ἔφερε τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ζωήν, δι' αὐτῶν πάλιν νὰ ἀφαιρῆται αὐτὴ ἡ δωρεά, αὐτοὺς ποὺ ἔγιναν ὄργανα τῆς ζωῆς νὰ τοὺς καταστήσουν αἰτίους καὶ τοῦ θανάτου, **E** ὥσαν νὰ ἤθελον νὰ ἀποδείξουν ὅτι δὲν ἐκέρδισαν τίποτε οἱ φονευθέντες ἐκ τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ὄχι ἄλλοι, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐγέννησαν ἔγιναν σφαγεῖς των. Ἂν δὲ συνέβαινε κάποτε νὰ ἀκολουθοῦνται ταῦτα καὶ ἀπὸ κάποιο μεγάλο θαῦμα, ἀπὸ πρόνοιαν μήπως ἀποδειχθῇ κάτι ἀπὸ τὰ συμβαίνοντα μηδαμινὸν καὶ ἀνάξιον λόγου, καὶ τὸ θαῦμα αὐτὸ ἦτο πάλιν γεμᾶτο ἀπὸ ἀπατηλὰ τεχνάσματα. Ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἐὰν ἦσαν μεγάλα αὐτὰ ποὺ ἐγίνοντο καὶ ποὺ τὰς ἀνέφερα, ἦσαν ἐν τούτοις ἱκανὰ νὰ δείξουν εἰς ὅσους δὲν παραλογίζοντο πολύ, **538 A** ποῖοι ἦσαν οἱ ἐνεργοῦντες ἐκεῖνα, ὅτι ἦσαν βδελυροὶ καὶ μολυσμένοι, καὶ ἐμηχανῶντο τὸ πᾶν διὰ νὰ ἀνατρέψουν τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐτυχίαν μας.

2. Ἀντιθέτως ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐδεμίαν ἐντολὴν διὰ κάτι τέτοιο μᾶς ἄφησεν. Ἐνῷ δὲ εἶναι ἄξιος θαυμασμοῦ διὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτελεσθέντα θαύματα, δικαίως προσκυνεῖται καὶ πιστεύεται ὅτι εἶναι Θεὸς καὶ διὰ τὴν ἐντολὴν περὶ ἐπιτελέσεως θαυμάτων. Διότι αὐτὸς μὲ τὴν ἔλευσίν του κατήργησε τὰς παρανομίας αὐτὰς τῶν δαιμόνων. Τὸ πλέον θαυμαστὸν δὲ ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν ἀγρίαν καὶ βάρβαρον τυραννίαν τῶν δαιμόνων ὄχι μόνον ἡμᾶς τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ τὸν βλασφημοῦν. Διότι τώρα πλέον οὔτε οἱ εἰδωλολάτραι ἀναγκάζονται νὰ προσφέρουν τοιαύτας θυσίας εἰς τοὺς θεούς των. Τόσον μεγάλην φιλανθρωπίαν ἐπιδεικνύει πρὸς τὸ γένος μας. Ἀντὶ τῶν συμφορῶν ποὺ οἱ θεοὶ τῶν εἰδωλολατρῶν ἐπροξένησαν εἰς τοὺς φίλους των, ὁ Θεὸς ἐπετέλεσε μεγαλύτερα ἀγαθὰ εἰς τοὺς ἐχθρούς του. **B** Διότι οἱ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῶν θεῶν ἐνεργοῦντες δαίμονες[1] ἐξηνάγκασαν αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἐλάτρευαν καὶ τοὺς ἐτιμοῦσαν νὰ γίνουν σφαγεῖς τῶν τέκνων τους, ἐνῷ ὁ Χριστὸς ἀπήλλαξε ἀπὸ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς θηριώδους αὐτῆς θυσίας καὶ αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀπεστρέφοντο. Τὴν θαυμαστὴν δηλαδὴ αὐτὴν εἰρήνην δὲν τὴν περιώρισε μόνον εἰς τοὺς ἰδικούς του, ἀλλὰ τὴν ἐπεξέτεινε καὶ εἰς τοὺς ξένους, δεικνύων δι' αὐτοῦ ὅτι οἱ μὲν θεοὶ τῶν εἰδωλολατρῶν εἶναι τύραννοι, ἐχθροὶ καὶ καταστροφεῖς τοῦ γένους μας, καὶ διὰ τοῦτο ἀντιμετωπίζουν καὶ τοὺς ἰδικούς των ὡς ξένους, τοὺς ἦταν ἄλλωστε

1. Ὁ Χρυσόστομος, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι πατέρες, εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν βλέπει δαιμονολατρείαν. Δι' αὐτὸ δὲν ὁμιλεῖ περὶ θεῶν τῶν εἰδωλολατρῶν ἀλλὰ περὶ δαιμόνων τῶν εἰδωλολατρῶν.

ξένοι, **C** ὁ δὲ Χριστὸς εἶναι βασιλεὺς καὶ δημιουργὸς καὶ σωτὴρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Δι᾽ αὐτὸ δὲ καὶ ἐλυπεῖτο διὰ τοὺς ἀποξενωμένους εἰδωλολάτρας, ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ ἦσαν ἰδικά του δημιουργήματα. Διότι ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος εἶναι ἰδικόν του ἔργον, ὅπως λέγει καὶ ὁ μαθητής του, «Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐκ ἐδέξαντο» (Ἰω. 1, 11). Τὸ νὰ ἐκθέσωμεν ὅμως ὁλόκληρον τὴν φιλανθρωπίαν του ἐκφεύγει τῶν χρονικῶν ὁρίων, ποὺ ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας· ἀκόμη καὶ ἂν ὅλους τοὺς αἰῶνας ὁμιλῇ κανεὶς δι᾽ αὐτήν, καὶ ἔχῃ τόσην δύναμιν, ὅσην καὶ οἱ ἄγγελοι, δὲν θὰ κατορθώσῃ πάλιν νὰ ὁμιλήσῃ ἐπαξίως. Τὸ πόσον ἀγαθὸς εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος μόνον τὸ γνωρίζει, ἐπειδὴ μόνον αὐτὸς εἶναι τόσον ἀγαθός. Κύτταξε λοιπὸν τί λέγει εἰς τοὺς μαθητάς του, «Ἀμήν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, **D** τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, κἀκεῖνος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει» (Ἰω. 14, 12). Δὲν θὰ ἐχορήγει εἰς αὐτοὺς τόσον μεγάλην τιμήν, ἂν δὲν ἦτο ὑπερβολικὰ ἀγαθός. Ἂν δὲ κανεὶς ἀμφισβητῇ τὸ ποῦ ἐφηρμόσθη αὐτὸς ὁ χρησμός, ἂς πάρῃ εἰς τὰς χεῖρας του τὸ βιβλίον ποὺ ὀνομάζεται: Πράξεις Ἀποστόλων (μολονότι δὲν ἔχει ὅλας τὰς πράξεις, οὔτε ὅλων τῶν ἀποστόλων ἀλλ᾽ ἑνὸς ἢ δύο μόνον, καὶ ἐξ αὐτῶν ὀλίγας πάλιν) καὶ θὰ ἰδῇ ὅτι πολλοὶ ἀσθενεῖς, κατάκοιτοι εἰς τὰς κλίνας των, ἐθεραπεύθησαν, εὐθὺς ὡς αἱ σκιαὶ μόνον τῶν ἀποστόλων τοὺς ἤγγισαν, πολλοὶ δὲ δαιμονιζόμενοι **E** μὲ τὸ νὰ ἐγγίσουν μόνον τὰ ἐνδύματα τοῦ Παύλου ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὸν κατευθύνοντα αὐτοὺς δαίμονα. Ἂν δὲ κανεὶς ἰσχυρίζεται ὅτι αὐτὰ εἶναι κομπασμοὶ καὶ τερατώδης φαντασιοπληξία, εἶναι ἀρκετὰ αὐτὰ ποὺ τώρα βλέπομεν νὰ φράξουν καὶ νὰ καταισχύνουν τὸ βλάσφημον στόμα καὶ νὰ συγκρατήσουν τὴν ἀχαλίνωτον γλῶσσαν. Διότι δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν **599 A** οἰκουμενικὴν αὐτοκρατορίαν μας χώρα, ἔθνος ἢ πόλις, ὅπου δὲν ἐξιστοροῦνται μετὰ θαυμασμοῦ τὰ παράδοξα αὐτὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ ἐθαυμάζοντο, ἐὰν ἦσαν πλαστά. Καὶ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λόγων μου θὰ μαρτυρήσετε σεῖς· δὲν θὰ χρειασθῇ δηλαδὴ νὰ κατοχυρώσω τὰ λεγόμενα δι᾽ ἀναφορᾶς εἰς ἄλλους, ἀφοῦ σεῖς οἱ ἐχθροί μας προσφέρετε τὴν εἰς αὐτὰ πίστιν. Ἐμπρὸς λοιπὸν πές μου, διατί ἐκεῖνον τὸν Ζωροάστρην καὶ τὸν Ζάμολξιν[2] οὔτε κατ᾽ ὄνομα δὲν τοὺς γνωρίζουν οἱ πολλοί, μᾶλλον δὲ κανείς, πλὴν ἐλαχίστων; Ἀσφαλῶς, διότι ὅλα, ὅσα περὶ ἐκείνων λέγονται, εἶναι ψευδῆ κατασκευάσματα. Ἂν καὶ αὐτοὶ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ συνέθεσαν

2. Ὁ Ζωροάστρης ἢ Ζαρατούστρα εἶναι ὁ προφήτης τῶν ἰρανικῶν φυλῶν καὶ ἱδρυτὴς τῆς θρησκείας τοῦ Παρσισμοῦ. Ὁ Ζάμολξις ἦτο νομοθέτης καὶ θρησκευτικὸς μεταρρυθμιστὴς τῶν Γετῶν, θρακικῆς φυλῆς κατοικούσης μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Αἵμου, θεοποιηθεὶς τελικῶς ὑπ᾽ αὐτῶν. Βλ. Ἡροδότου, Ἱστορία IV 94 - 96.

τὰ τῆς ζωῆς των λέγεται ὅτι ἦσαν δεινοί, **B** αὐτοὶ μὲν εἰς τὸ νὰ ἐφευρίσκουν καὶ νὰ πράττουν μαγείας, ἐκεῖνοι δὲ εἰς τὸ νὰ συγκαλύπτουν τὸ ψεῦδος μὲ τὴν ἀληθοφάνειαν τῶν λόγων. Ὅλα ὅμως γίνονται εἰς μάτην καὶ ἄνευ λόγου, ὅταν τὰ ἐξιστορούμενα συμβῇ νὰ εἶναι σαθρὰ καὶ ψευδῆ, ὅπως, ἀντιθέτως, ὅταν εἶναι ἰσχυρὰ καὶ ἀληθῆ, γίνονται εἰς μάτην πάλιν καὶ ἄνευ λόγου ὅσα ἐπινοοῦνται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς πρὸς ἀνατροπήν των. Ἡ δύναμις τῆς ἀληθείας δὲν ἔχει ἀνάγκην οὐδεμιᾶς βοηθείας. Ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι μυριάδες οἱ ἐπιχειροῦντες νὰ σβήσουν τὴν ἀλήθειαν, ὄχι μόνον δὲν ἐξαφανίζεται αὐτή, ἀλλὰ τῇ συνεργείᾳ τῶν ἐπιχειρούντων νὰ τὴν θάψουν, ἐμφανίζεται διαυγεστέρα καὶ ὑψηλοτέρα, περιγελῶσα αὐτοὺς ποὺ εἰς μάτην ταλαιπωροῦνται καὶ μαίνονται ἐναντίον της. Τὴν ἰδικήν μας λοιπὸν πίστιν, τὴν ὁποίαν σεῖς θεωρεῖτε ὡς ψευδὲς κατασκεύασμα, ἐπεχείρησαν νὰ τὴν ἐξαφανίσουν καὶ τύραννοι καὶ βασιλεῖς καὶ ἀκατανίκητοι εἰς τοὺς λόγους **C** σοφισταί, ἀκόμη δὲ καὶ φιλόσοφοι καὶ θαυματοποιοὶ καὶ μάγοι καὶ δαίμονες. «Καὶ ἐξησθένησαν ἐπ᾽ αὐτοὺς ἡ γλῶσσα αὐτῶν» (Ψαλμ. 63, 9), ὅπως λέγει ὁ προφήτης, καὶ «Βέλη νηπίων ἐγενήθησαν αἱ πληγαὶ αὐτῶν» (Αὐτόθι, στίχ. 8). Οἱ βασιλεῖς διὰ τοῦ ἐναντίον μας πολέμου αὐτὸ μόνον ἐκέρδισαν, νὰ γίνουν γνωστοὶ εἰς ὅλους διὰ τὴν θηριωδίαν των. Διότι διὰ τῆς ἐναντίον τῶν μαρτύρων ὀργῆς κατήντησαν ἀμείλικτοι διῶκται τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως καὶ δὲν ἀντελήφθησαν ὅτι ἔγιναν ἔτσι ἐπονείδιστοι. Οἱ φιλόσοφοι καὶ δεινοὶ ρήτορες πάλιν ποὺ θεωροῦνται ἀπὸ πολλοὺς ἔνδοξοι, οἱ πρῶτοι μὲν διὰ τὴν σεμνότητα, οἱ δεύτεροι δὲ διὰ τὴν ρητορικήν των δεινότητα, **D** μετὰ τὴν ἐναντίον μας μάχην ἔγιναν καταγέλαστοι καὶ ἀπεδείχθησαν ὅτι δὲν διαφέρουν διόλου ἀπὸ τὰ φλυαροῦντα παιδία. Διότι ἀπὸ τόσον πολυπληθῆ ἔθνη καὶ ἀπὸ τόσους λαοὺς δὲν ἠμπόρεσαν νὰ μεταπείσουν ὄχι ἁπλῶς ἕνα σοφόν, ἄσοφον, ἄνδρα ἢ γυναῖκα, ἀλλ᾽ οὔτε ἕνα μικρὸ παιδί. Εἶναι δὲ τόσον γελοῖα τὰ γραφόμενα ὑπ᾽ αὐτῶν, ὥστε τὰ βιβλία των ἐξηφανίσθησαν καὶ ἐχάθησαν ἀπὸ καιρόν, εὐθὺς ὡς εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Ἂν δὲ διεσώθη κάπου, αὐτὸ θὰ τὸ εὕρῃ κανεὶς εἰς τὰς χεῖρας τῶν Χριστιανῶν· τόσον ὀλίγον μᾶς ἔχει ἐπηρεάσει τὸ μῖσος ποὺ τρέφουν ἐναντίον μας καὶ κατ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξευτελίζομεν τὰς ἐπιμελῶς ἐναντίον μας χαλκευομένας πλεκτάνας. Διότι ὅπως δὲν ἐφοβήθημεν περισφίγγοντες μὲ τὰς χεῖρας μας σκορπιοὺς καὶ φίδια, **E** ἀλλ᾽ ἀντιθέτως τὰ ἐπιδεικνύομεν,[3] ὡς ἐὰν τὰ σώματά μας ἦσαν ἄφθαρτα καὶ ἀδαμάντινα, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον δὲν φοβούμεθα καὶ τὰ δηλητήρια τῶν ἐχθρῶν, διό-

3. Ἀναφέρεται εἰς τὰ διὰ θηρίων καὶ ἑρπετῶν μαρτύρια τῶν Χριστιανῶν.

τε τὰς ψυχάς μας καὶ τὴν πίστιν μας τὰς κατεσκεύασεν ὁ Χριστὸς ἀδαμαντίνας. Ἄλλωστε ἐφ᾿ ὅσον ἔχομεν λάβει ἐντολὴν νὰ καταπατοῦμεν τὰ φίδια καὶ τοὺς 540 A σκορπιοὺς καὶ τὴν τυραννικὴν τοῦ διαβόλου ἐξουσίαν, μᾶς εἶναι πολὺ εὐκολώτερον νὰ καταπατήσωμεν τοὺς σκώληκας καὶ τοὺς κανθάρους. Τόση εἶναι ἡ διαφορὰ τῆς βλάβης ποὺ μᾶς προξενοῦν αὐτοί, ἀπὸ τὴν ἐναντίον μας ἐπιβουλὴν τοῦ πονηροῦ δαίμονος.

3. Αὐτὰ λοιπὸν ὑπέστη ἡ ἰδική μας πίστις. Τὴν ἰδικήν σας ὅμως κανεὶς ποτὲ δὲν τὴν ἐπολέμησε μὲ αὐτὰ τὰ μέσα. Διότι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ καταστρέφουν τὴν πλάνην διὰ τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς βίας, ἀλλὰ πρέπει νὰ φροντίζουν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν πειθώ, τὴν διδασκαλίαν, τὴν πραότητα. Διὰ τοῦτο οὐδεὶς χριστιανὸς βασιλεὺς ἐξέδωσεν ἐναντίον σας διατάγματα, παρόμοια πρὸς αὐτὰ ποὺ οἱ εἰδωλολάτραι βασιλεῖς ἐπενόησαν ἐναντίον μας. Ἡ ἐσφαλμένη εἰδωλολατρικὴ διδασκαλία, ἂν καὶ ἀπήλαυε πάντοτε πολλῆς εἰρήνης B καὶ δὲν ἠνωχλεῖτο ὑπὸ οὐδενός, ἐν τούτοις μόνη της ἔσβησε καὶ παρήκμασε, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ σώματα, τὰ ὁποῖα, ἐπειδὴ ἀπὸ πολὺν καιρὸν σήπονται ἐσωτερικῶς, φθείρονται μόνα των καί, διαλυόμενα ὀλίγον κατ᾿ ὀλίγον, καταστρέφονται χωρὶς κανεὶς ἀπ᾿ ἔξω νὰ τὰ βλάπτῃ. Ὥστε μολονότι δὲν ἔχει ἐξαλειφθῆ τελείως ἀπὸ τὴν γῆν ἡ σατανικὴ αὐτὴ γελοιότης, αὐτὰ ποὺ ἤδη συνέβησαν εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ σᾶς πιστοποιήσουν τί πρόκειται καὶ εἰς τὸ μέλλον νὰ συμβῇ. Διότι ἐφ᾿ ὅσον τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς πλάνης κατεστράφη εἰς τόσον ὀλίγον χρόνον, κανεὶς δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλλῃ διὰ τὴν τύχην τοῦ μικροῦ ὑπολοίπου. Ὅταν κυριευθῇ μία πόλις καὶ συριασθοῦν κάτω τὰ τείχη της καὶ κατακαοῦν τὰ δημόσια κτίρια καὶ τὰ θέατρα καὶ οἱ τόποι τῶν περιπάτων, καὶ φονευθοῦν ὅλοι οἱ ἡλικιωμένοι, C τὸ γεγονὸς ὅτι ἔχουν ἀπομείνει μερικαὶ μισοκαμμέναι στοαὶ καὶ μισοκατεστραμμέναι οἰκίαι, ὡς καὶ γραῖαι καὶ παιδία, δὲν θὰ μᾶς κάνῃ ἀσφαλῶς ν᾿ ἀμφισβητήσωμεν ὅτι ὁ νικητὴς καὶ ἐκπορθητὴς τοῦ πλείονος εἶναι ἱκανὸς νὰ καταστρέψῃ καὶ τὰ ὑπολείμματα. Ἡ ὑπὸ τῶν ἁλιέων ὅμως κηρυχθεῖσα πίστις δὲν εὑρίσκεται εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ἀλλὰ καθημερινῶς ἀνθοφορεῖ περισσότερον, ἂν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν βίον μας ὄχι μὲ εὐκολίαν καὶ ἄνεσιν, ἀλλὰ μὲ θλίψεις καὶ πολέμους καὶ μάχας. Διότι ἡ εἰδωλολατρεία, ἀφοῦ ἐπεξετάθη εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ κατέκτησε τὰς ψυχὰς ὅλων τῶν ἀνθρώπων, μετὰ ἀπὸ τοιαύτην ἀκριβῶς δύναμιν καὶ πρόοδον κατελύθη ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ. Τὸ ἰδικόν μας ὅμως κήρυγμα ἀπέκτησεν ἐχθροὺς ὄχι μετὰ τὴν εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς διάδοσιν καὶ ἐμπέδωσίν του, D ἀλλὰ πρὶν ἀκόμη ἐμπεδωθῇ καὶ ριζώσῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν, ἀπὸ τὰ πρῶτα του βήματα ἀκόμη, ἠναγκάσθη νὰ ἀντι-

μετωπίσῃ ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, νὰ πολεμήσῃ «Πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας» (Ἐφ. 6, 12). Διότι ἐνῷ δὲν εἶχεν ἀνάψει ἀκόμη καλὰ ἡ σπίθα τῆς πίστεως, ἐξεχύθησαν ἐναντίον της ἀπὸ παντοῦ ποταμοὶ καὶ γιγάντια κύματα. Γνωρίζετε δὲ ἀσφαλῶς ὅτι δὲν εἶναι τὸ ἴδιον νὰ ἐκριζώσῃ κανεὶς τὸ φυτόν, τὸ ὁποῖον ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔχει ριζώσει βαθειά, καὶ τὸ βλαστάρι ποὺ μόλις ἐφυτεύθη εἰς τὴν γῆν. Ἀλλὰ παρὰ τὰς δυσμενεῖς αὐτὰς συνθήκας καὶ ἐνῷ, ὅπως εἶπα, τὸ πέλαγος τῶν ἐχθρῶν κατέκλυζε τὴν σπίθαν τῆς εὐσεβείας, E αὐτὴ ὄχι μόνον δὲν ἔσβησε ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, ἀλλ᾿ ἐγίνετο λαμπροτέρα καὶ μεγαλυτέρα. Κατελάμβανε γρήγορα τὰ πάντα, καὶ τὴν μὲν πίστιν τῶν ἐχθρῶν τὴν κατέλυε καὶ τὴν κατέστρεφε μὲ εὐκολίαν, τὴν χριστιανικὴν ὅμως πίστιν τὴν ἀνέβαζε καὶ τὴν ὡδηγοῦσε εἰς ἀνέκφραστον ὕψος, 541 A μολονότι οἱ ἄνδρες ποὺ ὑπηρέτησαν τὴν διάδοσίν της ἦσαν ἁπλοϊκοὶ καὶ ἄσημοι. Αἰτία δὲ αὐτῆς τῆς ἐπιτυχίας δὲν ἦσαν οὔτε ἡ διδασκαλία τῶν ἁλιέων ἐκείνων οὔτε τὰ θαύματά των, ἀλλ᾿ ἡ δι᾿ αὐτῶν ἐνεργοῦσα δύναμις τοῦ Χριστοῦ. Διότι ἐξ αὐτῶν ποὺ ἐπέτυχον ταῦτα ὁ ἕνας, ὁ Παῦλος, ἦτο σκηνοποιός, ὁ δὲ Πέτρος ἁλιεύς. Καὶ ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἐπερνοῦσε ποτὲ ἀπὸ τὸν νοῦν αὐτῶν τῶν ἁπλοϊκῶν καὶ ταπεινῶν ἀνθρώπων νὰ πλάσουν μόνοι των τὴν χριστιανικὴν ὑπόθεσιν, ἐκτὸς ἂν δεχθῇ κανεὶς ὅτι ἦσαν τρελλοὶ καὶ ἀνισόρροποι. Ὅτι ὅμως δὲν ἦσαν τρελλοὶ φαίνεται ἐξ ὅσων μὲ τὸ κήρυγμά των κατώρθωσαν καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἀκόμη καὶ σήμερον πιστεύουν πολλοὶ εἰς αὐτούς. Δὲν θὰ ἠδύναντο ἄλλωστε νὰ εἴπουν τόσον μεγάλα ψεύδη καὶ νὰ κομπορρημονοῦν ἁπλῶς. Διότι, ὅπως εἶπα καὶ εἰς τὴν ἀρχήν, αὐτὸς ποὺ σκοπεύει νὰ ἐξαπατήσῃ ψεύδεται βεβαίως, ἀλλὰ ψεύδεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε νὰ μὴ γίνῃ εἰς ὅλους φανερός. Ἂν δὲ τώρα ποὺ τὰ πράγματα B ἔχουν ἤδη πραγματοποιηθῆ, καὶ ὑπάρχουν τόσοι μάρτυρες τῆς εὐνοϊκῆς αὐτῆς καταλήξεως, καὶ ἐκεῖνοι δηλαδὴ ποὺ ἐπίστευσαν τότε καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀπὸ τότε διακηρύσσουν αὐτὰ ὄχι μόνον μεταξύ μας ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν βαρβάρων καὶ μεταξὺ τῶν περισσότερον καὶ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἀπολιτίστων, ἂν λοιπὸν τώρα, μετὰ ἀπὸ τόσας ἀποδείξεις καὶ τὴν καθολικὴν τῆς οἰκουμένης μαρτυρίαν, ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ δυσπιστοῦν εἰς τὰ γεγονότα, καὶ μάλιστα πολλοὶ χωρὶς ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν, πῶς θὰ ἠμποροῦσε νὰ δεχθῇ τὴν χριστιανικὴν πίστιν εἰς τὴν ψυχήν του, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἴδῃ τὴν ἔκβασιν τῶν πραγμάτων, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀξιοπίστους μαρτυρίας δι᾿ αὐτά; Τί δὲ ἦτο ἐκεῖνο ποὺ συνεπῆρε τοὺς ἀποστόλους ὥστε νὰ πλάττουν καὶ νὰ συνθέσουν τοιαύτην ὑπόθεσιν; Οὔτε εἰς τὴν ρητορικήν των ἱκανότητα (ὁ ἕνας μάλιστα C ἐξ αὐτῶν ἦτο τε-

λείως ἀγράμματος) οὔτε εἰς τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων τους ἠμποροῦσαν νὰ στηριχθοῦν· διότι μόλις καὶ μετὰ βίας ἐξησφάλιζον τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωήν των, ἐπιζῶντες καὶ οἱ δύο μὲ τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν των. Ἀλλ' οὔτε καὶ διὰ τὴν ἀριστοκρατικὴν καταγωγήν των ἠμποροῦσαν νὰ ὑπερηφανεύωνται· διότι τοῦ μὲν ἑνὸς δὲν γνωρίζομεν κἂν ποῖος ἦτο ὁ πατήρ, τόσον ἄσημος καὶ ἀφανὴς ἦτο, τοῦ δὲ Πέτρου ὁ πατὴρ μᾶς εἶναι μὲν γνωστός, τίποτε περισσότερον ὅμως δὲν ἔχει ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ Παύλου, παρὰ μόνον τὸ ὅτι ἡ Ἁγία Γραφὴ μᾶς ἐγνωστοποίησε τὸ ὄνομά του, καὶ αὐτὸ χάριν εἰς τὸν Πέτρον. Ἂν δὲ θελήσῃ κανεὶς νὰ ἐξετάσῃ καὶ τὴν χώραν καὶ τὸ ἔθνος, θὰ εὕρῃ ὅτι ὁ μὲν Παῦλος κατήγετο ἀπὸ τὴν Κιλικίαν, ὁ δὲ Πέτρος ἀπὸ ἄσημον πόλιν ἢ μᾶλλον ὄχι ἀπὸ πόλιν, D ἀλλ' ἀπὸ τὸ τελευταῖον χωρίον, τὴν Βηθσαϊδὰ δηλαδή, ἡ ὁποία εἶναι ἕνα χωρίον τῆς Γαλιλαίας ὀνομαζόμενον ἔτσι· ἐκ τῆς Γαλιλαίας κατήγετο λοιπὸν ὁ μακάριος Πέτρος. Καὶ τὰς τέχνας των δὲ ἂν ἀκούσῃ κανείς, θὰ ἴδῃ ὅτι δὲν εἶναι σπουδαῖαι καὶ ὑπολογίσιμοι. Καὶ ἐκτιμᾶται μὲν περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἁλιεῖς ὁ σκηνοποιός, εἶναι ὅμως καὶ αὐτὸς κατώτερος τῶν ἄλλων τεχνιτῶν. Ποῦ λοιπὸν ἐστηρίχθησαν, πές μου, διὰ νὰ τολμήσουν νὰ κατασκευάσουν τόσον μέγα πρᾶγμα; Ποῖαι ἐλπίδες τοὺς διήγειραν; Εἰς τί ἐστήριξαν τὸ θάρρος των; Μήπως εἰς τὸ καλάμι καὶ τὸ ἀγκίστρι ἢ εἰς τὴν φαλτσέταν καὶ τὸ τρυπάνι; Πρέπει νὰ πᾶτε κάπου νὰ ἀπαγχονισθῆτε ἢ νὰ γκρεμοτσακισθῆτε, ἂν χρωστᾶτε τόσα πολλὰ εἰς τὴν τρέλλαν.

E 4. Ἂς ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι, ὅπως σεῖς πιστεύετε, τὸ ἀδύνατον τοῦτο ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ, καὶ ὁ μὲν Πέτρος, ποὺ μόλις ἐγκατέλειψε τὴν λίμνην, νὰ λέγῃ, ὅτι ἡ σκιὰ τοῦ σώματός μου ἀνέστησε νεκρούς, ὁ δὲ Παῦλος, ποὺ μόλις ἄφησε τὰ δέρματα τοῦ σκηνορραφείου του, νὰ λέγῃ τὰ αὐτὰ περὶ τῆς θαυματουργικῆς δυνάμεως τῶν ἐνδυμάτων του. Ποῖος ὅμως ἐκ τῶν ἀκουόντων ταῦτα θὰ ἦτο τόσον ἀνόητος, ὥστε νὰ πιστεύσῃ τόσον σπουδαῖα πράγματα 542 A στηριζόμενος μόνον εἰς τοὺς λόγους των; Διατί κανεὶς ἄλλος ἐκ τῶν τεχνιτῶν τῆς ἐποχῆς των δὲν ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του κάτι παρόμοιον, ἢ κάποιος ἄλλος τέλος πάντων; Ἂν δὲ ὁ Χριστιανισμὸς ἦτο ψευδὲς κατασκεύασμα, οἱ μετὰ τοὺς ἀποστόλους, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἠδύναντο εὐκολώτερον νὰ ψεύδωνται περὶ τοῦ πράγματος. Διότι οἱ ἀπόστολοι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ὑποστηρίζουν τὸ κατασκεύασμά των δι' ἀναφορᾶς των εἰς τὴν μαρτυρίαν ἄλλων· οἱ διάδοχοί των ὅμως, παραδειγματιζόμενοι ἀπ' αὐτούς, ἠμποροῦσαν μὲ περισσοτέραν εὐκολίαν καὶ προχειρότητα νὰ ὑπερασπίζωνται τοῦ κατασκευάσματος, διότι τὸ παράδειγμα τῶν πρώτων τοὺς ἔδιδε θάρρος νὰ πιστεύουν, ὅτι κανεὶς εἰς τὴν γῆν δὲν ἔχει νοῦν, ἀλλ' ὅλοι εἶναι τρελλοὶ καὶ ἀνισόρροποι, καὶ ἔτσι B ὁ-

ποιος θέλει ἠμπορεῖ νὰ λέγῃ διὰ τὸν ἑαυτόν του ὅ,τι θέλει καὶ θὰ γίνῃ πιστευτός. Ὅλα ὅμως αὐτὰ εἶναι φλυαρίαι καὶ γελοιότητες, καὶ ἀνόητα ἐπιχειρήματα τῶν εἰδωλολατρῶν. Ὅπως ὅμως, ἂν κάποιος ἐπιχειρήσῃ νὰ σκοπεύσῃ μὲ τὸ τόξον του τὸν οὐρανὸν διὰ νὰ τὸν τρυπήσῃ μὲ τὰ βέλη του ἢ νὰ ἀδειάσῃ τὸν ὠκεανὸν διὰ τῶν χειρῶν του, δὲν ὑπάρχει κανεὶς καὶ ἐκ τῶν πλέον εὐγενικῶν εἰς τοὺς τρόπους ποὺ δὲν θὰ τὸν περιγελάσῃ, οἱ σοβαρώτεροι δὲ θὰ χύσουν καὶ δάκρυα δι' αὐτόν. Ἔτσι καὶ ὅταν ἀντιλέγουν εἰς τὰ τῆς πίστεώς μας οἱ εἰδωλολάτραι, εἶναι καλύτερα νὰ γελᾶμε καὶ νὰ δακρύζουμε, διότι ἐπιχειροῦν νὰ κατορθώσουν πράγματα πολὺ δυσκολώτερα ἀπὸ τὸν ἐλπίζοντα νὰ τρυπήσῃ διὰ τοῦ τόξου τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ ἀδειάσῃ τὴν θάλασσαν. Τὸ φῶς δὲν θὰ γίνῃ ποτὲ σκότος, ἕως ὅτου εἶναι φῶς, C οὔτε ἡ ἀλήθεια τοῦ Χριστιανισμοῦ θὰ ἀμφισβητηθῇ, διότι εἶναι ἀλήθεια καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἰσχυρότερον τῆς ἀληθείας. Ὅτι λοιπὸν καὶ τὰ παλαιὰ ποὺ μόνον ἐξ ἀκοῆς τὰ γνωρίζομεν, εἶναι ἐξ ἴσου ἀξιόπιστα πρὸς αὐτὰ ποὺ σήμερα ὑπάρχουν καὶ τὰ βλέπομεν, θὰ τὸ ὡμολόγει κάθε ἐχέφρων ἄνθρωπος. Διὰ νὰ ἀποβῇ δὲ μεγάλη ἡ νίκη μας θέλω νὰ διηγηθῶ ἕνα θαυμαστὸν γεγονὸς ποὺ συνέβη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Μὴ θορυβηθῆτε ὅμως ἄν, ἐνῷ ὑπεσχέθην νὰ σᾶς διηγηθῶ θαῦμα ποὺ συνέβη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἀρχίζω τὴν διήγησιν ἀναφερόμενος εἰς παλαιὰν ἱστορίαν. Διότι δὲν θὰ περιορισθῶ μόνον εἰς ἐκείνην οὔτε θὰ εἴπω παλαιὰ πράγματα ἄσχετα πρὸς τὴν νέαν ὑπόθεσιν· D παλαιὰ καὶ νέα ἱστορία ἀκολουθοῦν ἡ μία τὴν ἄλλην καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταργηθῇ αὐτή των ἡ ἐξάρτησις. Θὰ τὴν ἀντιληφθῆτε δὲ καλῶς ἀφοῦ ἀκούσετε τὰ ἴδια τὰ πράγματα.

5. Ὑπῆρξε κάποιος βασιλεὺς τὴν ἐποχὴν τῶν προγόνων μας.[1] Καὶ διὰ τὸ ποῖος ἦτο ὡς πρὸς τὰ ἄλλα γνωρίσματά του δὲν ἔχω τίποτε νὰ εἴπω. Ἂν ὅμως ἀκούσετε διὰ τὴν ἀθελυρότητα ποὺ ἐτόλ-

1. Πρόκειται ἴσως περὶ τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Φιλίππου τοῦ Ἄραβος (244 – 249). Παραδίδεται ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ὅτι ἦτο Χριστιανὸς καὶ ὅτι ὅταν ἐπεσκέφθη, κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα τὴν Ἐκκλησίαν διὰ νὰ προσευχηθῇ, ἠμποδίσθη νὰ εἰσέλθῃ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. Ἠναγκάσθη διὰ τοῦτο νὰ ἐξομολογηθῇ, προηγουμένως ὡς ἀπῄτησεν ὁ ἐπίσκοπος, ὅπερ ἔπραξεν εὐχαρίστως καὶ κατόπιν εἰσῆλθεν (Ἐκκλ. Ἱστορία 6, 34). Ταῦτα ὅμως δεν συμφωνοῦν πρὸς ὅσα κατωτέρω περὶ ἐμμόνου ἀντιδράσεως τοῦ βασιλέως λέγει ὁ Χρυσόστομος καὶ περὶ θανατώσεως τελικῶς τοῦ Βαβύλα. Θὰ ἠδύνατο διὰ τοῦτο νὰ δεχθῇ κανεὶς ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ διαδεχθέντος τὸν Φίλιππον Δεκίου, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου ἄλλωστε φέρεται μαρτυρήσας ὁ Βαβύλας περὶ τὸ 250 – 252 (βλ. Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορίαν 6, 39). Δυσκολίας ὅμως ἐνταῦθα ἐγείρει τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Δέκιος ἦτο ἐξ ἀρχῆς ὁ φοβερώτερος διώκτης τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἡ προσέλευσίς του εἰς τὸν ναὸν ἀπομένει εἶναι ἀδικαιολόγητος. Ἄλλωστε σαφῶς καὶ ὁ Χρυσόστομος λέγει ὅτι ὁ βασιλεὺς ἦτο ἐκ τῆς Χριστιανικῆς ποίμνης. Πλείονα βλ. εἰς Εἰσαγωγήν.

μησε νὰ διαπράξῃ, θὰ συμπεράνετε διὰ τὴν ἐν γένει ὠμότητα τοῦ χαρακτῆρός του. Ποία ἦτο λοιπὸν αὐτὴ ἡ βδελυρότης; Κάποιον ἔθνος, ἐκ τῶν ἐχόντων πόλεμον πρὸς τὸν βασιλέα ἐκεῖνον ἀπεφάσισε νὰ διακόψῃ τὸν πόλεμον, ὥστε εἰς τὸ ἑξῆς οὔτε αὐτοὶ νὰ φονεύουν ἄλλους, οὔτε νὰ φονεύωνται ὑπὸ ἄλλων, **E** ἀλλὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ παρόμοια πράγματα καὶ ἀπὸ φόβους καὶ κινδύνους, νὰ ἀρκοῦνται δὲ εἰς τὰ ὑπάρχοντά των καὶ νὰ μὴ ζητοῦν περισσότερα τῶν ὅσων ἔχουν. Διότι εἶναι προτιμότερον νὰ ἀπολαμβάνουν τὰ ὀλίγα χωρὶς φόβον ἀπὸ τὸ νὰ ἐπιθυμοῦν περισσότερα μὲ φόβον πάντοτε καὶ τρόμον καὶ νὰ ζοῦν βλάπτοντες ἄλλους καὶ βλαπτόμενοι ὑπ᾽ αὐτῶν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπεφάσισαν νὰ διακόψουν τὸν πόλεμον καὶ νὰ ζοῦν ἀνενόχλητον ζωήν, ἐσκέφθησαν νὰ κατοχυρώσουν αὐτὸ τὸ καλὸν μὲ ἰσχυρὸν θεσμὸν καὶ ἀσφαλεῖς ὅρους. 543 **A** Καὶ ἀφοῦ ἐσυνθηκολόγησαν καὶ ἀντήλλαξαν ὅρκους προσεπάθουν πιεστικῶς νὰ πείσουν τὸν ἰδικόν των βασιλέα νὰ παραδώσῃ τὸν υἱόν του, ποὺ ἦτο ἀκόμη μικρὸ παιδί, ὡς ἀσφαλὲς ἐνέχυρον τῆς εἰρήνης, ὥστε καὶ οἱ ἐχθροὶ νὰ ἔχουν κάτι εἰς τὸ ὁποῖον θὰ στηρίζωνται καὶ ὁ ἴδιος νὰ δώσῃ μαρτυρίαν διὰ τὰς προθέσεις του, ὅτι δηλαδὴ συνεφώνησε μὲ αὐτοὺς τὴν εἰρήνην χωρὶς δόλον. Μὲ αὐτά των τὰ ἐπιχειρήματα ἔπεισαν τὸν βασιλέα καὶ παρέδωσε τὸν υἱόν του, ὅπως μὲν αὐτὸς ἐνόμιζεν, εἰς τοὺς φίλους καὶ συμμάχους, ὅπως ὅμως εἰς τὸ τέλος ἀπεδείχθη, εἰς τὸ πλέον ἄγριον θηρίον. Διότι, ἀφοῦ παρέλαβεν ἐν ὀνόματι τῆς φιλίας καὶ τῆς συνθήκης τὸ βασιλόπαιδον ἐκεῖνο, ἀμέσως κατεπάτησε καὶ παρέβη τὰ πάντα, τοὺς ὅρκους, τὰς συνθήκας, τὴν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων ἐντροπήν, τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸν Θεόν, τὰ αἰσθήματα ἐλέους ποὺ προκαλεῖ ἡ θέα τῶν παιδιῶν. **B** Καὶ οὔτε τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας ἐλύγισε τὸ θηρίον, οὔτε ἡ τιμωρία ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν διάπραξιν τέτοιων ἐγκλημάτων ἐφόβισε τὸν ἄγριον ἐκεῖνον βασιλέα, οὔτε οἱ λόγοι ποὺ ἴσως τοῦ ἀπηύθυνεν ὁ πατήρ, ὅταν παρέδιδεν εἰς τὰς χεῖράς του τὸν υἱόν του, ἀξιῶν νὰ τὸν φροντίσῃ μὲ ἐπιμέλειαν, σὰν νὰ ἦτο πατὴρ τοῦ παιδίου, καὶ παρακαλῶν νὰ τὸν ἀναθρέψῃ καὶ τὸν μορφώσῃ, σὰν νὰ τὸν εἶχε γεννήσει αὐτός, ὥστε νὰ φανῇ ἄξιος τῆς εὐγενικῆς του καταγωγῆς. Μὲ αὐτοὺς τοὺς λόγους θὰ ἔβαλε τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ παιδίου εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ φονέως καὶ θὰ ἀνελύθη εἰς λυγμούς. Τίποτε ἀπ᾽ αὐτὰ δὲν ἐνεθυμήθη ὁ μιαρὸς βασιλεύς, ἀλλ᾽ ἀφοῦ διέγραψε τὰ πάντα διὰ μιᾶς ἀπὸ τὴν ψυχήν του, **C** διέπραξε τὸν φόνον ἐκεῖνον, ἀνημερώτερος τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει. Διότι ἡ μιαρὰ αὐτὴ πρᾶξις εἶναι χειροτέρα καὶ ἀπὸ τὴν παιδοκτονίαν. Καὶ μάρτυρες αὐτοῦ εἶσθε σεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ ὑποφέρατε τόσον, καὶ κρίνω τὰ αἰσθήματά σας σύμφωνα μὲ τὰ ἰδικά μου, ἐὰν ἀκούγατε ὅτι κατέσφαξε τὸν ἰδικόν του υἱόν. Διότι τότε θὰ ἀνετρέποντο βεβαίως μαζὶ μὲ

τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους καὶ οἱ θεσμοὶ τῆς φύσεως. Εἰς τὴν προκειμένην ὅμως περίπτωσιν ἔχουν συγκεντρωθῆ πολλὰ μαζί, τὰ ὁποῖα λόγῳ τοῦ πλήθους των εἶναι ἰσχυρότερα καὶ ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀνάγκην. Ὅταν δηλαδὴ σκεφθῶ τὸ ἀνώριμον ἀκόμη παιδί, ποὺ εἰς τίποτε δὲν ἔφταιξε, ποὺ παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ ἀπεσπάσθη βιαίως ἀπὸ τὰ πατρικά του ἀνάκτορα **D** καὶ ἀπὸ τὰς ἰδικάς του ἀπολαύσεις καὶ δόξας καὶ τιμάς, καὶ ἀντήλλαξεν ὅλα αὐτὰ μὲ τὴν ξενιτειάν, διὰ νὰ ἠμπορῇ ὁ μιαρὸς βασιλεὺς νὰ στηρίζεται εἰς αὐτό, διὰ τὰς συνθήκας, καὶ ὅτι ἐταλαιπωρήθη καὶ ἔχασε ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τὰς ἀπολαύσεις του, καὶ ὅτι τελικῶς κατεσφάγη ὑπ᾽ αὐτοῦ, καταλαμβάνομαι ἀπὸ ἓν ἀντιθετικὸν εἰς τὴν σύνθεσίν του πάθος. Λιώνει ἡ ψυχή μου καὶ συγχρόνως φουσκώνω· τὸ ἕνα μοῦ τὸ προξενεῖ ἡ λύπη καὶ τὸ ἄλλο ὁ θυμός. Ὅταν δηλαδὴ σκεφθῶ τὸν ἀναίσχυντον ἐκεῖνον νὰ ὁπλίζεται, νὰ σηκώνῃ τὸ ξίφος καὶ νὰ κρατᾷ τὸν λαιμὸν τοῦ παιδίου, καὶ μὲ τὴν δεξιὰν χεῖρα, μὲ τὴν ὁποίαν ἐδέχθη τὸ παιδίον ὡς ἐνέχυρον **E** μὲ αὐτὴν πάλιν νὰ ὠθῇ τὸ ξίφος ἐναντίον του, τότε, σκάζω καὶ πνίγομαι ἀπὸ θυμόν. Ὅταν πάλιν ἰδῶ τὸν νέον νὰ φοβᾶται καὶ νὰ τρέμῃ καὶ νὰ κλαίῃ μὲ λυγμούς, τοὺς τελευταίους τῆς ζωῆς του καὶ νὰ προσκαλῇ τὸν πατέρα του, καὶ νὰ λέγῃ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ αἴτιος ὅλων αὐτῶν, καὶ νὰ καταλογίζῃ τὴν σφαγὴν ὄχι εἰς αὐτὸν ποὺ ἐβύθιζε τὸ ξίφος εἰς τὸν λαιμόν του, ἀλλ᾽ εἰς αὐτὸν ποὺ τὸν ἐγέννησε, καὶ νὰ μὴ ἠμπορῇ νὰ ξεφύγῃ οὔτε νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν ἑαυτόν του, καὶ νὰ ἐπιρρίπτῃ ἀνώφελα κατηγορίας ἐναντίον τοῦ πατρός του, καὶ νὰ δέχεται τελικῶς τὸ κτύπημα τοῦ ξίφους καὶ νὰ σπαρταρᾷ καὶ κλωτσᾷ τὸ χῶμα, 544 **A** καὶ νὰ μολύνῃ τὴν γῆν μὲ τοὺς ποταμοὺς τοῦ αἵματός του, τότε ξεσχίζονται τὰ σπλάγχνα μου καὶ σκοτεινιάζει ὁ λογισμός μου καὶ θολώνουν τὰ μάτια μου ἀπὸ τὴν λύπην· Τὸ θηρίον ὅμως ἐκεῖνο δὲν ἔπαθε κάτι τέτοιο, ἀλλ᾽ σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ σφαχθῇ ἀρνὶ ἢ μοσχάρι, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἀντιμετώπισε τὴν ἀναίσχυντον ἐκείνην σφαγήν. Καὶ ἐνῷ ὁ νέος ἔκειτο κάτω νεκρὸς μετὰ τὸ κτύπημα, ὁ φονεὺς προσέθεσε καὶ ἄλλην βδελυρότητα σὰν νὰ ἤθελε νὰ σκεπάσῃ τὴν πρώτην μὲ τὴν δευτέραν. Θὰ νομίσῃ ἀσφαλῶς κανεὶς ὅτι θὰ ὁμιλήσω περὶ τῆς ταφῆς καὶ ὅτι μετὰ τὸν φόνον δὲν παρεχώρησεν εἰς τὸν φονευθέντα οὔτε ἕνα κομμάτι γῆς· ἐγὼ ὅμως θὰ εἴπω κάτι πολὺ τολμηρότερον. **B** Ἀφοῦ δηλαδὴ ἐμόλυνε τὰς χεῖρας του μὲ τέτοιο αἷμα καὶ διέπραξε τὴν καινοφανῆ αὐτὴν κακουργίαν, σὰν νὰ μὴ εἶχε κάμει τίποτε ὁ ἀναιδής, καὶ σκληρότερος καὶ ἀπὸ τοὺς λίθους ἀκόμη, ἔσπευσε πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἴσως διερωτῶνται μερικοί, πῶς δὲν τὸν ἐκτύπησε καμμία θεόσταλτος τιμωρία δι᾽ αὐτό του τὸ τόλμημα, ἢ πῶς δὲν ἔρριψε κεραυνὸν ἐπάνω του ὁ Θεός, διὰ νὰ κατακαύσῃ τὸ ἀναίσχυν-

τον πρόσωπόν του, πρὶν εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν; Ἐγὼ λοιπὸν αὐτοὺς ποὺ ἐσκέφθησαν ἔτσι τοὺς ἐπαινῶ καὶ τοὺς θαυμάζω διὰ τὴν ἀγανάκτησίν τους, νομίζω ὅμως, ὅτι δὲν τοὺς ἁρμόζει καθ' ὁλοκληρίαν ὁ θαυμασμὸς αὐτὸς καὶ ὁ ἔπαινος. **C** Εἶναι βεβαίως δικαιολογημένη ἡ ἀγανάκτησίς των διὰ τὸ ἀδίκως σφαγιασθὲν παιδίον, διὰ τὴν τόσον θρασεῖαν περιφρόνησιν τῶν νόμων τοῦ Θεοῦ· μέσα εἰς τὴν φωτιὰν τοῦ θυμοῦ των ὅμως δὲν εἶδον τόσον καθαρά, ὅσον ἔπρεπε νὰ ἰδοῦν. Διότι ὑπεράνω τοῦ δικαίου τῶν ἀνθρώπων νόμου ὑπάρχει εἰς τοὺς οὐρανοὺς νόμος πολὺ ἀνώτερος. Ποῖος εἶναι λοιπὸν αὐτὸς ὁ νόμος; Νὰ μὴ πίπτῃ ἄμεσος ἡ τιμωρία εἰς τοὺς ἁμαρτήσαντας, ἀλλὰ νὰ παραχωρῆται εἰς αὐτὸν ποὺ διέπραξε σφάλμα χρόνος καὶ προθεσμία, ὥστε νὰ ἐξαλείψῃ τὸ ἁμάρτημά του καὶ νὰ ἐξισωθῇ διὰ τῆς μετανοίας πρὸς αὐτοὺς ποὺ οὐδὲν σφάλμα διέπραξαν, πρᾶγμα ποὺ ἔκαμεν ὁ Θεὸς καὶ διὰ τὸν ἄθλιον ἐκεῖνον. Οὐδεμία ὅμως μεταβολὴ παρετηρεῖτο ἀλλὰ παρέμενεν ἀδιόρθωτος. **D** Ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς εἶχε προβλέψει καὶ τοῦτο καὶ πάλιν ὅμως δὲν τὸν ἐγκατέλειψε, ἀλλ' ἐξηκολούθησε νὰ λαμβάνῃ εὐεργετικὰ δι' αὐτὸν μέτρα· Παρηκολούθει τὴν πορείαν τῆς ἀσθενείας του καὶ ἔπραξε τὸ πᾶν διὰ νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ὑγείαν. Ἐκεῖνος ὅμως δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ τὸ φάρμακον καὶ συγχρόνως κατέσφαξε καὶ τὸν διὰ τὴν θεραπείαν του ἀποσταλέντα ἰατρόν. Τὸ φάρμακον λοιπὸν καὶ ἡ μέθοδος τῆς θεραπείας ἦσαν τὰ ἑξῆς:

6. Συνέπεια τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ποὺ ἀπετολμήθη τὸ ἄγριον καὶ ἐλεεινὸν αὐτὸ ἔγκλημα, νὰ ποιμαίνῃ τὴν ἰδικήν μας Ἐκκλησίαν κάποιος μέγας καὶ θαυμαστὸς ἀνήρ, ἂν φυσικὰ ἁρμόζει νὰ τὸν ὀνομάσω ἁπλῶς ἄνδρα. Τὸ ὄνομά του ἦτο Βαβύλας. Αὐτὸς λοιπὸν ἐπῆρε τότε εἰς τὰς χεῖράς του τὴν διακυβέρνησιν **E** τῆς ἐδῶ Ἐκκλησίας μὲ τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ δὲν θὰ ἠμπορούσα βεβαίως νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι ὑπερέβη τὸν Ἠλίαν καὶ τὸν μιμητὴν αὐτοῦ Ἰωάννην, ἀπὸ φόβον μήπως δυσανασχετήσετε διὰ τὴν σύγκρισιν, τοὺς ἔφθασεν ὅμως εἰς τέτοιον βαθμόν, ὥστε οὔτε καὶ εἰς τὸ ἐλάχιστον νὰ ὑπολείπεται τῆς ἐλευθερίας τῶν γενναίων ἐκείνων ἀνδρῶν. Διότι ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ὄχι ἁπλῶς τὸν διοικητὴν ὀλίγων πόλεων, οὔτε τὸν βασιλέα ἑνὸς ἔθνους, ἀλλὰ τὸν κατέχοντα ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς οἰκουμένης, τὸν φονέα δηλαδὴ τοῦ παιδίου, ὁ ὁποῖος εἶχε ὑποτεταγμένα πολλὰ ἔθνη καὶ ἀναρίθμητα στρατεύματα, **545 A** καὶ ἦτο φοβερὸς διὰ πολλοὺς λόγους, καὶ διὰ τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας του καὶ διὰ τὸ βάναυσον τοῦ χαρακτῆρός του. Τὸν ἐξεδίωξε λοιπὸν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ὡς δοῦλον μηδαμινὸν καὶ ἀνάξιον, μὲ τόσην μάλιστα ἀταραξίαν καὶ ἀφοβίαν, μὲ ὅσην ὁ βοσκὸς ξεχωρίζει ἀπὸ τὸ κοπάδι τὸ ἄρρωστον καὶ ψωριασμένον πρόβατον, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ ἔτσι

νὰ μεταδοθῇ ἡ ἀσθένεια εἰς τὰ ὑπόλοιπα. Καὶ ἔπραξε τοῦτο ἀποδεικνύων ἐμπράκτως τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ὅτι δοῦλος εἶναι μόνον αὐτὸς ποὺ ἁμαρτάνει, ἀκόμη καὶ ἂν ἔχῃ ἄπειρα βασιλικὰ διαδήματα εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ φαίνεται ὅτι ἐξουσιάζει ὅλους τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους. **B** Ἀντιθέτως αὐτὸς ποὺ δὲν ἁμαρτάνει, ἀκόμη καὶ ἂν ἀνήκῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν ὑπηκόων, εἶναι βασιλικώτερος ὅλων τῶν βασιλέων. Ἀμέσως λοιπὸν ὁ ἀρχόμενος διέταξε τὸν ἄρχοντα, καὶ ὁ ὑπήκοος ἔκρινε αὐτὸν ποὺ ἐξουσίαζε τὰ πάντα καὶ ἐλάμβανε καταδικαστικὴν δι' αὐτὸν ἀπόφασιν. Σὺ δὲ ποὺ ἀκούῃς αὐτά, μὴ τὰ προσπεράσῃς μὲ ἐπιπολαιότητα. Διότι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ γεγονός, ὅτι δηλαδὴ ἔβγαλεν ἔξω ἀπὸ τὰ πρόθυρα τῆς Ἐκκλησίας τὸν βασιλέα κάποιος ποὺ ὑπέκειτο εἰς τὴν ἐξουσίαν του, εἶναι ἀρκετὸν νὰ προκαλέσῃ τὴν ἔκπληξιν καὶ τὸν θαυμασμὸν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν. Ἂν δὲ ἐπιθυμῇς νὰ ἀντιληφθῇς τὸ θαῦμα εἰς ὅλην του τὴν ἔκτασιν, μὴ περιορισθῇς μόνον εἰς τὴν ἁπλῆν ἀφήγησιν τοῦ γεγονότος, ἀλλὰ νὰ προσθέσῃς μὲ τὴν φαντασίαν σου τὴν βασιλικὴν συνοδείαν, τοὺς ὑπασπιστάς, **C** τοὺς στρατηγούς, τοὺς ἄρχοντας, τοὺς αὐλικούς, τοὺς διοικητὰς τῶν πόλεων, τὴν ἀλαζονικὴν ἔπαρσιν αὐτῶν ποὺ προηγοῦντο τῆς συνοδείας καὶ αὐτῶν ποὺ ἠκολούθουν, τὸ πλῆθος τῶν ἐπευφημούντων καὶ ὅλας τὰς ἄλλας ἐκδηλώσεις. Σκέψου ἔπειτα τὸν βασιλέα νὰ προχωρῇ ὑπερήφανος ἐν μέσῳ αὐτῶν, νὰ φαίνεται δὲ περισσότερον ἐπιβλητικὸς μὲ τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα, νὰ λαμποκοποῦν δὲ τὸ πορφυροῦν ἔνδυμα καὶ οἱ πολύτιμοι λίθοι ποὺ ἦσαν διεσπαρμένοι πανταχοῦ, εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐτελείωνεν ὁ μανδύας, εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ εἰς τὸ στέμμα τῆς κεφαλῆς. Καὶ μὴ περιορίσῃς μέχρις ἐδῶ τὴν εἰκόνα **D** ἀλλὰ νὰ τὴν ἐπεκτείνῃς καὶ εἰς τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ, τὸν μακάριον Βαβύλαν καὶ εἰς τὸ ταπεινόν του παράστημα καὶ τὴν ἀνεπίσημον στολὴν καὶ τὴν συντετριμμένην ψυχήν του καὶ εἰς τὸ ἀπηλλαγμένον θράσους φρόνημά του, καὶ ἀφοῦ ζωγραφίσῃς καὶ τοὺς δύο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τοὺς ἀντιπαραβάλῃς τότε θὰ κατανοήσῃς καλῶς τὸ θαῦμα, ἢ μᾶλλον οὔτε ἔτσι θὰ συλλάβῃς τὸ πρᾶγμα μὲ ἀκρίβειαν. Διότι τὸ θάρρος ἐκεῖνο οὔτε μὲ τὸ νὰ τὸ ἀκούῃ κανεὶς ὡς ἀφήγησιν οὔτε μὲ τὸ νὰ τὸ ἰδῇ ἠμπορεῖ νὰ τὸ καταλάβῃ, ἀλλὰ μόνον μὲ τὸ νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ ὁ ἴδιος καὶ νὰ λάβῃ πεῖραν αὐτοῦ. Καὶ τὸ παράστημα τῆς ψυχῆς τοῦ γενναίου αὐτοῦ ἀνδρὸς ἠμπορεῖ νὰ τὸ κατανοήσῃ καλῶς μόνον ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἔφθανεν εἰς τὴν ἰδίαν μὲ αὐτὸν κορυφὴν τοῦ θάρρους. **E** Πῶς δηλαδὴ ἐπλησίασε τὸν βασιλέα ὁ γέρων; Πῶς διέσχισε τὴν συνοδείαν; Πῶς ἄνοιξε τὸ στόμα του; πῶς ὡμίλησε; πῶς ἐπέπληξε; πῶς ἤγγισε διὰ τῆς δεξιᾶς τὸ στῆθος ποὺ ἀφλέγετο ἀκόμη ἀπὸ τὸν θυμὸν καὶ ἦτο ζεστὸν ἀπὸ τὸν φόνον; Πῶς ἐσπρωξε

τὸν φονέα; Τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐγίνοντο γύρω του δὲν τὸν κατέπληξε, ὥστε νὰ ἀλλάξη τὰς προθέσεις του. Ὢ! πόσον ἀνεπηρέαστον ψυχὴν εἶχε καὶ ὑψηλόφρονα νοῦν! Πόσον αἱ σκέψεις του ἦσαν οὐράνιαι καὶ τὸ παράστημά του ἀγγελικόν! Προέβη εἰς αὐτὴν τὴν πρᾶξιν μὲ τόσην ἀταραξίαν ὁ γενναῖος ἐκεῖνος ἀνήρ, ὡσὰν νὰ μὴ ἦτο πραγματικότης ὅλη ἐκείνη ἡ μεγαλοπρέπεια, ἀλλ' ἁπλῆ ζωγραφιὰ ἐπὶ τοῦ τοίχου. 546 A Διότι εἶχε μάθει ἀπὸ τὴν θείαν διδασκαλίαν, ὅτι ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου εἶναι σκιὰ καὶ ὄνειρον καὶ περισσότερον τιποτένια ἀκόμη. Διὰ τοῦτο τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν τὸν ἔκαμε νὰ φοβηθῆ, ἀλλὰ τοῦ ἔδωσαν περισσότερον θάρρος. Διότι ἡ θέα ἐκείνων παρέπεμπε τὸν νοῦν του εἰς τὸν οὐράνιον βασιλέα, ὁ ὁποῖος κάθεται ἐπὶ τῶν Χερουβεὶμ καὶ βλέπει τὰς ἀβύσσους, εἰς τὸν θρόνον τὸν ἔνδοξον καὶ ὑψηλόν, εἰς τὰ οὐράνια στρατεύματα, εἰς τὰς μυριάδας τῶν ἀγγέλων, εἰς τὰς χιλιάδας τῶν ἀρχαγγέλων, εἰς τὸ φοβερὸν βῆμα, εἰς τὸ ἀδέκαστον δικαστήριον, εἰς τὸν πύρινον ποταμόν, B εἰς τὸν ἴδιον τὸν κριτήν. Διὰ τοῦτο μεταφερθεὶς καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανόν, ὡσὰν νὰ ἦτο πάρεδρος ἐκείνου τοῦ δικαστοῦ καὶ ἤκουσεν ἐντολὴν ἐκείνου, νὰ ἐκδιώξη ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἀγέλην τὸν βδελυρὸν καὶ ἀναιδῆ, τὸν ἐξεδίωξε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τὸν διεχώρισεν ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα πρόβατα, καὶ οὔτε κἂν ὑπελόγισε αὐτὰ ποὺ ἐφαίνοντο καὶ ἐνομίζοντο ὡς φοβερά. Μὲ τὸ νὰ τὸν ἀπωθήση μὲ ἀνδρείαν καὶ γενναιότητα ὑπερήσπισε τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ ποὺ κατεπατοῦντο. Ἄλλωστε διὰ τοὺς ὑπολοίπους τῆς συνάξεως δὲν ἐχρειάζετο καὶ πολὺ θάρρος. Διότι αὐτὸς ποὺ μὲ τόσην γενναιότητα ἀντιμετώπισε τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα, ποῖον ἀπὸ τοὺς ἄλλους θὰ ἐφοβεῖτο; C Ἐγὼ σκέπτομαι, ἢ μᾶλλον δὲν σκέπτομαι, ἀλλὰ πιστεύω ὅτι αὐτὸς ὁ ἀνὴρ οὐδέποτε εἶπεν ἢ ἔπραξε κάτι διὰ νὰ ἐπιτύχη κάποιαν χάριν ἢ κινούμενος ἀπὸ ἔχθραν, ἀλλ' ἐστάθη μὲ γενναιότητα καὶ ἀνδρείαν καὶ ἐμπρὸς εἰς τὸν φόβον καὶ ἐμπρὸς εἰς τὴν ἰσχυροτέραν τοῦ φόβου κολακείαν. καὶ εἰς ὅλα τὰ παρόμοια (διότι εἶναι πολλὰ τὰ ἀνθρώπινα πάθη) καὶ οὔτε κατ' ἐλάχιστον δὲν παρεξέκλινε τῆς ὀρθῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν πραγμάτων. Διότι ἂν «Στολισμὸς ἀνδρός, καὶ γέλως ὀδόντων, καὶ βῆμα ποδὸς ἀπαγγέλλει τὰ περὶ αὐτοῦ» (Σοφ. Σειρ. 19, 30), πολὺ περισσότερον ἠμποροῦν αὐτὰ τὰ μεγάλα κατορθώματα νὰ μᾶς φανερώσουν τὴν ἀρετὴν εἰς τὰς ἄλλας ἐκδηλώσεις τοῦ βίου. Δὲν πρέπει δηλαδὴ νὰ τὸν θαυμάζωμεν μόνον διὰ τὸ θάρρος του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ὅτι ἐπεξέτεινε τὸ θάρρος μέχρι τοιούτου σημείου, χωρὶς παρὰ ταῦτα νὰ ὑπερβῆ τὰ ἐπιτρεπόμενα ὅρια.

D 7. Τέτοια εἶναι ἡ σοφία τοῦ Χριστοῦ· δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἀγωνιζώμεθα οὔτε κάτω τοῦ δέοντος, οὔτε ὑπὲρ τὸ δέον, ἀλλὰ κρατεῖ πάντοτε τὴν συμμετρίαν. Ἠμποροῦσεν ἂν ἤθελε νὰ προχωρήση πε-

ρισσότερον. Διότι αὐτὸς ποὺ δὲν ὑπελόγιζε τὴν ζωήν του (καὶ δὲν θὰ ἔκανε ἀρχὴν ἂν δὲν ἦτο ἀποφασισμένος δι' αὐτό) ἠμποροῦσε νὰ πράττη τὰ πάντα ἀδεῶς, καὶ νὰ περιλούση ἀκόμη μὲ ὕβρεις τὸν βασιλέα, καὶ νὰ τραβήξη τὸ στέμμα ἀπὸ τὴν κεφαλήν, καὶ νὰ τὸν τραυματίση εἰς τὸ πρόσωπον, τότε ποὺ ἔθεσε τὴν δεξιάν του χεῖρα εἰς τὸ στῆθος διὰ νὰ τὸν ἀπωθήση. Τίποτε ἀπ' αὐτὰ ὅμως δὲν ἔπραξε, διότι ἡ ψυχή του ἦτο ἀρτυμένη μὲ τὸ πνευματικὸν ἅλας. E Διὰ τοῦτο τίποτε δὲν ἔπραττεν εἰς μάτην καὶ ἄνευ λόγου, ἀλλ' ἐνήργει πάντοτε μὲ ὀρθότητα κρίσεως καὶ μὲ ὑγιῆ τὴν πνευματικήν του κατάστασιν. Ὄχι ὅπως οἱ Ἕλληνες σοφοί, οἱ ὁποῖοι ποτὲ δὲν ἐνήργουν μὲ μέτρον, πάντοτε δὲ ἐπεδείκνυον θάρρος περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον τοῦ δέοντος, ὥστε ποτὲ νὰ μὴ ἐπαινεθοῦν διὰ τὴν ἀνδρείαν των, νὰ κατηγοροῦνται δὲ μόνον διὰ τὰ πάθη των· καὶ ὅπου μὲν ὑστέρησαν κατηγορήθησαν ἀπ' ὅλους διὰ δειλίαν, ὅπου δὲ ἐπροχώρησαν πέραν τοῦ δέοντος δι' ἀλαζονείαν καὶ φιλοδοξίαν. 547 A Δὲν ἐνήργησεν ὅμως ἔτσι ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἀνήρ· διότι ποτὲ δὲν ἔπραττεν ὅ,τι ἁπλῶς τοῦ ἤρχετο εἰς τὸν νοῦν, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ ἀκριβῆ ἔλεγχον ὅλων καὶ ἀφοῦ διεπίστωνε τὴν συμφωνίαν τῶν σκέψεών του πρὸς τοὺς θείους νόμους, τότε μετέτρεπεν αὐτὰς εἰς πράξεις. Διὰ τοῦτο ἡ τομὴ δὲν ἦτο οὔτε πολὺ ἐπιφανειακή, ὥστε νὰ ἀπομείνη πολὺ ἀπὸ τὸ ἄρρωστον μέρος, οὔτε βαθυτέρα ἀπ' ὅσον ἔπρεπε, διὰ νὰ μὴ τεθῆ εἰς κίνδυνον ἡ ὑγεία ἀπὸ τὴν μεγάλην πληγήν, ἀλλ' ὑπελόγισε τὴν τομὴν συμφώνως πρὸς τὴν ἀσθένειαν καὶ κατώρθωσεν ἔτσι νὰ ἐπιτύχη τὴν ἀρίστην θεραπείαν. Διὰ τοῦτο εἶπα χωρὶς ἐνδοιασμοὺς ὅτι ἦτο οὕτως ἀπηλλαγμένος καὶ ἀπὸ τὸν θυμόν, καὶ ἀπὸ τὴν δειλίαν, καὶ ἀπὸ τὴν ἀλαζονείαν, B καὶ ἀπὸ τὴν δοξομανίαν καὶ ἀπὸ τὸ μῖσος καὶ ἀπ τὸν φόβον καὶ ἀπὸ τὴν κολακείαν. Διὰ νὰ εἴπω δὲ καὶ κάτι παράξενον, δὲν θαυμάζω τόσον τὴν τόλμην τοῦ ἁγίου ἐναντίον τῆς μανίας τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως, ὅσον τὸ ὅτι ὑπελόγισεν ἀκριβῶς μέχρι ποίου σημείου ἔπρεπε νὰ πράξη τοῦτο, χωρὶς νὰ εἴπη ἢ νὰ πράξη οὐδὲν περιττόν. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι θαυμαστότερον ἀπὸ ἐκεῖνο, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ κατώρθωσαν ἐκεῖνο, ἠστόχησαν ὅμως εἰς αὐτό. Διότι τὸ νὰ ἔχη κανεὶς ἁπλῶς θάρρος εἶναι πολλάκις γνώρισμα τοῦ οἱουδήποτε, τὸ νὰ ἐπιδείξη ὅμως κανεὶς τὸ θάρρος ποὺ πρέπει καὶ εἰς τὸν κατάλληλον καιρόν, καὶ ἐντὸς τοῦ ἁρμόζοντος μέτρου, καὶ νὰ χειρισθῆ τὸ πρᾶγμα μὲ σύνεσιν, αὐτὸ χρειάζεται μεγάλην καὶ θαυμαστὴν ψυχήν. Διότι καὶ τὸν μακάριον Δαυὶδ C ἐξύβρισε μὲ αὐθάδειαν ὁ Σεμεΐ, καὶ τὸν ἀπεκάλεσεν αἱμοβόρον ἄνδρα[7]· ἐγὼ ὅμως δὲν θὰ τὸ ὠνόμαζα αὐτὸ θάρρος, ἀλλ' ἀ-

7. Β. Βα. Β' Βασιλ. 16, 5

κολασίαν γλώσσης καὶ θρασύτητα τῆς διανοίας, καὶ ἔλλειψιν ἀγωγῆς, καὶ ἀνοησίαν, καὶ ὅλα τὰ παρόμοια ἐκτὸς ἀπὸ θάρρος. Πιστεύω δηλαδὴ ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ποὺ πρόκειται νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἐλέγχου τῶν ἄλλων πρέπει νὰ μὴ ἔχῃ καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν θρασύτητα καὶ τὴν ἀνοησίαν, ἀλλὰ νὰ κρατῆται ἡ δραστηριότης της ἐντὸς τῶν φυσικῶν διαστάσεων τῶν λόγων καὶ τῶν πραγμάτων. Διότι καὶ οἱ ἰατροὶ ὅταν πρέπῃ νὰ ἀποκόψουν τὰ σάπια μέλη ἢ νὰ καταπραΰνουν τὰ πυρέσσοντα, ἀναλαμβάνουν τὴν θεραπείαν ὄχι ἀφοῦ προηγουμένως καταληφθοῦν ἀπὸ θυμόν, ἀλλ' ἀκριβῶς προσέχουν εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν νὰ διατηρήσουν εἰς ἠρεμίαν τὸν νοῦν των, **D** ὥστε νὰ μὴ ἀποβῇ ἡ ταραχή των εἰς βάρος τῆς τέχνης των. Ἐὰν δέ, προκειμένου νὰ θεραπεύσῃ κανεὶς τὸ σῶμα, ἔχῃ ἀνάγκην αὐτῆς τῆς ἠρεμίας, ποῦ νὰ κατατάξωμεν, πές μου, αὐτὸν ποὺ ἰατρεύει τὰς ψυχάς, καὶ πόσην σύνεσιν νὰ ἀπαιτήσωμεν ἀπ' αὐτόν; Ἀσφαλῶς πολὺ μεγαλυτέραν καὶ μάλιστα τόσην ὅσην ἐπέδειξεν ὁ ἀγαθὸς ἐκεῖνος μάρτυς. Διότι μὲ τὸν τρόπον ποὺ ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὸν ἱερὸν χῶρον τὸν ἄθλιον ἐκεῖνον βασιλέα, εἶναι σὰν νὰ μᾶς ἔθεσεν ὅρια καὶ κανόνας, διὰ νὰ λαμβάνωμεν ἐξ αὐτῶν τὰ μέτρα κατ' ἀναλογίαν καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἐνεργείας. Καὶ φαίνεται μὲν τὸ γεγονὸς ὡς ἓν μόνον κατόρθωμα, ἂν ὅμως τὸ ἀναλύσῃ κανεὶς διὰ τῆς σκέψεως καὶ τὸ ἀναπτύξῃ ἀπ' ὅλας τὰς πλευράς, **E** ὥστε νὰ τὸ ἴδῃ μὲ ἀκρίβειαν, θὰ εὕρῃ ὅτι συνυπάρχει καὶ δεύτερον καὶ τρίτον ἀγαθόν, καὶ πολὺς θησαυρὸς ὠφελείας. Διότι αὐτὸς ποὺ ἐξεδιώχθη τότε ἦτο βεβαίως εἷς, αὐτοὶ ποὺ ἐκέρδισαν ὅμως ἐξ αἰτίας του ἦσαν πολλοί. Ἐξ αὐτῶν δηλαδὴ ποὺ ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ τυράννου (καὶ ἦσαν οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς γῆς) ὅσοι δὲν ἦσαν Χριστιανοὶ ἐξεπλάγησαν καὶ ἐθαύμασαν, ὅταν διεπίστωσαν μὲ πόσον θάρρος ἐφωδίασεν ὁ Χριστὸς τοὺς πιστούς του, περιεφρόνησαν τὴν δουλοπρέπειαν τῆς ἰδικῆς των πίστεως, καὶ τὴν ἀνελευθερίαν καὶ ταπεινότητα, ἀντελήφθησαν πόση διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῆς εὐγενείας τῶν Χριστιανῶν καὶ τῆς αἰσχύνης τῶν εἰδωλολατρῶν. **348 A** Διότι εἰς αὐτούς, ὅσοι ἔχουν ἀναλάβει ἱερατικὰ καθήκοντα ὑπηρετοῦν τοὺς βασιλεῖς περισσότερον καὶ ἀπὸ τοὺς δεσπότας, περισσότερον καὶ ἀπ' αὐτὰ ἀκόμη τὰ εἴδωλα. Ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ πρὸς τοὺς βασιλεῖς φόβου ὑπηρετοῦν τὰ εἴδωλα. Ἔτσι οἱ διὰ τῶν εἰδώλων λατρευόμενοι πονηροὶ δαίμονες χρεωστοῦν χάριν εἰς τοὺς βασιλεῖς διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς τιμήν. Ὅταν ὅμως συμβῇ νὰ γίνῃ βασιλεὺς κάποιος ποὺ δὲν εἶναι εἰδωλολάτρης, τότε ἂν εἰσέλθῃ κανεὶς εἰς τοὺς ναοὺς τῶν εἰδώλων, θὰ ἀντικρύσῃ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῶν τοίχων νὰ ἔχουν ἁπλώσει αἱ ἀράχναι τὰ ὑφαντά των, καὶ νὰ ἐπικάθεται εἰς τὰ εἴδωλα τόση σκόνη, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται οὔτε ἡ μύτη, οὔτε οἱ ὀφθαλμοί, οὔτε τὰ

ἄλλα μέρη τοῦ προσώπου. **B** Ἐκ τῶν βωμῶν δὲ μερικοὶ μόνον εἰς λείψανα διασῴζονται, διότι τὸ περισσότερον μέρος ἔχει σπάσει· ἄλλοι δὲ καλύπτονται γύρω - γύρω ἀπὸ τόσον πυκνὰ ἀγριόχορτα, ὥστε αὐτὸς ποὺ δὲν ξέρει νομίζει ὅτι αὐτὸ ποὺ βλέπει εἶναι σωρὸς κοπριᾶς. Αὐτὸ δὲ ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι παλαιότερα διὰ τῆς λατρείας τῶν εἰδώλων ἠμποροῦσαν νὰ κλέπτουν ὅσα ἤθελον καὶ νὰ γεμίζουν τοὺς στομάχους των, τώρα ὅμως διὰ ποῖον λόγον νὰ κουράζωνται; Διότι μὲ τὸ νὰ ὑπηρετοῦν τὰ εἴδωλα καὶ νὰ ταλαιπωροῦνται, δὲν περιμένουν ἀσφαλῶς καμμίαν ἀμοιβὴν ἀπ' αὐτά, ἀφοῦ εἶναι ξύλα καὶ λίθοι. Ἐκεῖνο δὲ ποὺ τοὺς πείθει νὰ λατρεύουν ὑποκριτικῶς τὰ εἴδωλα, εἶναι ὁ πρὸς αὐτὰ σεβασμὸς τῶν ἀρχόντων. Καὶ αὐτὸς ὅμως ἔχει τώρα ἐκλείψει, **C** διότι οἱ βασιλεῖς ἔγιναν πιστοὶ καὶ προσκυνοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

Η. Εἰς τὴν ἰδικήν μας ὅμως πίστιν δὲν συμβαίνουν τὰ ἴδια, ἀλλ' ἀκριβῶς τὰ ἀντίθετα. Ὅταν δηλαδὴ ἀνεβῇ εἰς τὸν θρόνον χριστιανὸς βασιλεύς, τότε οἱ Χριστιανοὶ ἐπιτελοῦν τὰ τῆς πίστεώς των μὲ περισσοτέραν ραθυμίαν. Ἡ πρόοδός της ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ στηρίζεται εἰς τὰς τιμὰς τῶν ἀνθρώπων. Ὅταν ὅμως καταλάβῃ τὴν ἐξουσίαν κάποιος ἀσεβής, ποὺ μᾶς κατατρέχει μὲ ὅλα τὰ μέσα καὶ μᾶς περιβάλλει μὲ ἀναριθμήτους συμφοράς, τότε προκόπτει καὶ γίνεται λαμπροτέρα ἡ πίστις μας, τότε εἶναι καιρὸς διὰ βραβεῖα καὶ τρόπαια, τότε δίδονται ἀφορμαὶ διὰ στεφάνους καὶ ἡρωϊσμοὺς καὶ κάθε ἀνδραγαθίαν. **D** Ἂν δὲ εἴπῃ κανεὶς ὅτι καὶ τώρα ὑπάρχουν πόλεις ποὺ ἐπιδεικνύουν τὰς αὐτὰς δεισιδαιμονίας καὶ μὲ ἐπιμονὴν λατρεύουν τὰ εἴδωλα, ἐν πρώτοις αὐταὶ μετροῦνται εὔκολα, διότι εἶναι πολὺ ὀλίγαι, ἔπειτα οὔτε μ' αὐτὸ δὲν ἀνατρέπει τοὺς λόγους μου. Διότι ἡ ἰδία κατάστασις συνεχίζεται καὶ ἀντὶ τοῦ βασιλέως τιμοῦν ἐξ ἴσου τώρα τὰ εἴδωλα οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως. Ὑπάρχει ἀκόμη καὶ ἄλλη αἰτία τῆς λατρείας τῶν δαιμόνων, αἱ κραιπάλαι δηλαδὴ καὶ αἱ διασκεδάσεις ποὺ γίνονται καθημερινῶς καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός, τὰ μουσικὰ ὄργανα, οἱ ἀναίσχυντοι λόγοι καὶ αἱ ἀναίσχυντοι πράξεις, ἡ πολυφαγία μέχρι σημείου νὰ σπάζῃ ὁ στόμαχος, **E** ἡ ἀναισθησία ἀπὸ τὴν μέθην καὶ τελικῶς ἡ διάπραξις κάθε εἴδους αἰσχρότητος. Αὐταὶ αἱ αἰσχραὶ σπατάλαι συγκρατοῦν καὶ διατηροῦν ἀκόμη τὴν πλάνην, ἡ ὁποία ἤδη πρὸ πολλοῦ ἔχει ἀρχίσει νὰ ξεφτίζῃ. Οἱ πλέον εὔποροι, δηλαδὴ, ἀφοῦ ἐπιλέξουν αὐτοὺς ποὺ ἐξ αἰτίας τῆς ὀκνηρίας των πεθαίνουν τῆς πείνας, τοὺς ἔχουν ὡς παράσιτα καὶ ὡς σκύλους ποὺ περιτριγυρίζουν τὰς τραπέζας. Ἀφοῦ δὲ παραγεμίσουν τοὺς στομάχους των μὲ τὰ περισσεύματα τῶν παρανόμων δείπνων, τοὺς χρησιμοποιοῦν κατόπιν εἰς κάθε εἴδους ἐκδήλωσιν. Ἡμεῖς ὅμως ποὺ ἐμισήσαμεν ἅπαξ διὰ παντὸς τὰς ἀνοησίας σας. **349 A** αὐτοὺς

ποὺ πεινοῦν ἐξ αἰτίας τῆς ὀκνηρίας των, δὲν τοὺς τρέφομεν ἀλλὰ τοὺς πείθομεν νὰ ἐργασθοῦν καὶ νὰ γίνουν ἔτσι καὶ οἱ ἴδιοι αὐτάρκεις καὶ νὰ διατρέφουν καὶ ἄλλους. Αὐτοὺς δὲ ποὺ ἔχουν κάποιον εἶδος σωματικῆς ἀναπηρίας ἐπιτρέπομεν νὰ λαμβάνουν ἀπὸ τοὺς ἔχοντας τὴν ἀναγκαίαν μόνον τροφήν. Διασκεδάσεις δὲ καὶ μέθαι καὶ ὅλη ἡ λοιπὴ μανία ἔχουν καταργηθῆ. εἰς τὴν θέσιν των δὲ ἔχουν εἰσαχθῆ «ὅσα σεμνά, ὅσα ἁγνά, ὅσα δίκαια, ὅσα εὔφημα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος» (Φιλιπ. 4, 8). Καὶ τὰ ἄλλα ὅμως ποὺ ὡς ἔργα τῶν φιλοσόφων τους μὲ ὑπερηφάνειαν τὰ προβάλλουν, ἀπέδειξεν ὁ ἅγιος Βαβύλας ὅτι εἶναι κενοδοξία καὶ θρασύτης καὶ ἔργα παιδικοῦ μυαλοῦ. Διότι δὲν ἐνεκλείσθη μέσα εἰς πίθον, **B** οὔτε περιήρχετο τὴν ἀγορὰν ἐνδεδυμένος μὲ ράκη.[6] Ὡρισμένα ἀπ᾽ αὐτὰ φαίνονται βεβαίως ὡς ἄξια θαυμασμοῦ καὶ ὡς συνοδευόμενα ἀπὸ πολὺν κόπον, εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως δὲν ἀξίζουν κανένα ἔπαινον. Εἶναι καὶ αὐτὸ τέχνασμα τῆς κακουργίας τοῦ διαβόλου, νὰ ὑποβάλλῃ δηλαδὴ αὐτοὺς ποὺ τὸν ὑπηρετοῦν εἰς παρομοίας ταλαιπωρίας, αἱ ὁποῖαι βλάπτουν τοὺς ἀπατηθέντας καὶ τοὺς ἐμφανίζουν ὡς τὰ πλέον γελοῖα ὑποκείμενα. Διότι ὁ κόπος ποὺ δὲν ἀποφέρει κέρδος, δὲν ἀξίζει νὰ ἐπαινῆται. Ὑπάρχουν ἄλλωστε ἀκόμη καὶ τώρα ἄνθρωποι διεφθαρμένοι καὶ γεμᾶτοι ἀπὸ κακίας, ποὺ ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν σπουδαιότερα τεχνάσματα ἀπὸ τὸν φιλόσοφον. Διότι ἄλλοι ἀπ᾽ αὐτοὺς ἔφαγον μυτερὰ καὶ ἀκονισμένα καρφιά, ἄλλοι ἐμάσησαν καὶ κατέπιον ὑποδήματα, **C** ἄλλοι δὲ ἐσκέφθησαν νὰ κάνουν περισσότερον ἐπικίνδυνα πράγματα. Ἀναμφιβόλως δὲ αὐτὰ εἶναι πολὺ πιὸ θαυμαστὰ ἀπὸ τὸν πίθον καὶ τὰ ράκη. Ἐν τούτοις δὲν παραδεχόμεθα οὔτε αὐτὰ οὔτε ἐκεῖνα, ἀλλὰ τὰ κακίζομεν ὅπως καὶ τὸν φιλόσοφον καὶ χύνομεν δάκρυα καὶ δι᾽ αὐτοὺς καὶ δι᾽ ὅλους, ὅσοι χωρὶς λόγον κάνουν τέτοια τερατουργήματα. Ἀλλ᾽ ὁ φιλόσοφος, λέγουν, ἔδειξε καὶ πολὺ θάρρος ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Ἂς ἐξετάσωμεν λοιπὸν καὶ τὸ πολὺ θάρρος, μήπως συμβῇ νὰ εἶναι περισσότερον ἄσκοπον ἀπὸ τὸ τερατούργημα τοῦ πίθου. Ποῖον λοιπὸν ἦτο τὸ θάρρος του; Ὅταν ἐξεστράτευεν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἐναντίον τῶν Περσῶν, συνήντησε τὸν φιλόσοφον, καὶ ὅταν τὸν ἠρώτησεν ἐὰν εἶχε καμμίαν ἐπιθυμίαν, ἀπήντησεν ὅτι δὲν εἶχε καμμίαν ἄλλην ἐπιθυμίαν, **D** παρὰ μόνον νὰ μὴ τὸν σκιάζῃ μὲ τὸ σῶμά του ὁ βασιλεύς· διότι συνήθιζε νὰ θερμαίνεται ἀπὸ τὸν ἥλιον ὁ φιλόσοφος. Δὲν χάνεσθε ἀπὸ ἐμπρός μου; Δὲν καλύπτεσθε ἀπὸ ἐντροπήν; Δὲν πάτε νὰ ταφῆτε σεῖς ποὺ καυχᾶσθε διὰ πράγματα, διὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ αἰσχύνεσθε; Δὲν θὰ ἦτο πολὺ καλύτερον νὰ ἐνδυθῇ ἓν χονδρὸν ἔνδυμα καὶ νὰ εἶναι δρα-

6. Ἀναφέρεται εἰς τὸν κυνικὸν φιλόσοφον Διογένην.

στήριος, νὰ ζητήσῃ κάτι χρήσιμον ἀπὸ τὸν βασιλέα, παρὰ νὰ κάθεται ρακένδυτος καὶ νὰ θερμαίνεται, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ μικρὰ καὶ θηλάζοντα βρέφη, τὰ ὁποῖα αἱ τροφοὶ ἀφοῦ τὰ λούσουν καὶ τὰ ἀλείψουν, τὰ ἐκθέτουν εἰς τὸν ἥλιον, ὅπως ἀκριβῶς ἔκανε τότε ὁ φιλόσοφος, σὰν δυστυχισμένον γραΐδιον; Ἀλλὰ μήπως, τὸ θάρρος του ἦτο ἄξιον θαυμασμοῦ; **E** Δὲν ὑπάρχει μεγαλυτέρα τερατωδία ἀπ᾽ αὐτήν. Διότι ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ πρέπει νὰ πράττῃ τὰ πάντα διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ συνόλου καὶ νὰ συμβάλλῃ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων. Ἡ ἀξίωσίς του νὰ μὴ τὸν σκιάζῃ ὁ βασιλεὺς ποίαν πόλιν, ποίαν οἰκίαν, ποῖον ἄνδρα, ποίαν γυναῖκα διέσωσεν; Πές μου τὸ κέρδος ἀπὸ τὸ θάρρος του. Τὸ κέρδος ὅμως ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ μάρτυρος ἐγὼ τὸ ἀπέδειξα, καὶ εἰς τὴν συνέχειαν τῆς ὁμιλίας μου θὰ τὸ καταστήσω σαφέστερον.

550 **A** 9. Ἐτιμώρησε λοιπὸν ὁ μάρτυς τὸν ὑβριστὴν βασιλέα, καὶ μάλιστα ὅπως ἁρμόζει νὰ τιμωρῇ ὁ ἱερεύς. ἀνεχαίτισε τὸν ἐγωϊσμὸν τῶν ἀρχόντων, ὑπερημύνθη τῶν νόμων τοῦ Θεοῦ, οἱ ὁποῖοι κατεπατοῦντο καὶ ἐπέβαλε διὰ τὴν ἄδικον σφαγὴν τοῦ παιδίου τιμωρίαν χειροτέραν ὅλων τῶν ἄλλων, ὅπως ἀντιλαμβάνονται οἱ ἔχοντες νοῦν. Ἐνθυμεῖσθε βεβαίως, πῶς ἔβραζεν ἀπὸ θυμὸν ὁ κάθε ἀκροατής μου, ὅταν ὡμίλουν περὶ τοῦ φόνου, καὶ θὰ ἤθελε νὰ τιμωρήσῃ μὲ τὰ ἴδια του τὰ χέρια τὸν βασιλέα, καὶ ηὔχετο νὰ ἐμφανισθῇ ἀπὸ κάπου αὐτὸς ποὺ θὰ ἐλάμβανεν ἐκδίκησιν διὰ τὸν φόνον. Αὐτὸ λοιπὸν ἔπραξεν ὁ μακάριος Βαβύλας καὶ τὸν ἐτιμώρησε μὲ τιμωρίαν ποὺ καὶ εἰς αὐτὸν ἥρμοζε, ὡς ἱερεὺς ποὺ ἦτο, καὶ ἦτο συγχρόνως ἱκανὴ νὰ συνετίσῃ τὸν βασιλέα, ἂν δὲν ἦτο τόσον ἀναίσθητος. Καὶ δὲν ἠξίωσεν ἁπλῶς νὰ μὴ τοῦ ἀφαιρῇ **B** τὴν θερμότητα τοῦ ἡλίου ὁ βασιλεὺς μὲ τὴν σκιάν του, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ χωρὶς νὰ κάνῃ διάκρισιν τόπων ἐτόλμησε χωρὶς ἐντροπὴν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ἱερὸν τοῦ ναοῦ χῶρον, τὸν ἐξεδίωξεν ὡς σκύλον καὶ ἀγνώμονα δοῦλον ἀπὸ τὴν αὐλὴν τοῦ δεσπότου Χριστοῦ. Βλέπεις ὅτι δὲν ἦτο ἁπλὸς κομπασμὸς ὁ ἰσχυρισμός μου, ὅτι ἀπέδειξε τὰ θαύματα τῶν φιλοσόφων σας ἔργα παιδικῆς νοημοσύνης; Θὰ ἀντείπῃς ὅμως ὅτι ἔζησε μὲ σωφροσύνην ὁ ἐκ Σινώπης φιλόσοφος καὶ διῆγεν ἐν ἐγκρατείᾳ καὶ δὲν ἠνέχθη τὸν γάμον. Νὰ προσθέσῃς ὅμως καὶ τὸ πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον. Δὲν θὰ εἴπῃς ὅμως τίποτε, διότι εἶναι προτιμότερον νὰ τοῦ στερήσῃς τοὺς ἐπαίνους τῆς ἐγκρατείας του παρὰ νὰ ἀποκαλύψῃς τὸν τρόπον αὐτῆς· τόσον αἰσχρὸς καὶ ἀδιάντροπος ἦτο. Θὰ ἤθελα νὰ ἀναφερθῶ καὶ εἰς τὰς φλυαρίας τῶν ἄλλων, τὴν ματαιοπονίαν καὶ τὴν αἰσχρότητα. **C** Διότι πές μου, τὸ νὰ γεύεται κανεὶς ἀνθρώπινον σπέρμα, ὅπως ἔπραττεν ὁ ἐκ Σταγείρων Ἀριστοτέλης, εἰς τί εἶναι χρήσιμον; Εἰς τί ὠφελεῖ δὲ ἡ περσικὴ μῖξις μὲ ἀδελφὰς καὶ μητέρας, πρᾶγμα ποὺ ἐνομοθέτησε

ὁ ἀρχηγὸς τῆς Στοᾶς φιλόσοφος.[7] Θὰ ἠμποροῦσα ἀκόμη νὰ ἀποδείξω ὡς αἰσχροτέρους αὐτῶν καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἀκαδημίας καὶ τὸν διδάσκαλόν του,[8] καὶ αὐτοὺς ποὺ πιὸ πολὺ καὶ ἀπ' αὐτοὺς θαυμάζονται, ἀκόμη δὲ καὶ τὴν παιδεραστίαν, τὴν ὁποίαν θεωροῦν σεμνὸν πρᾶγμα καὶ μέρος τῆς φιλοσοφίας, ἀφοῦ προηγουμένως τὴν ἀπεγύμνωνα ἀπὸ κάθε ἀλληγορίαν, ἂν δὲν ἐμάκρυνε πολὺ ὁ λόγος μου καὶ δὲν ἠπείγετο νὰ ἀσχοληθῇ μὲ ἄλλο θέμα καὶ δὲν εἶχεν ἐλέγξει εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἑνὸς τὴν γελοιότητα ὅλων. Διότι ὅταν αὐτὸς ποὺ ὑπερέχει ὅλων, ὡς πρὸς τὸ μέρος τῆς φιλοσοφίας **D** ποὺ θεωρεῖται περισσότερον αὐστηρόν, ἐπειδὴ ἀπαιτεῖ γενναιότητα καὶ ἐγκράτειαν, ἐμφανίζεται τόσον αἰσχρὸς μὲ ἀνάρμοστον συμπεριφορὰν καὶ ὑπερβολάς, ἀφοῦ μάλιστα ἐθεώρει ὡς κάτι ἀδιάφορον ἠθικῶς τὴν ἀνθρωποφαγίαν, διατί νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῶν ἄλλων, ἐφ' ὅσον αὐτὸς ποὺ εἶναι ὁ κορυφαῖος καὶ ὁ πλέον ἐπιφανὴς ἐκ τῆς τάξεως τῶν φιλοσόφων, ἀπεδείχθη εἰς ὅλους τόσον καταγέλαστος, παιδαριώδης καὶ ἀνόητος;[9] Ἂς ἐπανέλθωμεν λοιπὸν ἐκεῖ, ἀπ' ὅπου ἐξεκινήσαμεν. Τοὺς ἀπίστους λοιπὸν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατεντρόπιασεν ὁ μακάριος Βαβύλας, τοὺς πιστοὺς δὲ κατέστησε περισσότερον εὐλαβεῖς, ὄχι μόνον τοὺς ἰδιώτας, ἀλλὰ καὶ τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς στρατηγοὺς **E** καὶ τοὺς ὑπάρχους, μὲ τὸ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ τελευταίου Χριστιανοῦ εἶναι ἁπλῶς διαφορὰ ὀνομάτων καὶ ὅτι ὁ φέρων τὸ βασιλικὸν στέμμα δὲν εἶναι καθόλου πιὸ σεβαστὸς ἀπὸ τὸν πλέον ἐλάχιστον πιστόν, ὅταν πρέπῃ νὰ τιμωρηθῇ καὶ νὰ ἐλεγχθῇ. Ἐπὶ πλέον ἔκλεισε τὸ στόμα αὐτῶν ποὺ θέλουν νὰ ἀσχημονοῦν καὶ ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ χριστιανικὴ πίστις εἶναι ψευδὲς κατασκεύασμα, διότι ἐπαρουσίασεν ἐμπράκτως **531 A** τὸ θάρρος τῶν ἀποστόλων καὶ ἐδίδαξεν ἔτσι ὅτι εἶναι πολὺ φυσικὸν νὰ ὑπῆρχον τέτοιοι ἄνδρες καὶ τότε, ὅταν ἡ δυνατότης ἐπιτελέσεως θαυμάτων ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς περισσότερον κῦρος. Ὑπάρχει ἀκόμη καὶ τρίτον κατόρθωμα ὄχι τυχαῖον· συνεκράτησε δηλαδὴ ἀφ' ἑνὸς τὸν ἐγωϊσμὸν αὐτῶν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ βασιλεύσουν μετὰ ταῦτα, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὕψωσε τὴν ἀξίαν αὐτῶν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἱερωθοῦν, καταδείξας ὅτι ὁ ἱερεὺς εἶναι σπουδαιότερος τοῦ βασιλέως ἐκπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐπὶ τῶν ὅσων γίνονται ἐν τῇ γῇ, καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ μειοῦται αὐτὴ ἡ ἐξουσία· εἶναι προτιμότερον νὰ ἀποθάνῃ κανεὶς παρὰ νὰ χάσῃ τὴν αὐθεντίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἔθεσεν ὡς συστατικὸν γνώρισμα αὐτῆς τῆς ἐξουσίας. Διότι αὐτὸς ποὺ ἀ-

7. Ἐννοεῖ τὸν Ζήνωνα τὸν Κιτιέα.
8. Τὸν Πλάτωνα δηλαδὴ καὶ τὸν Σωκράτη.
9. Ὡς κορυφαῖον τῶν φιλοσόφων ἐθεώρει ὁ Χρυσόστομος τὸν Πλάτωνα καὶ αὐτὸν ἐννοεῖ ἐδῶ.

πολιτεύεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, **B** ἠμπορεῖ νὰ ὠφελήσῃ τοὺς πάντας καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του. Αὐτὸς ὅμως ποὺ δὲν τηρεῖ αὐτὴν τὴν ἱεράρχησιν, ὄχι μόνον δὲν ὠφελεῖ κανένα μετὰ τὸν θάνατον, ἀλλὰ καί, ἐν ὅσῳ ζῇ, συντελεῖ εἰς τὸ νὰ γίνουν μαλθακώτεροι οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν ποὺ εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του, εἰς τοὺς ἄλλους δὲ γίνεται καταγέλαστος καὶ ἐπονείδιστος. Ὅταν δὲ ἀπέλθῃ ἀπ' αὐτὴν τὴν ζωὴν θὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τοῦ Χριστοῦ μὲ πολλὴν ἐντροπὴν καὶ λύπην, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πάλιν θὰ τὸν ὁδηγήσουν δικαίως εἰς τὴν κόλασιν οἱ ἄγγελοι ποὺ ἔχουν ὁρισθῇ δι' αὐτὸ τὸ ἔργον. Διὰ τοῦτο κάποιος σοφὸς λόγος λέγει, «Μὴ λάβῃς πρόσωπον κατὰ τῆς ψυχῆς σου» (Σοφ. Σειρ. 4, 22). Ἂν δὲ τὸ νὰ ἀδιαφορῇ κανείς, ὅταν κάποιος ἀδικῆται, εἶναι ἐπικίνδυνον, ποία τιμωρία δὲν ἀξίζει εἰς αὐτὸν ποὺ καθ' ὁλοκληρίαν σιωπᾷ καὶ ἀδιαφορεῖ ὅταν ἐξυβρίζωνται οἱ νόμοι τοῦ Θεοῦ; **C** Μαζὶ δὲ μὲ αὐτὰ ἐδίδαξε καὶ κάτι ἄλλον ἐξ ἴσου σπουδαῖον, ὅτι ὁ κάθε ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἐκτελῇ τὸ καθῆκον του, ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχῃ κανεὶς ποὺ θὰ δεχθῇ τὸ κέρδος τῶν πράξεών του. Διότι καὶ αὐτὸς τότε δὲν εἶχε τὴν χαρὰν νὰ ἰδῇ νὰ ὠφελῇ κατά τι τὸ θάρρος του τὸν βασιλέα· δὲν παρέλειψε ὅμως τίποτε ἀπ' ὅ,τι ἠδύνατο νὰ κάμῃ. Ὁ ἀσθενὴς ὅμως πνευματικῶς βασιλεὺς μὲ τὴν ἀνοησίαν του ἔβλαψε τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἰατροῦ, ἀφαιρέσας μὲ πολὺν θυμὸν τὸ φάρμακον ἀπὸ τὸ τραῦμα. Ὡσὰν νὰ μὴ ἦτο δηλαδὴ ἀρκετὰ μεγάλη ἀσέβεια ὁ φόνος καὶ ἡ ἐν συνεχείᾳ ἀδίστακτος εἴσοδος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, προσέθεσαν εἰς τὸν πρῶτον φόνον καὶ δεύτερον. Καὶ ὡσὰν νὰ ἐφρόντιζε νὰ ξεπεράσῃ τὰ πρῶτα μὲ τὰ δεύτερα **D** καὶ νὰ ἐπισκιάσῃ τὸ παλαιὸν ἁμάρτημα μὲ τὸ μέγεθος τοῦ νέου (διότι τέτοια εἶναι ἡ μανία τοῦ διαβόλου, νὰ χαλκεύῃ συγχρόνως τὰ ἀντίθετα) προσέδωσεν εἰς κάθε μίαν ἀπὸ τὰς σφαγὰς ἓν ἰδιαίτερον γνώρισμα, κάτι διαφορετικόν. Καὶ ἔτσι ἡ πρώτη σφαγή, τοῦ παιδίου δηλαδή, ἦτο περισσότερον ἐλεεινὴ ἀπὸ τὴν δευτέραν, ἡ δὲ δευτέρα, τοῦ ἁγίου Βαβύλα δηλαδή, περισσότερον βδελυρὰ ἀπὸ τὴν πρώτην. Διότι ἡ ψυχὴ ποὺ ἐγεύθη μίαν φορὰν τὴν ἁμαρτίαν καὶ δὲν ἀποφέρει δι' αὐτό, ἐπιδεινώνει τὴν ἀσθένειάν της. Καὶ ὅπως, ὅταν μία σπίθα πέσῃ εἰς σωρὸν ξύλων, **E** καίει μὲν ἀμέσως αὐτὸ ποὺ θὰ ἐγγίσῃ, δὲν σταματᾷ ὅμως ἐκεῖ, ἀλλὰ κατατρώγει καὶ τὰ ὑπόλοιπα, καὶ ὅσον περισσότερα ἐγκαλιάζει μὲ τὰς φλόγας, τόσον μεγαλυτέραν δύναμιν λαμβάνει εἰς τὸ νὰ καταστρέψῃ καὶ τὰ ὑπόλοιπα, καὶ γίνεται ἔτσι τὸ πλῆθος τῶν ξύλων ποὺ φλέγονται κίνδυνος διὰ τὰ ὑπόλοιπα ποὺ πρόκειται ἐντὸς ὀλίγου νὰ καοῦν, διότι τὸ πῦρ γίνεται μὲ αὐτὰ ποὺ καίει περισσότερον ἐπικίνδυνον διὰ τὰ ἄλλα. **532 A** Ἔτσι καὶ ἡ ἁμαρτία, ὅταν κυριεύσῃ κάποιον λογισμὸν τῆς ψυχῆς καὶ δὲν σβήσῃ κανεὶς αὐτὸ τὸ κακόν, μὲ τὸ νὰ

προχωρῇ περισσότερον γίνεται φοβερωτέρα καὶ δυσκόλως καταπολεμεῖται. Διὰ τοῦτο τὰ δεύτερα ἁμαρτήματα εἶναι πολλάκις ἰσχυρότερα ἀπὸ τὰ πρῶτα, διότι ἡ ψυχὴ μὲ τὴν προσθήκην τῶν δευτέρων ὁδηγεῖται εἰς μεγαλυτέραν ἀλαζονείαν καὶ περιφρόνησιν, καὶ δι' αὐτῶν παραλύει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἰδικήν της δύναμιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τρέφει τὴν δύναμιν τῆς ἁμαρτίας. Ἔτσι πολλοὶ δὲν ἀντελήφθησαν κἂν πῶς ἔφθασαν εἰς τὴν διάπραξιν παντὸς εἴδους ἁμαρτημάτων, ἐπειδὴ ἀκριβῶς δὲν ἔσβησαν τὴν φλόγα εἰς τὴν ἀρχήν της. Ἔτσι καὶ ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος προσέθεσεν εἰς τὸ πρῶτόν του ἁμάρτημα ἄλλα πολὺ φοβερώτερα. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἐφόνευσεν ἐκεῖνον τὸν νέον, ἀμέσως μετὰ τὸν φόνον διέπραξεν ἀσέβειαν μὲ τὴν εἴσοδόν του εἰς τὸν ναόν, **B** καὶ πάλιν προχωρῶν πέραν αὐτῆς τῆς ἀσεβείας ἀνέλαβεν τὸ ἀνόητον ἔργον τῆς ἐξουθενώσεως τῆς ἱερωσύνης, καὶ ἀφοῦ ἔδεσε μὲ σκληρὰ δεσμὰ τὸν ἅγιον τὸν ἔρριψεν εἰς τὴν φυλακήν· καὶ ἀντὶ δι' ὅλα αὐτὰ νὰ τὸν θαυμάσῃ καὶ νὰ τὸν στεφανώσῃ καὶ νὰ τὸν τιμήσῃ περισσότερον καὶ ἀπὸ τοὺς γονεῖς του, ἀντιθέτως τὸν ἠνάγκασε νὰ ὑποστῇ τὴν φυλακὴν ὡς ἐγκληματίας καὶ νὰ ὑποφέρῃ τὰς ταλαιπωρίας τῶν δεσμῶν του.

10. Ἔτσι λοιπόν, ὅπως εἶπα, ἀφοῦ κάμῃ ἀρχὴν ἡ ἁμαρτία καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποὺ θὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρὸς τὰ ἐμπρὸς πορείαν της, γίνεται ἀσυγκράτητη καὶ ὁρμητική, ὅπως τὰ ἀφηνιασμένα ἄλογα, τὰ ὁποῖα, ἀφοῦ βγάλουν τὸν χαλινὸν ἀπὸ τὸ στόμα καὶ ρίψουν τὸν ἱππέα ἐκ τῶν νώτων τους εἰς τὴν γῆν, **C** δὲν συγκρατοῦνται πλέον ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ θὰ συναντήσουν. Καὶ ἐπειδὴ κανεὶς δὲν τὰ ἐμποδίζει, ὁδηγοῦνται μὲ τὸ ἔξαλλον τρέξιμόν των εἰς τοὺς γκρεμούς. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς δημιουργεῖ τὴν μανίαν εἰς αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰς ψυχὰς ὁ ἐχθρὸς τῆς σωτηρίας μας, διὰ νὰ τὰς ὁδηγήσῃ εἰς κατάστασιν ὅπου κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐπέμβῃ πρὸς θεραπείαν, νὰ τὰς κατακόψῃ ἔτσι καὶ νὰ τὰς περιβάλῃ μὲ ἄπειρα κακά. Διότι καὶ αὐτοὶ ποὺ πάσχουν ἀπὸ σωματικὰς ἀσθενείας μέχρις ὅτου ἀνέχονται τὰς ἐπισκέψεις τῶν ἰατρῶν, ἔχουν πολλὰς ἐλπίδας διὰ τὴν ἐπανάκτησιν τῆς ὑγείας των· ἂν ὅμως τοὺς καταλάβῃ ἡ μανία καὶ κλωτσοῦν καὶ δαγκώνουν αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ τοὺς θεραπεύσουν, τότε ἡ ἀσθένειά των γίνεται ἀνίατος, ὄχι διότι εἰς τὴν φύσιν της εἶναι ἀνίατος, ἀλλὰ διότι δὲν ὑπάρχουν πλέον αὐτοὶ ποὺ ἠμποροῦν νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπ' αὐτὴν τὴν μανίαν. **D** Εἰς αὐτὴν τὴν μανίαν περιέπεσε καὶ ὁ βασιλεύς· διότι ἐξεδίωξε καὶ ἀπεμάκρυνε τὸν ἰατρὸν ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, ἐνῷ ἀκόμη ἐπεχείρει νὰ κάμῃ τὴν τομὴν εἰς τὸ τραῦμα. Καὶ μᾶς ἐδόθη ἔτσι ἡ δυνατότης νὰ μάθωμεν τὴν τραγῳδίαν τοῦ Ἡρώδου ὄχι μόνον ἐξ ἀκοῆς, ἀλλὰ νὰ τὴν ἴδωμε νὰ ἐκτυλίσσεται ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια μας μὲ περισσοτέρας περιπετείας. Ὁ διάβολος δηλαδὴ ἔκαμε ὥστε ἡ δευτέρα αὐτὴ τραγῳδία νὰ ἀνεβασθῇ εἰς τὸ θέατρον τῆς ζωῆς μὲ περισσοτέραν προετοιμασίαν καὶ ἐπίδειξιν· ἀντὶ τετράρχου ἐπέλεξε τώρα βασιλέα, καὶ ἀντὶ μιᾶς προσέδωσεν εἰς τὸ ἔργον διπλῆν ὑπόθεσιν, κατὰ πολὺ αἰσχροτέραν τῆς πρώτης, ὥστε ἡ τραγῳδία αὐτὴ νὰ γίνῃ λαμπροτέρα τῆς τοῦ Ἡρώδου ὄχι μόνον ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑποθέσεων, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. **E** Διότι ἐδῶ δὲν προσεβάλλετο ὁ γάμος διὰ τῆς παρανόμου μίξεως, ὅπως ἐκεῖ,[10] ἀλλ' ὑπῆρχε πολὺ βδελυρότερος μολυσμός, ἡ παιδοκτονία, καὶ σκληροτάτη τυραννία καὶ παρανομία, ποὺ δὲν προσέβαλεν ἁπλῶς μίαν γυναῖκα, ἀλλὰ τὴν ἱερότητα τοῦ ναοῦ· διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐπέλεξεν ὁ διάβολος αὐτὴν τὴν ἱστορίαν. Ἀφοῦ ἐρρίφθη λοιπὸν εἰς τὴν φυλακὴν ὁ ἅγιος, ἔχαιρε μὲν διὰ τὰ δεσμά του, ὑπέφερεν ὅμως διὰ τὴν ἀπώλειαν αὐτοῦ ποὺ τὸν ἐφυλάκισε. **553 A** Διότι οὔτε ὁ πατήρ, οὔτε ὁ διδάσκαλος αἰσθάνονται χαράν, καθαρὰν ἀπὸ τὴν λύπην, ὅταν ὁ μὲν πατὴρ ἔχει γίνει διάσημος ἐξ αἰτίας τῆς κακότητος καὶ τῶν ἐσφαλμένων ἐνεργειῶν τοῦ υἱοῦ του, ὁ δὲ διδάσκαλος ἐκ τῶν λαθῶν τοῦ μαθητοῦ του. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγεν εἰς τοὺς Κορινθίους· Εὐχόμεθα δὲ μηδὲν κακὸν ποιῆσαι ὑμᾶς, οὐχ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι φανῶμεν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδόκιμοι ὦμεν» (Β' Κορ. 13, 7). Ἔτσι λοιπὸν καὶ εἰς τὸν θαυμαστὸν Βαβύλαν ἦτο τότε περισσότερον ποθητὴ ἡ σωτηρία τοῦ μαθητοῦ ἀπὸ τὰς ἀμοιβὰς διὰ τὸ δεσμωτήριον, καὶ προτιμοῦσε νὰ τὸν σωφρονίσῃ, καὶ ἂς ἔχανε αὐτὸς τοὺς ἐπαίνους ἢ μᾶλλον προτιμοῦσε νὰ μὴν εἶχε διαπράξει κἂν ἐκεῖνος τὸ βαρὺ αὐτὸ ἁμάρτημα. **B** Διότι οἱ ἅγιοι δὲν θέλουν νὰ φέρουν στεφάνους πλεγμένους ἀπὸ τὰς συμφορὰς τῶν ξένων. Ἐφ' ὅσον δὲ δὲν θέλουν νὰ στεφανώνωνται ἀπὸ τὰς συμφορὰς τῶν ξένων, πολὺ περισσότερον δὲν θέλουν ἀπὸ τὰς συμφορὰς τῶν ἰδικῶν τους. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὁ μακάριος Δαυῒδ μετὰ τὰ τρόπαια καὶ τὴν νίκην ἐπένθει καὶ ἔκλαιεν, διότι αὐτὴ ἐπετεύχθη μὲ τὴν ἧτταν τοῦ υἱοῦ του. Καὶ εἰς τοὺς ἐκστρατεύσαντας ἐναντίον του στρατηγοὺς ἔδιδεν ἐντολὰς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ἐπαναστάτου, ὅταν δὲ ἠπείγοντο νὰ τὸν φονεύσουν τοὺς συνεκράτει λέγων «Φείσασθε τοῦ παιδαρίου Ἀβεσσαλώμ» (Β' Βασ. 18, 5), καὶ ὅταν ἐφονεύθη τὸν ἐπένθει, καὶ μὲ θρήνους καὶ πικρὰ δάκρυα ἐκραύγαζε τὸ ὄνομά του. **C** Ἂν δὲ ὁ φυσικὸς πατὴρ εἶναι τόσον φιλόστοργος, πολὺ περισσότερον εἶναι ὁ πνευματι-

10. Ὁ Ἡρῴδης Ἀντίπας, τετράρχης τῆς Γαλιλαίας καὶ Περαίας καὶ υἱὸς Ἡρῴδου τοῦ Μεγάλου, εἶχε νυμφευθῆ κατ' ἀρχὴν τὴν θυγατέρα τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως τῆς Ἀραβίας Ἀρέθα. Ἐγκατέλειψε ὅμως αὐτὴν καὶ συνέζη μὲ τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ του Φιλίππου, τὴν Σαλώμην, ἐλεγχθεὶς διὰ τοῦτο ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ὅστις τῇ υποκινήσει τῆς Ἡρῳδιάδος ἀπεκεφαλίσθη. Βλ. Ματθ. 14, 1 ἑ. ἑ., Μάρκ. 6, 17 ἑ.

κός. Ὅτι δὲ οἱ πνευματικοὶ γονεῖς φροντίζουν περισσότερον ἀπὸ τοὺς σαρκικοὺς τὸ λέγει ὁ Παῦλος· «Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;» (Β΄ Κορ. 11, 29). Αὐτὸ ὅμως μᾶς δεικνύει μᾶλλον τὴν ἰσότητα τῆς φροντίδος, ἂν καὶ δυσκόλως οἱ σαρκικοὶ πατέρες θὰ ὡμίλουν ἔτσι· ἂς δεχθῶμεν ὅμως ὅτι φθάνουν μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου. Πρέπει ὅμως τώρα νὰ παρουσιάσω τὴν μεγαλυτέραν φροντίδα. Πῶς λοιπὸν θὰ ἀποδείξωμεν τοῦτο; Ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Παύλου πάλιν καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ νομοθέτου Μωϋσέως. Τί λέγει λοιπὸν ὁ Μωϋσῆς; «Εἰ μὲν ἀφίῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες, εἰ δὲ μή, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου ἧς ἔγραψας» (Ἔξοδ. 32, 32). Δὲν ὑπάρχει πατὴρ ποὺ θὰ προτιμοῦσε νὰ καταστραφῇ μαζὶ μὲ τὰ τέκνα του, ἐνῷ τοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπολαύσῃ ἀμέτρητα ἀγαθά. **D** Ὁ δὲ ἀπόστολος ἐπειδὴ ἔζησεν εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Χάριτος, ὑπερέβη καὶ αὐτὴν τὴν φιλοστοργίαν διὰ τὸν Χριστόν. Διότι δὲν προτιμοῦσε ἁπλῶς νὰ τιμωρηθῇ μαζὶ μὲ ἐκείνους ὅπως ὁ Μωϋσῆς, ἀλλὰ διὰ νὰ καταφέρῃ νὰ σωθοῦν οἱ ἄλλοι, αὐτὸς ηὔχετο νὰ ἀπολεσθῇ λέγων· «Ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου τῶν κατὰ σάρκα» (Ρωμ. 9, 3). Τόσον μεγάλη εὐσπλαγχνία καὶ φροντὶς ὑπῆρχον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἁγίων. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ ἅγιος ἐλυπεῖτο βαθέως βλέπων τὴν καταστροφὴν τοῦ βασιλέως νὰ προχωρῇ περισσότερον. Διότι ὅ,τι ἔπραξε δὲν τὸ ἔπραξε μόνον ἀπὸ ἀγανάκτησιν διὰ τὴν καταπάτησιν τοῦ ναοῦ, **E** ἀλλὰ παρακινούμενος καὶ ἀπὸ τὴν πρὸς τὸν βασιλέα συμπάθειαν. Διότι μὲ τὴν ὕβριν του κατὰ τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ, ἐνῷ δὲν ἔβλαψεν εἰς τίποτε ἐκείνην, ὁ ἴδιος περιεβλήθη ἀπὸ ἄπειρα δεινά.

11. Διὰ τοῦτο ὁ ἅγιος, ὡς πατὴρ ποὺ ἀγαπᾷ τὰ τέκνα του, βλέπων τὸν ὑβριστὴν βασιλέα νὰ ὁδηγῆται ἐξ αἰτίας τοῦ θυμοῦ του πρὸς τὸν γκρεμόν, ἐφρόντισε νὰ συγκρατήσῃ τὸν παράλογον καλπασμόν, ἐπιδιώκων νὰ τὸν γυρίσῃ πίσω διὰ τῆς ἐπιπλήξεως, ὡς δυσήνιον ἄλογον. **554 A** Δὲν ἄφησεν ὅμως ἐκεῖνος ὁ ἄθλιος, ἀλλ' ἐδάγκασε τὸν χαλινὸν καὶ ἀντεστάθη, καὶ ἀντὶ νὰ σκεφθῇ λογικὰ κατελήφθη ἀπὸ θυμὸν καὶ μανίαν καὶ ἔπεσεν εἰς τὰ βάραθρα τῆς χειροτέρας ἀπωλείας. Ἀπεφυλάκισε τὸν ἅγιον καὶ διέταξε νὰ ὁδηγηθῇ δεμένος εἰς τὸν τόπον τοῦ θανάτου. Καὶ αὐτὰ ποὺ ἐγίνοντο εἰς τὴν πραγματικότητα ἦσαν ἀντίθετα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐφαίνοντο ὅτι γίνονται. Διότι ὁ δεμένος ἅγιος ἐλύετο διὰ μιᾶς ἀπ' ὅλα τὰ δεσμὰ καὶ ἀπὸ τὰ σιδηρᾶ καὶ ἀπὸ τὰ πολὺ χειρότερα τούτων, ἀπὸ τὰς φροντίδας δηλαδὴ καὶ τοὺς πόνους καὶ ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ μᾶς περικυκλώνουν εἰς τὴν φθαρτήν μας ζωήν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ποὺ ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο ἐλεύθερος καὶ ἀπὸ σιδηρᾶ καὶ ἀπὸ ἀδαμάντινα δεσμὰ περιεβάλλετο εἰς τὴν πραγματικότητα ἀπὸ ἄλλα

σκληρότερα δεσμά, ἐπιέζετο δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἅλυσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Ἐπειδὴ ἐπρόκειτο λοιπὸν νὰ ἀποθάνῃ διὰ σφαγῆς ὁ ἅγιος, **B** παρεκάλεσε νὰ θάψουν τὸ σῶμά του μαζὶ μὲ τὰ δεσμά του, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι αὐτὰ ποὺ θεωροῦνται ὡς ἐπονείδιστα, ὅταν γίνωνται διὰ τὸν Χριστόν, εἶναι σεβαστὰ καὶ λαμπρά, καὶ ἑπομένως αὐτὸς ποὺ τὰ ὑφίσταται πρέπει ὄχι ἁπλῶς νὰ μὴ αἰσχύνεται, ἀλλὰ καὶ νὰ καυχᾶται, μιμούμενος καὶ εἰς αὐτὸ τὸν μακάριον Παῦλον, ὁ ὁποῖος διεκήρυττε πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις τὰ στίγματα, τὰ δεσμά, τὴν ἅλυσιν καὶ ὑπερηφανεύετο καὶ ἐκαυχᾶτο δι' αὐτά, διὰ τὰ ὁποῖα ἄλλοι ᾐσθάνοντο ἐντροπήν. Ὅτι δὲ ᾐσθάνοντο ἐντροπὴν μᾶς τὸ ἐφανέρωσεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἐνώπιον τοῦ Ἀγρίππα γενομένην ἀπολογίαν του. Ὅταν δηλαδὴ ἐκεῖνος εἶπεν, «Ἐν ὀλίγῳ με πείθεις Χριστιανὸν γενέσθαι» ὁ Παῦλος παρετήρησεν· «Ηὐξάμην ἂν τῷ Θεῷ, καὶ ἐν ὀλίγῳ καὶ ἐν πολλῷ, οὐ μόνον σέ, ἀλλὰ καὶ τοὺς περιεστῶτας πάντας γενέσθαι Χριστιανούς, **C** χωρὶς τῶν δεσμῶν τούτων» (Πραξ. 26, 28—29). Δὲν θὰ προσέθετε δὲ αὐτὸ τὸ τελευταῖον, διὰ τὰ δεσμά, ἂν δὲν ἐθεωροῦντο ἀπὸ πολλοὺς ὡς ἐπαίσχυντον πρᾶγμα. Διότι ἐπειδὴ οἱ ἅγιοι ἠγάπων τὸν δεσπότην Χριστόν, ὑφίσταντο τὰ παθήματα χάριν τοῦ Δεσπότου μὲ πολλὴν προθυμίαν καὶ ἔχαιρον μάλιστα δι' αὐτά. Καὶ ὁ μὲν Παῦλος λέγει «Χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου» (Κολ. 1, 24), ὁ δὲ Λουκᾶς λέγει τὰ ἴδια διὰ τοὺς ἄλλους ἀποστόλους· ὅτι δηλαδὴ μετὰ τὴν μαστίγωσίν των ἔφυγον χαίροντες, διότι ἠξιώθησαν ν' ἀτιμασθοῦν διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ (Πραξ. 5, 41). Διὰ νὰ μὴ νομίσῃ λοιπὸν κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀπίστους ὅτι ὁ ἆθλος ἔγινε κατ' ἀνάγκην καὶ μὲ λύπην, προτρέπει νὰ ταφοῦν μαζὶ μὲ τὸ σῶμά του τὰ δεσμὰ ποὺ συμβολίζουν τὴν ἄθλησιν, δεικνύων ὅτι ἠγάπα ταῦτα πολύ, **D** διότι εἶχον σχέσιν μὲ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ἀγάπην του. Καὶ σῴζονται ἀκόμη μαζὶ μὲ τὴν τέφραν καὶ αἱ χειροπέδαι, διὰ νὰ προτρέπουν τοὺς κληρικούς, ἂν χρειασθῇ νὰ δεθοῦν, νὰ σφαγοῦν ἢ νὰ πάθουν ὁτιδήποτε ἄλλο, νὰ τὰ ὑπομένουν ὅλα μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν, ὥστε νὰ μὴ ἐντροπιάσουν καὶ προδώσουν οὔτε κατ' ἐλάχιστον τὴν ἐλευθερίαν, ποὺ μᾶς ἐνεπιστεύθη ὁ Χριστός. Καὶ ὁ μὲν ἅγιος Βαβύλας μὲ τόσον λαμπρὸν τρόπον ἐτελείωσε τὴν ζωήν του. Καὶ ἴσως νὰ νομίζῃ κανεὶς ὅτι ἐδῶ θὰ τελειώσω καὶ ἐγὼ τὸν λόγον μου, διότι μετὰ τὸν θάνατον δὲν ὑπάρχουν ἀφορμαὶ διὰ κατορθώματα καὶ ἀνδραγαθίας, ὅπως δὲν ἠμποροῦν καὶ οἱ ἀθληταὶ νὰ καταγάγουν τρόπαια καὶ νίκας, ἀφοῦ περάσουν οἱ ἀγῶνες. **E** Οἱ ἐθνικοὶ βεβαίως εὐλόγως ἔχουν αὐτὴν τὴν γνώμην, διότι περιώρισαν τὴν ἐλπίδα των εἰς τὰ ὅρια τῆς παρούσης ζωῆς. Ἡμεῖς ὅμως ποὺ πιστεύομεν ὅτι ὁ ἐπίγειος θάνατος γίνεται ἀρχὴ ἄλλης λαμπροτέρας ζωῆς, δὲν ἀποδεχόμεθα αὐτὴν τὴν ὑπόνοιαν καὶ τὴν γνώμην. **555**

A Καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ πίστις μας εἶναι ὀρθὴ θὰ τὸ ἀποδείξω σαφέστερον εἰς ἄλλην ὁμιλίαν μου· τώρα ὅμως καὶ ἡ παρουσίασις τῶν μετὰ θάνατον κατορθωμάτων τοῦ Βαβύλα εἶναι ἱκανὴ νὰ κάνῃ πιστευτὸν τὸν λόγον μου. Διότι, ἐπειδὴ ἠγωνίσθη μέχρι θανάτου διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἔδωσε τὸ αἷμά του εἰς τοὺς ἐναντίον τῆς ἁμαρτίας ἀγῶνάς του, καὶ ἐπειδή, διὰ νὰ μὴ ἐγκαταλείψῃ τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἔθεσεν ὁ μέγας βασιλεύς, προσέφερε τὴν ζωήν του, καὶ ἀπέθανεν ἔτσι δοξασμένος περισσότερον ἀπὸ κάθε ἔνδοξον ἄνδρα, διὰ τοῦτο αὐτὸν μὲν τὸν ἐκράτησεν ὁ οὐρανός, τὸ δὲ σῶμά του ποὺ ὑπηρέτησεν εἰς τὰ ἀνδραγαθήματα τὸ ἐκράτησεν ἡ γῆ, καὶ διεμοιράσθη ἔτσι ἡ κτίσις τὸν ἀθλητήν. Βεβαίως ἦτο δυνατὸν νὰ μετασταθῇ εἰς τοὺς οὐρανοὺς μετὰ τοῦ σώματος ὅπως ὁ Ἐνὼχ, καὶ νὰ ἀναληφθῇ ὅπως ὁ Ἠλίας, τοὺς ὁποίους εἶχεν ὡς πρότυπα εἰς τὰς πράξεις του. **B** Ἀλλ' ὁ Θεὸς ποὺ εἶναι φιλάνθρωπος καὶ προσφέρει πολλὰς ἀφορμὰς διὰ τὴν σωτηρίαν, μᾶς ἄνοιξε μαζὶ μὲ τόσους ἄλλους καὶ αὐτὸν τὸν δρόμον τῆς σωτηρίας, ποὺ εἶναι ἱκανὸς νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τὴν ἀρετήν, μὲ τὸ νὰ μᾶς ἀφήσῃ ἤδη ἀπὸ πολὺ παλαιὰ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων. Διότι μετὰ τὴν δύναμιν τοῦ κηρύγματος ἔρχονται δεύτεροι εἰς τὴν σειρὰν οἱ τάφοι τῶν ἁγίων, εἰς τὸ νὰ διεγείρουν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ποὺ τοὺς ἐπισκέπτονται εἰς ζῆλον ἴσον πρὸς τὸν ζῆλον τῶν μαρτύρων. Καὶ ἂν κάπου ἐμφανισθῇ μία λειψανοθήκη, ἀμέσως αἰσθάνονται αἱ ψυχαὶ τῶν πιστῶν τὰς θαυμαστὰς ἐνεργείας της. Διότι ἡ θέα τῆς λειψανοθήκης ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, τὴν γεμίζει μὲ θαυμασμὸν καὶ τὴν διεγείρει καὶ συντελεῖ ὥστε νὰ νομίζῃ κανεὶς ὅτι ὁ νεκρὸς μάρτυς συμπροσεύχεται, εἶναι παρὼν καὶ παρακολουθεῖ τὰ τελούμενα. **C** Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ὑπέστη αὐτὴν τὴν ἐπίδρασιν φεύγει ἀπὸ ἐκεῖ γεμᾶτος προθυμίαν διὰ τὴν χριστιανικὴν ζωὴν καὶ ἐντελῶς νέος ἄνθρωπος. Οἱ τάφοι συντελοῦν ὥστε οἱ ζῶντες νὰ φαντάζωνται αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀποθάνει. Αὐτὸ δὲ ἠμπορεῖ νὰ τὸ μάθῃ κανεὶς, ἂν ἀναλογισθῇ αὐτοὺς ποὺ πενθοῦν, οἱ ὁποῖοι εὐθὺς ὡς πλησιάσουν τοὺς τάφους τῶν νεκρῶν, τοὺς φωνάζουν μὲ τὰ ὀνόματά των ἀπὸ τὰ πρόθυρα ἀκόμη, ὡσὰν νὰ βλέπουν, ἀντὶ τῆς λειψανοθήκης, τοὺς νεκροὺς νὰ ἵστανται ὄρθιοι. Πολλοὶ δὲ ποὺ κατελήφθησαν ἀπὸ ἄφόρητον πάθος μετέβαλον τὰ μνήματα τῶν νεκρῶν εἰς μόνιμον κατοικίαν. **D** Ἀσφαλῶς δὲ δὲν θὰ ἔπραττον τοῦτο, ἐὰν δὲν ᾐσθάνοντο κάποιαν παρηγορίαν ἀπὸ τὴν θέαν τῶν τάφων. Διατί ὅμως ἀναφέρομαι εἰς τὸν τόπον καὶ τὸν τάφον, ἀφοῦ καὶ μόνον ἡ θέα ἑνὸς ἐνδύματος τοῦ ἀπελθόντος καὶ ἡ ἀνάμνησις ἑνὸς λόγου του, διεγείρουν τὴν ψυχὴν καὶ ἐνισχύουν τὴν μνήμην τοῦ ἀδυνατίζει. Δι'

αὐτοὺς τοὺς λόγους μᾶς ἀφῆσεν ὁ Θεὸς τὰ λείψανα τῶν ἁγίων.

12. Καὶ ὅτι σᾶς λέγω ταῦτα ὄχι ἄνευ λόγου οὔτε ἀπὸ ὑπερηφάνειαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ὠφέλειάν σας, ἠμποροῦν νὰ τὸ πιστοποιήσουν καὶ τὰ θαύματα ποὺ γίνονται καθημερινῶς ἀπὸ τοὺς μάρτυρας καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων ποὺ προστρέχουν εἰς αὐτούς. **E** ἐξ ἴσου δὲ καὶ τὰ μετὰ τὸν θάνατον κατορθώματα τοῦ μακαρίου αὐτοῦ ἀνδρός. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἐτάφη ὅπως εἶχε ζητήσει καὶ παρῆλθε πολὺς χρόνος μετὰ τὴν ταφήν, ὥστε νὰ ἀπομείνουν εἰς τὴν σορὸν μόνον ὀστᾶ καὶ σκόνη, κάποιος ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα βασιλέων ἀπεφάσισε νὰ μεταφερθῇ ἡ λειψανοθήκη εἰς τὸ γνωστὸν προάστειον Δάφνη. Ἡ ἀπόφασις δὲ αὐτὴ ἐλήφθη, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς παρεκίνησεν εἰς τοῦτο τὸν βασιλέα. Μόλις δηλαδὴ διεπίστωσεν ὅτι τὸ χωρίον ἐταλαιπωρεῖτο ἀπὸ τὰς αἰσχρότητας τῶν νέων, **556 A** καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ μὴ τὸ πλησιάζουν κἂν οἱ σοβαρώτεροι καὶ αὐτοὶ ποὺ ἤθελον νὰ ζοῦν μετρημένην ζωήν, διὰ νὰ τὸ σώσῃ ἀπὸ τὰς κακὰς ἐπιδράσεις, ἔστειλε αὐτὸν ποὺ θὰ τὸ ὑπερήσπιζε ἀπὸ τὴν προσβολήν. Ὁ Θεὸς δηλαδὴ ἐδημιούργησε τὴν Δάφνην ὡραίαν καὶ ἑλκυστικήν, καὶ λόγῳ τῆς ἀφθονίας τῶν ὑδάτων, καὶ λόγῳ τοῦ κλίματος, καὶ λόγῳ τῆς διαμορφώσεως τοῦ τοπείου, καὶ λόγῳ τῆς πραότητος τῶν ἐποχῶν, ὄχι βεβαίως διὰ ν' ἀναπαυώμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ δοξάζωμεν ἐξ αἰτίας της τὸν ἀριστοτέχνην Θεόν. Ὁ ἐχθρὸς τῆς σωτηρίας μας ὅμως, ποὺ κάνει κατάχρησιν τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ἀντίθετον, ἀφοῦ ἐκυρίευσε μὲ τὸ πλῆθος τῶν διεφθαρμένων νέων καὶ μὲ τὴν παρουσίαν τῶν δαιμόνων τὸ χωρίον, ἔπλασε δι' αὐτὸ καὶ ἕνα αἰσχρὸν μῦθον, ὥστε νὰ ἀποδώσῃ δι' αὐτοῦ τὰ πλεονεκτήματα τοῦ προαστείου εἰς τὸν δαίμονα. Ὁ μῦθος αὐτὸς εἶναι ὁ ἑξῆς. **B** Ἡ Δάφνη ἦτο κατὰ τὸν μῦθον κόρη τοῦ ποταμοῦ Λάδωνος. Εἶναι συνήθεια αὐτῶν ποὺ εὑρίσκονται εἰς τὴν πλάνην νὰ ἰσχυρίζωνται ὅτι οἱ ποταμοὶ γεννοῦν καὶ τὰ τέκνα αὐτὰ νὰ τὰ μεταμορφώνουν κατόπιν εἰς ἄψυχα ἀντικείμενα καὶ νὰ πλάθουν καὶ ἄλλα παρόμοια τερατουργήματα. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν κόρην, ποὺ ἦτο πολὺ ἔμορφη, λέγουν ὅτι τὴν εἶδε κάποτε ὁ Ἀπόλλων, καὶ ἀπὸ τότε κατελήφθη ἀπὸ πάθος δι' αὐτήν, μετὰ δὲ τὸ πάθος του τὴν κατεδίωκε διὰ νὰ τὴν συλλάβῃ. Ἡ δὲ νέα ἔφευγε διὰ νὰ σωθῇ, ἐστάθη δὲ τελικῶς εἰς τὸ προάστειον. Ἡ μήτηρ ὅμως αὐτῆς, ἡ γῆ, τὴν ὑπερήσπισεν ἔναντι αὐτῆς τῆς προσβολῆς, διότι ἤνοιξεν ἀμέσως καὶ ἐδέχθη ἐντός της τὴν παρθένον, ἀντὶ δὲ τῆς κόρης ἄφησε νὰ φυτρώσῃ φυτὸν **C** φέρον τὸ ὄνομά της. Ὁ ἀκόλαστος ὅμως ἐραστής, ἐπειδὴ ἀπέτυχεν εἰς τὰ σχέδιά του νὰ κάμῃ ἔρωτα μὲ τὴν κόρην, ἐνηγκαλίσθη τὸ φυτὸν καὶ

ἔκαμε πλέον ἰδικά του καὶ τὸ φυτὸν καὶ τὸν τόπον. Μένει λοιπὸν πάντοτε εἰς τὸ χωρίον καὶ τὸ προτιμᾷ καὶ τὸ ἀγαπᾷ περισσότερον ἀπ᾿ ὅλην τὴν γῆν. Διέταξε δὲ καὶ τὸν τότε βασιλέα νὰ οἰκοδομήσῃ ναὸν καὶ βωμὸν πρὸς τιμήν του, διὰ νὰ ἠμπορῇ ἔτσι ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀπόλλωνος κρυπτόμενος δαίμων νὰ παρηγορῇ τὴν μανίαν του διὰ τοῦ τόπου. Ὁ μῦθος λοιπὸν ἦτο αὐτός, ἡ βλάβη ὅμως, ποὺ ἐπροξενεῖτο ἀπὸ τὸν μῦθον, δὲν ἦτο πλέον μῦθος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ νέοι, ὅπως εἶπα, ἐπρόφθασαν καὶ ἐμόλυναν τὸ κάλλος τοῦ προαστείου, συχνάζοντες ἐκεῖ διὰ διασκεδάσεις καὶ μέθας, D θέλων ὁ διάβολος νὰ προκόψῃ αὐτὸ τὸ κακόν, ἔπλασε τὸν μῦθον καὶ ἐγκατέστησε τὸν θεὸν Ἀπόλλωνα εἰς τὸν ναόν, ὥστε ἡ ἱστορία αὐτὴ νὰ γίνεται εἰς τοὺς νέους κίνητρον διὰ μεγαλυτέρας αἰσχρότητας καὶ ἀσεβείας. Διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν λοιπὸν ἀπὸ τὰ μεγάλα αὐτὰ κακὰ ἐπενόησεν αὐτὸ τὸ τέχνασμα ὁ βασιλεύς, νὰ μεταφέρῃ δηλαδὴ τὸν ἅγιον καὶ νὰ στείλῃ τὸν ἰατρὸν εἰς τοὺς πάσχοντας. Διότι ἐὰν δι᾿ αὐστηρᾶς διαταγῆς ἀπηγόρευεν ὁ βασιλεὺς τὴν ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως ἐπίσκεψιν τοῦ προαστείου, θὰ ἡρμηνεύετο τοῦτο ὡς δεῖγμα τῆς τυραννικῆς του ἐξουσίας, E τῆς σκληρότητος καὶ τῆς ἀπαιδευσίας του. Ἐὰν δὲ διηυκρίνιζεν ὅτι οἱ πλέον σοβαροὶ καὶ μετρημένοι νὰ μεταβαίνουν, ἀπαγορεύεται δὲ διὰ τοὺς αἰσχροὺς καὶ ἀκολάστους, θὰ ἦτο ἀνεφάρμοστος ἡ διαταγὴ καὶ θὰ ἐγίνοντο καθημερινῶς δίκαι διὰ νὰ ἐρευνοῦν τὴν ζωὴν τοῦ καθενός. Διὰ τοῦτο ὡς μόνη ἀρίστη διέξοδος ἀπὸ τὰς συμφορὰς αὐτὰς ἐκρίθη ἡ παρουσία τοῦ ἁγίου, διότι ἐπίστευεν ὁ βασιλεὺς ὅτι ὁ μάρτυς ἦτο ἱκανὸς νὰ διαλύσῃ τὴν δύναμιν τοῦ δαίμονος καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὴν διαφθορὰν τῶν νέων. Καὶ δὲν διεψεύσθη εἰς αὐτήν του τὴν ἐλπίδα. Διότι, μόλις πλησιάσῃ κανεὶς εἰς τὴν Δάφνην καὶ ἀντικρύσῃ, 557
A μόλις εἰσέλθῃ εἰς τὸ προάστειον, τὸν πρὸς τιμὴν τοῦ μάρτυρος ἀνεγερθέντα ναόν, συστέλλεται, ὅπως ὁ νέος ποὺ βλέπει εἰς κάποιον συμπόσιον νὰ παρίσταται ὁ παιδαγωγός, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν παρουσίαν του μόνον τὸν προτρέπει νὰ πιῇ καὶ νὰ φάγῃ κατὰ τὸν πρέποντα τρόπον, καὶ νὰ ὁμιλήσῃ ὁμοίως καὶ νὰ γελάσῃ, προσέχων εἰς τίποτα νὰ μὴ ὑπερβῇ τὸ μέτρον καὶ καταισχύνῃ τὴν φήμην του. Ἀφοῦ δὲ ἀπὸ τὴν θέαν τοῦ ναοῦ γίνῃ εὐλαβέστερος καὶ φαντασθῇ τὸν ἅγιον, ἔρχεται ἀμέσως εἰς τὴν λειψανοθήκην, καὶ ἀφοῦ κατανυγῇ περισσότερον ἐκεῖ καὶ ἀποβάλῃ τὴν περὶ τὰ πνευματικὰ ἀμέλειαν, φεύγει μὲ ἀνεπτερωμένον τὸ φρόνημα. Καὶ αὐτοὺς μὲν ποὺ ἀπὸ τὴν πόλιν ἔρχονται πρὸς τὸ χωρίον τοὺς ὑποδέχεται εἰς τὸν δρόμον ἀκόμη, καὶ τοὺς ἀποστέλλει B ἔπειτα νὰ ἀπολαύσουν τὴν Δάφνην μὲ σωφροσύνην, ὡσὰν νὰ τοὺς λέγῃ ἐκεῖνο τὸ ψαλμικὸν

χωρίον «Ἀγαλλιᾶσθε τῷ Κυρίῳ ἐν τρόμῳ» (Ψαλμ. 2, 11) προσθέτων καὶ τὸ ἀποστολικόν, «Εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε» (Α´ Κορ. 10, 31). Αὐτοὺς δὲ ποὺ ἐπιστρέφουν εἰς τὴν πόλιν μετὰ τὴν διασκέδασιν, ἂν συνέβη λόγῳ ῥαθύμου διαθέσεως νὰ ἀπορρίψουν τὸν χαλινὸν καὶ νὰ καταλήξουν εἰς κραιπάλην καὶ εἰς ἀναρμόστους διασκεδάσεις, ἀφοῦ τοὺς δεχθῇ μεθυσμένους εἰς τὸ καταφύγιόν του, δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς οἰκίας των μὲ τὴν βλάβην ἀπὸ τὴν μέθην, ἀλλ᾿ ἀφοῦ τοὺς συνετίσῃ μὲ τὸν φόβον, τοὺς ἐπαναφέρει εἰς τὴν ἰδίαν νηφαλίαν κατάστασιν, τὴν ὁποίαν εἶχαν καὶ πρὶν περιπέσουν εἰς τὴν μέθην. Διότι ἡ χάρις τοῦ μάρτυρος ὡς C λεπτὴ αὔρα φυσᾷ ἀπὸ παντοῦ αὐτοὺς ποὺ ἐπισκέπτονται τὸν ναόν, ὄχι βεβαίως ὡς αἰσθητὴ αὔρα ποὺ αὐξάνει τὰ σώματα, ἀλλ᾿ ὡς αὔρα πνευματική, ἡ ὁποία εἰσερχομένη ἐντὸς τῆς ψυχῆς, τὴν ὁδηγεῖ εἰς σώφρονα βίον, περικόπτει κάθε γήϊνον βάρος, καὶ ἔτσι τὴν ξεκουράζει καὶ τὴν ἐλαφρώνει, αὐτὴν ποὺ προηγουμένως ἦτο βαρειὰ καὶ πεσμένη εἰς τὴν γῆν.

18. Ἡ ὡραιότης λοιπὸν τῆς Δάφνης προσελκύει πρὸς αὐτὴν καὶ τοὺς πλέον ἀδιαφόρους. Ὁ μάρτυς δὲ σὰν νὰ κάθεται πρὸς ἀλιείαν παραμονεύει τοὺς ἐπισκέπτας καὶ τοὺς συλλαμβάνει καί, ἀφοῦ τοὺς προδιαθέσῃ καταλλήλως, τοὺς ἀφήνει κατόπιν νὰ ἀπολαύσουν τὰ κάλλη τοῦ προαστείου ὄχι κατὰ αἰσχρὸν τρόπον ἀλλὰ σωφρονοπρεπῶς. D Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι, ἄλλοι μὲν ἀπὸ ἀδιαφορίαν, ἄλλοι δὲ ἐξ αἰτίας τῶν φροντίδων τῆς ζωῆς δὲν θέλουν νὰ ἐπισκέπτωνται τὰς λειψανοθήκας τῶν μαρτύρων, ἐπρονόησεν ὁ Θεὸς νὰ προσελκύωνται κατ᾿ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ νὰ θεραπεύωνται ἔτσι ψυχικῶς. Ὁμοιάζει δὲ αὐτὸ μὲ τὸ νὰ κρύβῃ κανεὶς ἐντέχνως τὸ φάρμακον κάτω ἀπὸ ἄθῳον γλύκισμα, ἐπειδὴ ὁ ἀσθενὴς δὲν δέχεται νὰ λάβῃ ὠφέλιμα φάρμακα. Μετὰ ἀπὸ μακροχρόνιον λοιπὸν θεραπείαν ἔφθασαν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἐπισκέπτωνται τὸ προάστειον ὄχι μόνον διὰ νὰ διασκεδάσουν, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπιθυμοῦν νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸν ἅγιον. Μᾶλλον δὲ οἱ πλέον συνετοὶ ἀναβαίνουν εἰς τὸ προάστειον μόνον διὰ τὸν ἅγιον, οἱ κάπως κατώτεροι αὐτῶν καὶ διὰ τὰ δύο, E οἱ πλέον ἀτελεῖς δὲ μόνον διὰ τὰς διασκεδάσεις. Ὅταν φθάσουν δὲ τοὺς καλεῖ ὁ μάρτυς καὶ τοὺς προσφέρει τροφὴν ἀπὸ τὴν ἰδικήν του τράπεζαν καὶ ἔτσι ἀφοῦ τοὺς ὁμιλήσῃ καλῶς δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ πάθουν οὐδὲν κακόν. Καὶ αὐτὸ ποὺ συμβαίνει ἐκεῖ, τὸ νὰ συνετίζεται δηλαδὴ κάποιος μαλθακὸς καὶ ἀδιάφορος καὶ νὰ σώζεται μέσα ἀπὸ τὴν μανίαν τῶν παθῶν, εἶναι δὲ ἴσον θαυμαστὸν μὲ τὸ νὰ πέσῃ κανεὶς μέσα εἰς τὴν κάμι-

νον καὶ νὰ μὴ **550 A** πάθῃ τίποτε ἀπὸ τὴν φωτιάν. Διότι μολονότι ἡ νεότης καὶ ἡ παράλογος τόλμη, καὶ ὁ οἶνος καὶ ὁ χόρος τῆς διασκεδάσεως περικυκλώνουν τὸν νοῦν χειρότερα καὶ ἀπὸ τὴν φωτιάν, ἡ θέα τοῦ ἁγίου ἐνεργεῖ ὡς δρόσος ἡ ὁποία, ἀφοῦ πέσῃ εἰς τὴν ψυχήν, ἀποκοιμίζει τὴν φλόγα, σταματᾷ τὴν πυρκαϊάν, καὶ ἐνσταλάζει εἰς τὸν νοῦν πολλὴν εὐλάβειαν. Κατ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπον κατήργησεν ὁ ἅγιος τὴν τυραννικὴν ἐξουσίαν τῆς ἁμαρτίας. Πῶς ὅμως κατέλυσε τὴν δύναμιν τοῦ ὑπὸ τὸν Ἀπόλλωνα κρυπτομένου δαίμονος; Ἐν πρώτοις μὲ τὸ νὰ καταστήσῃ ἀνενέργητον καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ δαίμονος καὶ τὴν ἐκ τοῦ μύθου βλάβην, τελικῶς δὲ μὲ τὸ νὰ ἐκδιώξῃ τὸν ἴδιον τὸν Ἀπόλλωνα. **B** Πρὶν ὅμως σᾶς ἐκθέσω τὸν τρόπον τῆς ἐκδιώξεως, θέλω νὰ σημειώσετε τὸ ἑξῆς, ὅτι δὲν τὸν ἐξεδίωξεν ἀμέσως μόλις ἦλθεν εἰς τὸ προάστειον, ἀλλὰ τὸν ἀχρήστευσε πρὶν τὸν ἐκδιώξῃ, τοῦ ἔκλεισε τὸ στόμα καὶ τὸν ἐνεφάνισε πλέον ἄλαλον καὶ ἀπὸ τοὺς λίθους. Τὸ ὅτι δὲ τὸν ἐνίκησε, ἐνῷ εὑρίσκετο ἀκόμη εἰς τὸ χωρίον, δὲν εἶναι μικρότερον ἀπὸ τὴν ἐκδίωξιν. Καὶ αὐτὸς ποὺ προηγουμένως ἐξηπάτα πανταχοῦ τοὺς πάντας δὲν ἐτόλμησε οὔτε τὴν σκόνην τοῦ ἁγίου Βαβύλα ν᾽ ἀντιμετωπίσῃ. Εἶναι τόσον μεγάλη τῶν ἁγίων ἡ δύναμις, ὥστε ἐν ὅσῳ μὲν ζοῦν οὔτε τὰς σκιὰς καὶ τὰ ἐνδύματά των ἀνέχωνται οἱ δαίμονες, ὅταν ἀποθάνουν δὲν τρέμουν ἐμπρὸς εἰς τὰς λειψανοθήκας των. Ὥστε, ἂν κανεὶς δὲν πιστεύῃ εἰς τὰς θαυμαστὰς τῶν ἀποστόλων πράξεις, ἂς ἴδῃ τὰ παρόντα καὶ ἂς σταματήσῃ κάποτε τὴν ἀδιαντροπιάν του. Διότι αὐτὸς ὁ θεὸς ποὺ ἦτο τὸ καύχημα τῶν Ἐθνικῶν, **C** ἔπαυσεν ἀμέσως νὰ γαυγίζῃ καὶ τίποτε δὲν ἔλεγεν, ὡσὰν νὰ ἦτο κύριός του ὁ μάρτυς καὶ τὸν ἐπετίμησεν. Καὶ ἐνομίσθη κατ᾽ ἀρχὴν ὅτι αὐτὸ ἔγινε, ἐπειδὴ δὲν τοῦ προσεφέροντο θυσίαι καὶ δὲν ἐτελεῖτο ἡ ὑπόλοιπος λατρεία. Ἀκριβῶς τέτοια εἶναι ἡ συμπεριφορὰ τῶν ὑπὸ τὰ ὀνόματα τῶν εἰδωλολατρικῶν θεῶν κρυπτομένων δαιμόνων· ὅταν τοὺς λατρεύουν μὲ τὰς ὀσμὰς τῶν κρεάτων καὶ τὸν καπνὸν καὶ τὰ αἵματα, τρέχουν ὡς αἱμοβόροι καὶ λαίμαργοι σκύλοι νὰ παραστοῦν διὰ νὰ τὰ γευθοῦν· ὅταν ὅμως δὲν ὑπάρχῃ κανεὶς ποὺ νὰ τοὺς τὰ προσφέρῃ, εἶναι ὡσὰν νὰ ἀποθνήσκουν ἀπὸ τὴν πεῖναν. Ὅταν λοιπὸν τελοῦνται αἱ θυσίαι καὶ αἱ αἰσχραὶ τελετουργίαι των —διότι καὶ τὰ μυστήριά των δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ **D** παράνομοι ἔρωτες καὶ προσβολαὶ τῶν τέκνων καὶ διαφθοραὶ τῶν γάμων καὶ διαλύσεις τῶν οἰκογενειῶν· ἀφήνω δὲ τώρα τοὺς ἀγρίους φόνους καὶ τὰ πλέον παράνομα τῶν φόνων δεῖπνα— ὅταν λοιπὸν ἐπιτελοῦνται ταῦτα παρευρίσκονται οἱ δαίμονες καὶ εὐφραίνονται, ἀκόμη καὶ ἂν αὐτοὶ ποὺ τὰ τελοῦν εἶναι

ἐγκληματίαι καὶ ἀπατεῶνες καὶ διαφθορεῖς· ἢ μᾶλλον αὐτοὶ ποὺ τὰ τελοῦν εἶναι πάντοτε αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἄνθρωποι. Διότι συνετὸς καὶ σώφρων ἄνθρωπος δὲν θὰ ἀνεχόταν τέτοιαν διασκέδασιν καὶ μέθην, οὔτε νὰ ἐκστομίζῃ ὁ ἴδιος αἰσχροὺς λόγους οὔτε νὰ ἀκούῃ νὰ τοὺς ἐκστομίζουν ἄλλοι. **E** Ἂν ὅμως ἐνδιεφέρετο ὁ δαίμων διὰ τὴν ἀρετὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ εἶχε κάποιαν ἁρμοδιότητα διὰ τὴν εὐτυχίαν αὐτῶν ποὺ τὸν περιβάλλουν, ἔπρεπε νὰ μὴ ζητᾷ τίποτε περισσότερον ἀπὸ τὸν ἄριστον βίον καὶ τὴν ὀρθότητα τῆς διαγωγῆς καὶ νὰ ἀφήσῃ ὅλα ἐκεῖνα τὰ αἰσχρὰ συμπόσια. Ἐπειδὴ ὅμως τίποτε δὲν ἐπιθυμοῦν αὐτοὶ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἀνθρώπων, ἰσχυρίζονται, ὅτι τιμῶνται καὶ τέρπονται μὲ αὐτά, ποὺ ἀνατρέπουν συνήθως τὴν ζωήν μας καὶ ἐκριζώνουν ὅλα τὰ καλά.